

Satu Kettunen

SUURI KYLÄ, PIENET PIIRIT
Kummiverkosto sosiaalisten suhteiden kuvaajana
Messukylässä 1875–1888

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Pro gradu -tutkielma

Marraskuu 2020

TIIVISTELMÄ

Satu Kettunen: Suuri kylä, pienet piirit – Kummiverkosto sosiaalisten suhteiden kuvaajana Messukylässä 1875–1888

Pro gradu -tutkielma

Tampereen yliopisto

Historia

Marraskuu 2020

Tässä tutkimuksessa kartoitan maaseutuyhteisön sosiaalisia suhteita kummiverkoston tutkimisen kautta. Tutkimuskohteena on hämäläinen Messukylän kunnan Messukylän kylä vuosina 1875–1888. Lähteinä käytän pääosin henki- ja kirkonkirjoja. Muodostan kuvan kylän asukkaista ja näiden jakautumisesta ruokakuntiin henkikirjojen avulla, ja tarkennan sitä rippikirjojen avulla. Tarkastelen tilattoman väestön taloutta henkikirjojen avulla. Maanomistajien taloutta tutkin Kamarikonttorin arkiston kunnittaisten tilastojen tilakohtaisesta kylvöstä, sadosta ja karjakannassa. Tutkimuksen ytimen muodostaa kylään tutkimusajankohtana syntyneiden lasten kummien sosioekonomisen aseman tarkastelu suhteessa lapsen perheen asemaan. Käytän lähteenä kirkonkirjojen syntyneiden ja kastettujen luetteloita, joiden tiedoista laadin prosopografisen menetelmän mukaisen tietokannan. Näiden tietojen pohjalta rakennan kokonaiskuvan Messukylän kylän asukkaista ja heidän sosiaalisista kontakteistaan.

Messukylän kylä oli väestömäärältään suuri kylä aivan Tampereen kaupungin kupeessa, jossa sijaitsi viisitoista taloa. Näistä neljä oli vanhoja ratsutiloja, eli rustholleja ja kolme lampuodeille vuokrattuja tiloja. Kaikki tiloista olivat vähintään keskisuuria ja kaksi rustholleista voidaan laskea suurtiloiksi. Torppia kylässä oli tutkimuskauden lopussa 16. Tavallisin perhetyyppi kylässä oli ydinperhe. Maanomistajien perheen yhteydessä asui lisäksi yleensä syytingillä kummatkin tai toinen isovanhemmista omassa taloudessaan. Kylään syntyneille lapsille nimettiin keskimäärin kolme kummiä, jotka asuivat todennäköisimmin omassa kylässä. Mitä korkeampi perheen sosioekonominen asema oli, sitä enemmän kummeja pyydettiin. Miesten ja naisten osuus oli suurin piirtein yhtä suuri, mutta kylän aviottomat äidit pyysivät keskimäärin enemmän naiskummeja kuin muut. Kummit hankittiin yleensä omasta sosioekonomisesta ryhmästä tai hiukan ylempää, mutta aineistossa oli myös itsellisperheitä, jotka pyysivät sivistyneistöön kuuluneita kummeja. Kylän suurimman tilan lapsille ei kelpuutettu kummeja lainkaan kotikylästä, vaan kaikki kummit olivat kylän ulkopuolista sivistyneistöä. Perheen sosiaalisen aseman muuttuminen näkyi tehdyissä kummivalinnoissa.

Avainsanat: sosiaalishistoria, 1800-luku, kyläyhteisö, sosiaaliset kontaktit, kummitutkimus, prosopografia

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO	
1.1 Tutkimuskysymys	4
1.2 Perhe ja ruokakunta	6
1.3 Yhteisö ja kontaktit	10
1.4 Mikrohistoriallinen lähestymistapa	17
1.5 Lähteet ja prosopografinen metodi	22
2. KUMMIUS MESSUKYLÄSSÄ	
2.1 Kummius	27
2.2 Kummien lukumäärä, sukupuolijakauma ja avioparikummit	29
2.3 Kummien maantieteellinen ja sosioekonominen jakauma	31
3. HERRASVÄKEÄ	
3.1 Suurtiloja ja suuria perheitä	35
3.2 Säätyläiskummeja	43
4. TALOLLISET JA LAMPUODIT	
4.1 Keskisuuria tiloja ja vaihtelevan kokoisia perheitä	47
4.2 Kummeja toisista maanomistajista	54
5. TORPPARIT	
5.1 Torppia perustetaan lisää	59
5.2 Vahva keskinäinen kummiverkosto	62
6. MAATYÖLÄISET	
6.1 Palkollisten määrä kylässä kasvaa	65
6.2 Tehdastyöläis- ja sivistyneistökummit sulassa sovussa	68
6.3 Kylän köyhimmät - itselliset ja irtolaiset	72
6.4 Talollisia, torppareita ja naiskummeja	75
6.5 Sosiaalisen nousun ja laskun mahdollisuus	78
7. PÄÄTELMÄT	83
LÄHDELUETTELO	85
KARTTALIITE	91

1. JOHDANTO

1.1 Tutkimuskysymys

Signe Maria. Messukylän Seppälän rengin Otto Wilhelm Henrikssonin ja hänen vaimonsa Amanda Gustafsdotterin lapsi. Kummit: Messukylän Penttilän torppari Wilhelm Naarankorpi vaimonsa Karolina Mattssdotterin kanssa, puuseppäkisälli Mikael Friman yhdessä Messukylän Seppälän piikojen Josefina Giltigin ja Hilma Josefina Andersdotterin kanssa. Kastoi G. Brander.¹

Näin kirjattiin Messukylän kylään Seppälän talon rengille ja hänen vaimolleen 18. maaliskuuta vuonna 1878 syntynyt ja kuusi päivää myöhemmin kastettu esikoistytär kirkon syntyneiden ja kastettujen luetteloon yhdessä viiden kumminsa kanssa. Millaiseen kylään lapsi syntyi ja mitä hänelle valitut kummit kertovat kyläyhteisön sosiaalisista suhteista?

Selvitän tässä tutkimuksessa pienehkön maalaiskylän sosiaalisia suhteita 1800-luvun loppupuolella. Tutkimani kylä on Messukylän kunnan Messukylän kylä. Messukylän kunta kattoi tuolloin nykyisen Tampereen Tammerkosen itäpuoliset alueet Aitolahteen saakka. Kunnan alue pienentyi reilusti vuonna 1877, kun Kyttälä liitettiin Tampereen kaupunkiin.² Asukkaita jäi Messukylän kunnan alueelle 2114 henkeä. Seuraavan reilun kymmenen vuoden aikana väkiluku kasvoi hitaasti ja vuonna 1890 asukkaita oli 2672 henkeä.³

Henkilökohtainen kiinnostukseni kylää kohtaan johtuu siitä, että isoisäni isoisä⁴ muutti kylään rengiksi 1870-luvulla, avioitui isoisäni isoäidin kanssa, ja ehti seuraavan vuosikymmenen aikana kokea myös itsellisen aseman, ennen vakiintumistaan torppariksi. Olen rajannut työni koskemaan vuosien 1875 ja 1888 välisen ajan. Mielenkiintoni kylään alkaa vuodesta 1874, jolloin esi-isäni muutti kylään. Tarkat vuodet tutkimukselleni ovat määräytyneet lähteiden saatavuuden mukaan. Valotan niitä lähteitä käsittelevässä alaluvussa.

---

¹ SSHY: Messukylän seurakunta, syntyneet 1866–1888 M I C 1. Messukylää koskevat syntyneiden ja kastettujen luettelot on laadittu kokonaan ruotsiksi vuoteen 1881 asti, jolloin osa merkinnöistä muuttuu suomenkielisiksi. Tässä opinnäytetyössä olen kääntänyt ruotsinkieliset tekstit suomeksi, mutta pyrkinyt pitämään nimissä ruotsinkielisen linjan, sillä suurin osa aineiston nimistä on ruotsiksi, ja ruotsinkielisten nimien käyttäminen tekee muille helpommaksi löytää kyseiset henkilöt lähteistä.

² Kolme vuotta liitoksen jälkeen tehdyssä virallisessa väestönlaskussa Kyttälän alueella asui hiukan yli 6000 henkeä, ja se käsitti noin 45 % koko Tampereen asukasluvusta. Kanerva 1967, s. 47.

³ Kanerva 1967, s. 176; Arajärvi 1954, s. 45. Kunta kokonaisuudessaan liitettiin Tampereen kaupunkiin vuoden 1947 alusta ja Messukylä-nimi jäi olemassaoloon kaupunginosana, tarkoittaen Messukylän kirkon ympärille muotoutuvaa uutta kaupunginosaa. Kanerva 1967, s. 461.

⁴ Hän on ensimmäisessä kappaleessa mainittu Otto Wilhelm Henriksson.

Messukylän kunnassa oli 18 kylää, joista Messukylän (Messuby) kylä on yksi. Suurin osa kylistä oli pieniä, alle viiden talon kyliä. Takahuhdin kylä oli suurin, se muodostui yhteensä 21 talosta, joista yksi oli entinen ratsutila eli rustholli. Messukylän kylä oli pitäjän toiseksi suurin kylä. Sen muodostivat tutkimusajankohtana 15 taloa, joista neljä oli rustholleja, sekä tietenkin näiden lukuisat torpparit, palkolliset ja itselliset, jotka asuivat mökeissä talojen mailla. Kummassakin kylässä kolme taloista oli vuokrattu lampuodeille. Kummassakaan ei sijainnut kartanoa, vaan lähin kartano oli viereisessä kylässä sijainnut Hatanpään kartano. Messukylän kylän kaikki talot yhtä lukuun ottamatta olivat tutkimusajankohtana talonpoikaisia perintötiloja, ainoastaan kappalaisen virkatalon mainitaan olleen kruunutila.⁵

Messukylän kylä oli toinen kunnan kantakylistä Takahuhdin lisäksi. Kumpikaan näistä kylistä ei sijainnut Messukylän kirkon ympärillä, kuten saattaisi kuvitella, vaan Messukylän kylä sijaitsi kirkonmäen eteläpuolella, soisen alankoalueen jälkeen nousevalla Pullerikinmäellä, kun taas Takahuhdin kylä sijaitsi kirkolta pohjoiseen.⁶ Muistitiedon mukaan nämä kylät kilpailivat paremmuudesta ja olivat talojensa lukumäärän suhteen tasaväkisiä jo maakirjojen alusta saakka 1500-luvulta. Niinpä uusi kirkkokin määrättiin rakennettavaksi näiden kylien väliin 1800-luvun loppupuolella, lähelle vanhaa kirkkoa. Kirkonmäellä ei ollut kyläkesittymää, vaan asutus koostui vain seurakunnan kappalaisen virkatalo Aakkulasta, lukkarin talosta sekä muutamasta mökistä, jotka sijaitsivat vanhan kirkon lähistöllä. Koko kirkonmäkeä käytettiin sotaväen harjoitus- ja kokoontumispaikkana. Messukylän kylän ja kirkon välillä sijainnut suo kuivatettiin 1890-luvulla.⁷

Lähestyn tässä tutkimuksessa modernisoituvaa maaseutukylää kahdesta suunnasta, sekä kylän sosiaalisen ja taloudellisen rakenteen kannalta, että kyläläisten muodostamien kontaktien avulla. Tutkimuksen ytimen muodostaa kylän kummissuhteiden analyysi, jonka kautta avautuu kyläyhteisön sosiaalinen verkosto. Tarkastelen erityisesti kylän lapsille pyydettyjen kummien sosiaalista ja taloudellista asemaa suhteessa lapsen perheeseen. Kartoitan myös sitä, millaisella maantieteellisellä alueella kummissuhteita muodostettiin; solmivatko kyläläiset kummissuhteita enimmäkseen toistensa kanssa vai kylän ulkopuolelle. Vaikuttiko perheen sosiaalisessa

---

⁵ Perintötilat (eli verotilat) olivat suvun omistuksessa, kun taas kruunutilat omisti nimellisesti valtio. Jutikkala 2003, s. 454. KA: Henkikirjat, Hämeen läänin henkikirja 1881 (H:63, jakso 242–249); SSHY: Messukylän seurakunnan rippikirjat 1878–1887 MKO63-74; KA: Hämeen läänin maakirja 1875 (52:1).

⁶ KA: Pitäjän kartasto, Aitolahti, Messukylä (2123 11) ja Aitolahti, Messukylä (2123 08 Ia.*-/--).

⁷ ”Messukylän kyläryhmän vaiheita”, *Tammerkoski-lehti*, 1949: 156. Kylän sijaintia havainnollistaa karttaliite, s. 90.

asemassa tapahtunut muutos kummissuhteisiin? Näiden kysymysten avulla selvitän kylän sosiaalisia suhteita kummiverkostojen paljastamana.

Tutkimuksen aihepiiri yhdistää monta historian tutkimuksen osa-aluetta. Olen kiinnostunut perhehistoriasta, yhteisötutkimuksesta sekä mikrohistoriallisesta näkökulmasta ja pyrin yhdistämään tutkimuksessani nämä osa-alueet. Määrittelen seuraavaksi tutkimuksessa käytettäviä käsitteitä ja niihin liittyvää aiempaa tutkimusta.

1.2 Perhe ja ruokakunta

Käsite perhe on eri aikoina ja eri paikoissa merkinnyt eri asioita. Tilastokeskuksen nykyisen määritelmän mukaan perhe koostuu yhdessä asuvista henkilöistä, jotka ovat parisuhteessa keskenään, sekä heidän mahdollisista lapsistaan. Myös yhden vanhemman ja lasten muodostama kokonaisuutta kutsutaan perheeksi. Tämän määritelmän mukaan muualla asuvat lapset eivät kuulu perheeseen ja siihen voi kuulua enintään kaksi sukupolvea. Sosiologiassa perhe määritellään yleensä yhteisen asuinpaikan ja taloudellisen yhteistoiminnan perusteella ja siihen lasketaan kuuluvaksi lisääntyminen ja jälkikasvun hoitaminen.⁸

Perheiden tutkiminen on tärkeää ja antoisaa, sillä perhe on yksilön ja yhteiskunnan välistä löytyvä yksikkö, johon sen jäsenet identifioituvat usein vahvasti. Karrikoidusti esimerkiksi 1870-luvun messukyläläinen talollinen ei välttämättä mieltänyt kuuluvansa ensisijaisesti suomalaiseen talonpoikaistoon vaan hän hahmotti olevansa oman perheensä jäsen. Perhehistorian tarkoitus on yksinkertaisesti tutkia ihmistä siinä kontekstissa, joka on ollut kaikkein lähimpänä häntä.⁹

Yhdeksi perhehistorian ensimmäisistä tutkijoista mainitaan yleensä ranskalainen Frédéric Le Play (1806–1882).¹⁰ Hän muodosti perheen historian lineaarisesti eteneväksi malliksi ja loi sitkeästi eläneen käsityksen, jonka mukaan alun perin perhe oli patriarkaalinen suurperhe, joka muuttui teollistumisen myötä pieneksi, kahdesta sukupolvesta koostuvaksi ydinperheeksi.¹¹ Sosiologinen tutkimus 1900-luvun alkuvuosikymmeninä (erityisesti ns. Chicagon koulukunta) vahvisti Le Playn yleistysten ja monien sosiologioiden tulkinta edelleen on, että kapitalismi loi nykyisen ydinperheen, jonka tuntomerkeiksi lasketaan mm. pieni koko, eristyneisyys suvusta

---

⁸ Häggman 1996, s. 15, 16.

⁹ Häggman käyttää samantyyppisenä esimerkkinä tyypillistä italialaista 1600-luvulla, joka käsitti kuuluvansa ensisijaisesti omaan perheeseensä tai sukuunsa, toisin kuin Eurooppaan tai Italiaan tai italialaiseen talonpoikaistoon. Häggman 1996, s. 9, 12.

¹⁰ Esim. Häggman 1996, s. 22; Waris 1999, s. 28; Piilahti 2007, s. 21.

¹¹ Häggman 1996, s. 22–25.

ja naapureista, naisen ja miehen sekä vanhempien ja lasten välisen suhteen tasa-arvoistuminen ja perhesuunnittelu.¹²

Myöhemmät tutkimukset 1960-luvulta alkaen ovat osoittaneet näkemyksen suurperheestä alkuperäisenä perhetyyppinä vääräksi. Erityisesti ns. Cambridge-ryhmä¹³ ja sen johtohahmo Peter Laslett on osoittanut, että englantilaiset kotitaloudet olivatkin esiteollisella ajalla kooltaan pieniä ja rakenteeltaan yksinkertaisia; patriarkaalinen suurperhe osoittautui myytiksi.¹⁴ John Hajnal on esittänyt teorian kahdesta erilaisesta perhemallista Euroopan sisällä. Hän jakaa Euroopan kahtia Trieste-Pietari –linjalla. Rajan länsipuolella olivat tyypillisempiä pienet ydinperheet ja myöhäisempi avioitumisikä, kun taas rajan itäpuolella olivat ominaisia suuremmat kotitaloudet ja alhaisempi avioitumisikä.¹⁵ Toisaalta Steven Ruggles, joka on tutkinut yhdysvaltalaista perhettä pitkittäisseurannalla, huomauttaa, että lähes kaikki ne perheet, jotka suinkin pystyivät, pyrkivät muodostamaan kolmen sukupolven perheen. Se vain ei ollut läheskään aina mahdollista suuren syntyneisyyden ja kuolleisuuden takia.¹⁶

Suomessa Hajnal-linja on todennäköisesti kulkenut Kymijoen tienoilla, tai vieläkin lännemmässä, Päijänteessä.¹⁷ Esim. Valkealassa Kymenlaaksossa monen perheen taloudet olivat valitseva perhemuoto ainakin 1600-luvun loppupuolella. Veljesperhe oli yleisin suurperhetyyppi ja myös serkusperheet olivat tavallisia. Mitä varakkaampi kotitalous oli, sitä suurempia kotitaloudet olivat ja sitä laajemmiksi perherakenteet muodostuivat.¹⁸ Karjalankannaksella kotitalouksien koko kasvoi ensimmäistä kertaa 1700-luvun puolivälissä voimakkaan väestönkasvun seurauksensa. Kotitaloudet olivat silloin yleisimmin yhdysperhetalouksia, jotka muodostuivat isän ja pojan avioperheistä. 1700-luvun loppua kohden tilojen jakaminen yleistyi ja kotitaloudet pienenivät; kun yhdysperheitä muodostettiin, ne koostuivat yleisimmin veljesten avioperheistä. Kun tilojen jakaminen tuli vaikeammaksi 1800-luvun alussa, kotitalouksien koko jälleen kasvoi.¹⁹ Ruokolahdella oli vielä vuonna 1879 puolet kotitalouksista moniosaisia, eli joko laajentuneita tai monen perheen talouksia.²⁰

---

¹² Häggman 1996, s. 26.

¹³ Cambridge Group for Population History and Social Structure perustettiin vuonna 1964. Piilahti 2007, s. 21.

¹⁴ Häggman 1996, s. 30.

¹⁵ Waris 1999, s. 29; Piilahti 2007, s. 21.

¹⁶ Ruggles 2011, s. 143.

¹⁷ Waris 1999, s. 32; Miettinen 2012, s. 20, 33.

¹⁸ Piilahti 2007, s. 144, 145.

¹⁹ Partanen 2004, s. 168–170.

²⁰ Waris 1999, s. 73.

Tiina Miettinen erittelee Hämeen maaseudun perherakennetta 1600- ja 1700-luvuilla. Hän kiinnittää huomion erityisesti lähteinä käytettävien kirkonkirjojen haasteisiin perherakennetta tutkittaessa: niissä näkyy aikakauden patriarkaalinen ihanne, mieslinjaa korostava perimysjärjestelmä ja niiden seurauksena ydinperhe. Vaikka suurperheiden määrä pieneni kaskeamisen vähentyessä, kyseessä voi olla myös rippikirjojen merkinätapa. Talollisperheiden lapsia ja sukulaisia saatettiin merkitä palkollisiksi, jotta heitä ei leimattaisi irtolaisiksi tai lähetettäisi työhön säätyläistiloille. Näin kruunu ja kirkko ovat saattaneet muokata asiakirjoissa hämäläisen talonpoikaisyhteisön näyttämään ydinperhevaltaiselta, vaikka todellinen tilanne olisi ollut toinen. Toisaalta aikakauden ryhmäkylät saattoivat todella olla ydinperhevaltaisia, sillä talonpoikaistiloilla oli usein useita kymmeniä rakennuksia ja muutamat asiakirjamerkinnot puoltavat sitä, että virallisesti yhden suuren kotitalouden muodostanut tilan väki olikin jakautunut asumaan eri rakennuksiin.²¹

Kirsi Sirén on väitöskirjassaan itäsuomalaisesta perheestä käyttänyt viittä käsitettä kuvaamaan erilaisia perhekokoonpanoja: ”yksineläjät, perheetön talous, ydinperhe, laajentunut perhe ja suurperhe”²², jotka hän on muodostanut Peter Laslettin luokittelun pohjalta.²³ Laajentunut perhe tarkoittaa Sirénin luokittelussa horisontaalisesti laajentunutta perhettä, eli sitä, että perheeseen kuului kolme sukupolvea. Suurperheeksi Sirén laskee vertikaalisesti laajentuneet perheet, joissa asui vähintään kaksi naimisissa olevaa sisarusta perheineen; suurperheeseenkin saattoi toki kuulua isovanhemmat.²⁴ Käytän Sirénin luokittelua, kun hahmottelen kylässä sijainneiden perheiden rakennetta.

Nykyistä perhekäsitettä ei voi suoraan soveltaa historian tutkimukseen, sillä historiallisesti se on nuori. Ruokakunta- ja perhekäsityksen murroskausi osuu juuri tämän tutkimuksen aikarajauksen kanssa yksiin, 1800-luvun loppupuoliskolle. Murros tapahtui samoihin aikoihin, kun laillisen suojelun järjestelmä lakkautettiin. Sen tausta liittyi Ruotsin ajalta lähtöisin olevaan lainsäädäntöön, jossa määriteltiin tarkasti jokaisen paikka: ihmiset olivat joko itsenäisiä (eli lähinnä maata omistavia, ts. omillaan toimeen tulevia) tai epäitsenäisiä. Epäitsenäisten tuli hankkiutua itsenäisten palvelukseen. Tällä haluttiin varmistaa työvoima talollisille sekä sitoa

---

²¹ Miettinen 2012, s. 263–265.

²² Sirén 1999, s. 18.

²³ Laslett luokittelusta enemmän ks. Sirén 1999, s. 17, 18.

²⁴ Sirén 1999, s. 19.

kaikki työkykyiset työhön. Näin ollen yhteiskunnan perusyksikön muodosti isännän ruokakunta, johon alustalaiset kuuluivat.²⁵

Vaikka vielä 1850-luvulla laillista suojelua koskevia asetuksia tiukennettiin, käytännössä niitä kierrettiin, koska kaikille palveluspakkoon velvoitetuille ei löytynyt suojelua. Ongelmien ytimenä oli epäitsenäisen väestön suuri kasvu 1800-luvun aikana. Tämän johdosta 1850-luvulla alkoi uusi lainsäädäntöprosessi, joka johti seuraavan neljännesvuosisadan aikana työvoiman vapauttamiseen ja maata omistamattoman väestön hahmottamiseen kansalaisina, ei vain isäntävallan alaisena työvoimana. Muun muassa vuonna 1879 säädettiin laki elinkeinovapaudesta, jonka jälkeen työläiset saivat solmia vapaasti työsuhteensa. Tämä nosti työläisperheen itsenäisen toimijan asemaan suhteessa valtioon: se oli oma yksikkönsä, jonka piti ilmoittautua verottajalle ja vastuu siirtyi perheenisille. Silti edelleen isännän tai kiinteistönomistajan piti ilmoittaa henkikirjoituksessa ne, jotka asuivat hänen maillaan tai rakennuksissaan, mutta sakkouhka ilmoittamatta jättämisestä koski nyt isäntävallan edustajan lisäksi myös työläisperheen päätä.²⁶

Näin ollen laillisen suojelun lakkauttaminen, palveluspakon poistaminen ja työvoiman vapauttaminen vaikuttivat merkittävästi yhteiskuntaan ja heijastivat perheen ja ruokakunnan käsitteiden muutosta. Maata omistamatonta väestöä ei hahmotettu enää kuuluvaksi isäntänsä huonekuntaan, vaan he olivat kansalaisia, jotka olivat itse vastuussa itsestään ja perheestään. Tämä muutti käytössä olevia käsitteitä. Suomen kielessä perhe-sanan käyttö nykyisessä merkityksessä yleistyi juuri 1800-luvun jälkipuolella. Tätä ennen suomenkielisissä teksteissä käytetään sanoja talo, ruokakunta, huonekunta tai perhekunta, jolloin käsitteeseen kuuluivat kaikki talossa asuvat, myös palkolliset. Myös ruotsin kielessä sana hus ja sen johdannaiset olivat yleisesti käytössä 1800-luvulle saakka, kun taas familj-sana alkoi merkitä vasta 1800-luvun myötä nykymerkityksen mukaista perhettä.²⁷

Häggmanin tutkimus yhden helsinkiläisen kauppiassuvun laajasta kirjeenvaihdosta 1800-luvulla paljastaa, että 1860-luvulle tultaessa jako ydinperheeseen ja palkollisten kanssa muodostettuun taloon tai kotitalouteen oli jo yläluokassa selvä. Esimerkiksi kirjeissä kerrottiin, kuinka palvelusväen joukossa oli lavantautia, mutta kukaan omista ei ollut sairastunut. Samassa talossa asui kahdenlaista väkeä: toisiin oli suku- ja tunnesiteitä, toisiin työntekoon

---

²⁵ Markkola 1994, s. 16–18.

²⁶ Markkola 1994, s. 19–21.

²⁷ Markkola 1994, 21, 22; Häggman 1996, s. 20, 21; Piilahti 2007, s. 24, 25.

liittyviä sopimuksia. Vielä 1820–40-lukujen kirjeissä ero ei ole selvä, sillä esimerkiksi suvun päämies ei erottanut silloisissa kirjeissään perheen, talon ja kauppahuoneen elämää toisistaan.²⁸

Häggmanin mukaan myös kauppiaskorttelia koskevissa henkikirjoissa on nähtävissä ruokakunta-ajattelua koskeva muutos 1800-luvun puolivälistä alkaen. Siihen saakka talon isännän ruokakuntaan luettiin kuuluviksi myös perheelliset palkolliset. Häggmanin aineistossa esimerkiksi kirjanpitäjä vaimoineen luettiin kuuluvaksi työnantajan ruokakuntaan vielä 1850-luvulla, mutta 1870-luvulla kirjanpitäjä muodosti jo oman, erillisen ruokakuntansa talon sisällä. Tämä oli yleinen suuntaus kaikissa kauppiastalouksissa Helsingissä.²⁹

Messukylää koskevissa henkikirjoissa käytetään termiä hushåll eli kotitalous, joka käsitti kaikki, jotka asuivat yhdessä, ei pelkästään toisilleen sukua olevat henkilöt. Niinpä talollisperheen kanssa samalle riville on kirjattu talon palkollisten tiedot, kun taas esimerkiksi torppariperheet ja itselliset on merkitty omille riveilleen. Toisaalta Messukylän rippikirjamerkinnät heijastavat uutta perhekeskeistä suhtautumista, sillä niihin palkolliset on säännönmukaisesti merkitty omalle sivulleen, erilleen talollisperheestä. Näin ollen lähteet antavat mahdollisuuden eritellä kylän rakennetta käyttämällä sekä ruokakunnan/kotitalouden käsitettä, että perheen käsitettä. Käytän sanaa perhe ilmaisemaan saman katon alla asuvien toisilleen sukua olevien ihmisten joukkoa ja sanaa ruokakunta ja kotitalous tarkoittamaan kaikkia, jotka asuivat yhdessä, olivatpa he sukua tai eivät.

1.3 Yhteisö ja kontaktit

Maaseutu koostui 1800-luvulla kyläyhteisöistä, joissa asukkaat olivat tiiviissä yhteydessä toisiinsa. Kylien muodostajana toimi konkreettinen ympäristö, joka rajasi aluetta. Messukylän kylä oli muodostunut muuta ympäristöä korkeammalle mäelle, jota rajasivat pohjoisessa Iidesjärvestä itään jatkuva matalammalla sijaitseva kostea, soinen alue ja etelässä Vihioja³⁰. Tässä tutkimuksessa määrittelen kyläksi ne talot, jotka on maakirjaan merkitty samaan kylään kuuluviksi. On mahdollista, että aikalaiset eivät kokeneet omaksi kyläkseen juuri täten rajattua yhteisöä.³¹ Messukylän kylän vieressä sijaitsi Hallilan kylä, ja Pitäjän kartaston mukaan kylien

---

²⁸ Häggman 1994, s. 43, 44.

²⁹ Häggman 1994, s. 52.

³⁰ Isojaon jälkeen kyläryhmän hajottua osa taloista siirtyi Vihiojan eteläpuolelle. Lisäksi Messukylän kylään kuului esim. kappalaisen virkatalo Aakkula, joka sijaitsi kirkon lähellä, eikä Pullerikinmäen kyläkeskittymässä.

³¹ ²⁶ Uotila 2013, s. 247, Lehtonen 1968, s. 7,8. Lehtonen jaottelee kylät kansatieteellisiin kyliin ja kameraalisiin kyliin. Ensimmäisiin hän laskee ”homogeeniset, itsestään huolehtivat ja ryhmätietoiset pienet yhdyskunnat” ja jälkimmäiseen ne talot, jotka maakirjan merkintöjen mukaan kuuluvat samaan kylään. Hänen mukaansa vielä 1800-luvun alussa ne olivat yleensä sama asia, mutta suoralta kädeltä niin ei voi väittää; on esimerkiksi mahdollista, että yhden kansatieteellisen kylän ovat muodostaneet kaksi kameraalista kylää.

talot olivat osittain lähekkäin, esimerkiksi yksi viereisen Hallilan kylän taloista näyttää sijainneen Messukylän kyläryhmässä.³²

Yhteistyön laatu muuttui, kun vainiopakko³³ päättyi, mutta edelleen työtä järjestettiin naapuria auttamalla. Kyläläisillä oli myös yhteisesti huolehdittavia velvollisuuksia, kuten teiden ylläpitoa. Kylissä muodostunut yhteisöllisyys voidaan jakaa kahteen lajiin. Yhteiset velvollisuudet *yhteisöllistivät* kylien asukkaita. Esimerkiksi Messukylän pitäjässä rakennettiin uusi kirkko 1870-luvulla, missä oli kyse valtavasta pitäjäläisten yhteisestä projektista.³⁴ Toisaalta kyläläiset *yhteisöllistyivät* oma-aloitteisesti solmimalla kontaktiverkostoja eli valitsemalla mm. kummeja ja aviopuolisoita toisista kyläläisistä.³⁵ Tässä tutkimuksessa keskityn kyläläisten omaehtoiseen yhteisöllistymiseen kummiverkostojen kautta.

Klassinen sosiologinen yhteisökäsite perustuu Ferdinand Tönniesin 1950-luvulla luomaan kaksijakoon *Gemeinschaft* ja *Gesellschaft*. Edellinen käännetään suomeksi yhteisöksi ja siihen kuuluvat lämpimät, harmoniset ihmissuhteet perheen ja kylän sisällä traditionaalisessa maailmassa. Jälkimmäinen käännetään yleensä yhteiskunnaksi ja siihen kuuluvat mekaaniset ja keinotekoiset suhteet modernissa maailmassa. Tämän käsityksen mukaan ihmiset elivät aiemmin lämpimissä, pienissä yhteisöissä, jotka moderni yhteiskunta pyyhkäisi pois. Näin suoraviivaisesta kahtiajaosta on luovuttu, mutta silti käsitteiden pohjavire näkyy monissa tutkimuksissa ja entisajan yhteisöjen myönteisiä piirteitä on korostettu ja kielteiset ovat jääneet varjoon.³⁶

Heikki Lehtonen on tutkinut yhteisön muodostumista käsitteellisellä tasolla sekä eri aikakausina. 1950-luvulta saakka yhteisö on sosiologisissa tutkimuksissa määritelty kolmen

---

³² KA: Pitäjän kartasto, Aitolahti, Messukylä (2123 11). Myös Lauri Turtola toteaa Tammerkoski-lehdelle, että näiden kahden kylän rajat ”olivat aivan sekaisin ja kumpaanikin kylään kuuluvien talojen maita oli toistensa keskellä.” ”Messukylän kyläryhmän vaiheita”, *Tammerkoski-lehti*, 1949: 156.

³³ Vainiopakko tarkoitti kylien peltojen yhteistä omistusta, joka oli Suomessa käytössä isojakoon saakka. Yhteisomistus pakotti talonpojat tekemään viljelemiseen liittyvät askareet yhtä aikaa. Isojaossa kullekin viljelijälle pyrittiin saamaan mahdollisimman yhtenäinen oma peltokappale. Messukylässä jakotoimitukset alkoivat 1760-luvulla, mutta lopullisesti vainiopakosta päästiin irti Takahuhdin ja Messukylän kylissä vasta 1880-luvulla. Nummela 2018, s. 103; Arajärvi 1954, s. 286, 294.

³⁴ Kirkonkokouksessa päätettiin, että rakennusmestarin, muurarin, nikkarin, lasimestarin, maalarin ja sepän työt tarjottiin huutokaupalla tehtäviksi ja seurakuntalaiset suorittaisivat tarvittavat jalka- ja hevospäivät. Messukylän kylän Vilusen tilan omistaja kunnallisneuvos Knut Stjernwall valittiin töitä valvomaan ja pitäjänhistoriassa kerrotaan, että hänet nähtiin jatkuvasti kepin kanssa usuttamassa laiskureita työhön. Sen lisäksi, että kirkkoa rakennettiin yhdessä, ennen sen aloittamista osa seurakuntalaisista vastusti sen rakentamista, mikä eittämättä yhteisöllisti osaa pitäjäläisistä. Mm. kaksi Hatanpään kartanon torpparia keräsi yhteensä melkein 200 nimeä valitukseen maaherralle. Valittajiin kuului 75 Hatanpään alustalaista, 60 itsellistä, käsityöläistä, renkiä, muonamiestä ym. keskipitäjältä ja 61 Aitolahdesta. Valitus ei tuottanut lopulta tulosta, vaan kirkko rakennettiin. Arajärvi 1954, s. 600.

³⁵ Uotila 2013, s. 247, 248; Keskinen 2012, s. 71.

³⁶ Lehtonen 1990, s. 21–23.

kriteerin pohjalta: alueellisesti rajattavissa olevana, sosiaalista vuorovaikutusta sisältävänä ja yhteenkuuluvuuden tunteita osoittavana yksikkönä. Lehtonen kuitenkin huomauttaa, että näiden kriteerien käyttö jättää ilmiölle todella laajan vaihteluvälin, eikä auta yhteisön käsitteen täsmentämistä.

Hän on täsmentänyt määrittelyä rakentamalla näistä kolmesta kriteeristä mallin. Siinä on neljä määrittelykenttää, jotka muodostuvat kolmen edellä mainitun kriteerin pohjalta; kolme kenttää määrittäyty kahden ja sisin kenttä kaikkien kolmen kriteerin pohjalta. Ensimmäinen kentistä on tietylle alueelle sijoittuva sosiaalisen vuorovaikutuksen yksikkö, jota Lehtonen kutsuu yhdyskunnaksi. Toinen on tietylle alueelle sijoittuva yksikkö, jonka jäsenet kokevat yhteenkuuluvuuden tunnetta; tätä kutsutaan paikallisyhteisöksi. Kolmas on yksikkö, jonka jäsenet kokevat yhteenkuuluvuuden tunnetta ja ovat sosiaalisessa vuorovaikutuksessa keskenään, mutta eivät kuulu mihinkään rajattuun alueeseen. Neljännessä yhdistyvät kaikki kolme kriteeriä ja näen 1800-luvun maaseutuyhteisön sijoittuvan tähän kategoriaan.³⁷

Maaseudun yhteisöllisyys ei kuitenkaan ollut homogeenista tai yksi-ilmeistä. Pirjo Markkola jakaa 1800-luvun alkupuolen maaseutuyhteisön julkisuuden yhteiseen julkisuuteen, miesjulkisuuteen ja isäntäjulkisuuteen. Yhteinen julkisuus koski kaikkia seurakuntalaisia, koska kristillinen usko nähtiin kaikille kuuluvaksi. Jumalanpalvelukset, lukukinkerit ja rippikoulut samoin kuin rovastin- ja piispantarkastukset oli tarkoitettu yhtä lailla kummallekin sukupuolelle. Jumalanpalvelusten aikaan miehet ja naiset istuivat, seisoivat ja polvistuivat yhtä aikaa, tosin kirkon keskikäytävä jakoi sukupuolet istumaan eri puolille kirkkoa.³⁸ Toisaalta keisarillisten kuulutusten kuunteleminen seisten oli varattu pelkästään miehille; tällöin naiset istuivat. Näin politiikka ja valtiolliset asiat rajattiin vain miehille kuuluviksi. Myös rovastin- ja piispantarkastuksissa hallinnollisten asioiden käsittely oli varattu vain miehille kuuluviksi. Miesjulkisuus oli kuitenkin rajattua, sillä omaisuus ja yhteiskunnallinen asema rajasi miesten toimintapiiriä. Tärkein julkisuuden muoto oli isäntäjulkisuus. Maata omistavat miehet päättivät

---

³⁷ Lehtonen 1990, s. 17–20.

³⁸ Kirkon istumajärjestys oli määrittänyt ja myös muistutti yhteisön sisällä olevasta eriarvoisuudesta; mitä edemmäs pääsi istumaan, sitä arvokkaampi yhteisössään oli. Messukylän kirkon istumajärjestystä ei ilmeisesti uusittu 1700-luvun puolivälin jälkeen; kun uusi kirkko rakennettiin 1800-luvun lopussa, sen uusimista suunniteltiin, muttei koskaan toteutettu. Penkkijärjestyksen mukaan ensimmäisessä penkissä istui Tammerkosken säteri ja toisessa Hatanpää. Messukylän kylässä asuvat oli sijoitettu seuraaviin penkkeihin (näihin penkkeihin kuului myös muista kylistä asukkaita, mutta olen merkinnyt vain Messukylän kylän asukkaat) 3. Vilunen, 4. Turtola ja Viiala, 5. Penttilä ja Uotila, 6. Veisu, 7. -, 8. -, 9. -, 10. Finni ja Hurinki, 11. Seppälä ja Kokki, 12. Muotiala. Lehtereille ja oli sijoitettu torppareita, palkollisia, itsellisiä ja nuorisoa. Arajärvi 1954, s. 446, 447, 606.

asioista pitäjänkokouksissa koko yhteisön puolesta ja istuivat kirkossa heti säätyläisistä seuraavina. Ihmiset olivat eriarvoisia, vaikka kuuluivat samaan yhteisöön.³⁹

Suomessa kylätutkimusta on tehty runsaasti mm. Turun yliopiston kylätutkimushankkeessa ja Joensuun yliopistossa (nyk. Itä-Suomen yliopisto). Kumpikin hanke toteutettiin monitieteisesti pääosin 1970-luvulla.⁴⁰ Turussa tutkittiin neljää kylää, joista Hauhon Hyömäen kylä on maantieteellisesti lähimpänä Messukylää. Veikko Laakson laatima tutkimus Hauhon Hyömäen asutuksesta ja väestöstä 1860–1940 antaa kiinnostavan vertailukohteen Messukylän kylälle. Itä-Suomessa tutkittiin maaseudun muutosta ja pysyvyyttä kahdessa kylässä, Valtimon Sivakassa ja Rasimäessä viitenä eri vuosikymmenenä.⁴¹

Yhteisön kontaktien muodostumista on tutkittu perinteisesti historiatutkimuksen alalla avioliittojen kautta. J. U. E. Lehtosen tutkimus Suomenlahden saariston avioliittokentistä vuosina 1750–1840 kartoittaa vihittyjen luetteloiden avulla 29 kylän avioliittoja. Hän on muodostanut tuloksista kolmiosaisen mallin, jossa ensimmäisen kentän muodostaa itse kylä, toisen kentän kyläläisten viiteryhmänään pitämä alue ja kolmannen kentän alue, josta vihkikumppaneita haettiin vain satunnaisesti.⁴² Käytän tätä mallia, kun hahmottelen kylään lapsille pyydettyjen kummien muodostamaa maantieteellistä kenttää.

Kummikontaktien tutkiminen luo laajemman kuvan yhteisön suhteista kuin pelkkien avioliittojen tutkiminen. Kummikontaktit ja avioliittokontaktit eroavat toisistaan ensinnäkin lukumäärässään: perheissä oli paljon lapsia ja lapsilla oli yleensä useita kummeja. Kummisuhteilla saatettiin luoda yhteyksiä eri säätyjen välille, mikä ei ollut avioliittojen kautta mahdollista. Kummiverkosto tuo perheen kontaktiverkoston ja sosiaaliset suhteet kyläyhteisön sisällä näkyviksi.⁴³ Toisaalta kummisuhteet eivät välttämättä kerro todellisista kontakteista kovin paljon; esim. papin rouvan pyytäminen kummiksi kertoo enemmän toivotuista kuin olemassa olevista suhteista.⁴⁴

Yleisesityksen kummiudesta on laatinut Pentti Lempiäinen. Pyhät toimitukset –teos taustoittaa kummijärjestelmän syntyä toiselta vuosisadalta lähtien ja esittelee kirkkolakiin kuuluvat

---

³⁹ Markkola 2010, s. 401–403, 407.

⁴⁰ Esim. Turun hankkeessa oli mukana asiantuntijoita kansatieteen, historian, kansanperinteen, uskontotieteen, sosiologian ja maantieteen aloilta. Heervä ja Tommila 1980, s. 9.

⁴¹ Rannikko etc. 2016, s. 8. Tutkimukset koskevat aikaa 1960-luvulta 2010-luvulle, joten ne eivät sovi vertailevaksi aineistoksi tälle tutkimukselle.

⁴² Lehtonen 1968, s. 39.

⁴³ Uotila 2013, s. 248.

⁴⁴ Nurmi 1971, s. 23, 24.

kummiutta säätelevät asetukset. Kummisuhteiden merkitystä sosiaalisten kontaktien kuvaajina ovat tutkineet tai ainakin sivunneet Suomessa useat tutkijat. Kari-Matti Piilahden, Merja Uotilan ja Jarkko Keskisen väitöskirjat paneutuvat kummisuhteisiin syvimmin. Piilahden tutkimus Valkealan ruokakunnista, ekologis–taloudellisista resursseista ja kontaktinmuodostuksesta vuosilta 1630–1750 on oman työni kannalta merkityksellinen, sillä hän on kartoittanut kokonaisvaltaisesti sekä taloudellisia rakenteita ja kontakteja suhteessa sosiaaliin kontakteihin, vaikkakin aineisto koskee aikaa yli sata vuotta omaa tutkimusajankohtaani aiemmin.

Piilahden tutkimassa Valkealassa avio- ja kummikontaktit suuntautuivat useammin pitäjän sisäpuolelle, kun taas velkasuhteet useammin ulkopuolelle; taloudelliset kentät olivat siis jonkin verran laajempia kuin sosiaaliset. Piilahti jakaa valkealaisten (talonpoikien) toimintakentän kolmeen tasoon. Primaariset eli ensisijaiset kontaktit olivat tiheitä, toistuvia, pitkäkestoisia ja usein ylisukupolvisia. Siihen kuuluivat kontaktit mm. saman ruokakunnan tai saman kantatalon eri osissa asuneisiin veljiin ja serkkuihin ja samassa kylässä asuviin naapureihin tai ystäviin naapurikylässä. Sekundaariset eli toissijaiset kontaktit muodostettiin naapurikylien asukkaisiin, kauempana asuviin sukulaisiin ja sosiaalista statusta omaavaan yhteisön väkeen.⁴⁵ Tertiäriset eli kolmannen sijan kontaktit olivat satunnaisia, eikä niihin juuri liittynyt vastavuoroisuutta. Niitä muodostui esim. kauempana pitäjässä asuvaan väestöön, joiden kanssa ei oltu sukulaisia, ystäviä tai kummisuhteissa.⁴⁶

Piilahden aineistossa kummit osoittautuivat kummilapsensa perhettä vain hitusen varakkaammiksi ja hänen mukaansa kummiuden määrittymistä varallisuuden mukaan on aiemmin korostettu liikaa. Vaikka kontaktinmuodostamisessa voi nähdä suunnitelmallisuutta, Piilahti korostaa, että olisi harhaanjohtavaa nähdä suhteet pelkkänä strategiapelinä. Kummisuhteisiin sisältyi myös satunnaisuutta ja tilannekohtaisuutta.⁴⁷ Alueellisesti kummikenttä oli pienempi kuin avioliittokenttä; 75 prosentilla kummeista tuli omasta tai naapurikylästä.⁴⁸

Merja Uotila on tutkinut Hollolan käsityöläisiä vuosina 1810–1840. Hän tarkastelee käsityöläisten paikkaa yhteisössään monelta kantilta ja yhtenä näkökulmana käsittelee

---

⁴⁵ Piilahti huomauttaa, että velka - ja kummisuhteet säätyläistön ja talonpoikien välillä muistuttivat patronus-klientti –asetelmaa, sillä ne olivat lähes pelkästään yksisuuntaisia. Piilahti 2007, s. 278, 279.

⁴⁶ Piilahti 2007, s. 278–280.

⁴⁷ Piilahti 2007, s. 251–260, 281, 282. Piilahti jakaa kummit viiteen tyyppiin: sukulais-, naapuri-, ystävä-, ja statuskummeihin sekä tilannekohtaisiin kummeihin.

⁴⁸ Piilahti 2007, s. 261.

kummissuhteita. Hänen aineistossaan käsityöläiset toimivat kummeina usein; lähes 10 prosentilla lapsista oli käsityöläiskummi, vaikka käsityöläisiä oli väestöstä 1–2 prosenttia. Seppiä pyydettiin eniten kummeiksi. Kummius oli Uotilan tutkimuksessa hyvin paikallinen ilmiö, sillä useimmiten kummi pyydettiin kotikylältä. Käsityöläislasten kummit olivat useimmiten talonpoikia, eivät toisia käsityöläisiä.⁴⁹

Jarkko Keskinen kummissuhteita koskeva aineisto kattaa lähes tuhat porilaista kauppiasperheiden lasta ja heidän yli 5000 kummiaan 1700-luvun alusta 1820-luvulle. Keskinen tarkastelee aineistoa sekä sukupuolen näkökulmasta, että ammattikategorioittain ja huomioi lopuksi suorien kontaktien lisäksi välilliset kontaktit. Keskinen näkee kauppiaiden kummivalinnat tietoisena, päällekkäisenä verkostostrategiana, joiden taustalta löytyy useita syitä, esim. naapuruus, sukulaisuus, ystävyys, ammatillisuus, ja hengelliset syyt. Perheiden kannatti rakentaa mahdollisimman laaja verkosto, jonka edut saattoivat realisoitua vasta kaukana tulevaisuudessa, esim. seuraavan sukupolven aikana.⁵⁰

Yhteisön kummissuhteita ovat sivunneet mm. Virpi Nurmi, Tiina Hemminki, Elina Waris ja Sofia Kotilainen osana muuta tutkimustaan. Nurmi erittelee Skinnarvikin lasitehdasyhdyskunnan aktiviteettikenttää (avioliittoja, kummissuhteita ja muuttoliikettä) vuosina 1875–1934. Hemmingin tutkimus koskee Ilmajoen ja Nordmalingin talonpoikien lainasopimuksia ja luottosuhteita 1800-luvun alussa. Hemminki peilaa aineistonsa luottosuhteiden muodostumista sosiaaliin kontakteihin, mm. kummissuhteisiin. Elina Waris on tutkinut ruokolahtelaista perhettä vuosina 1750–1850 muun muassa kotitalouksien rakenteen, talouden ja avioliittojen osalta ja hän sivuaa lyhyesti myös kummiutta. Sofia Kotilainen on tutkinut nimenantokäytäntöjä ja niiden taustalla vaikuttaneita ajattelutapoja kahden keskisuomalaisen suvun kautta 1700-luvun alusta 1950-luvulle asti.

Pro gradu –tutkielmia aihepiiriini sopien ovat tehneet mm. Valtteri Kangasmäki, Niina Hägg ja Juha Sulin. Hägg on tutkinut aviottomien lasten ja heidän äitiensä paikkaa Kymintehtaan yhdyskunnassa 1900-luvun alussa ja kartoittanut heidän tukiverkkojaan kummissuhteiden avulla.⁵¹ Sulin puolestaan on tutkinut kummivalintaa sekä koko Hämeenkyrön seurakunnan alueella, että Hämeenkyrön Uskelan kylässä vuosina 1720–1850 ja analysoinut aineistoa

---

⁴⁹ Uotila 2014a, s. 198–207.

⁵⁰ Keskinen 2012, s. 143.

⁵¹ Häggin aineiston kummissuhteet solmittiin yleisimmin samaan sosiaaliluokkaan kuuluvien kesken. Hägg 2017, s. 48–50.

tilastollisin menetelmin.⁵² Kangasmäki on tutkinut keskisuomalaisen tilan sosiaalisten kontaktien kenttää 1800-luvulla avioliittojen, kummissuhteiden ja palkollisten liikkumisen kautta.⁵³ Hänen tutkimuksensa tulee lähelle omaani niin aikarajauksen kuin paikkarajauksen (modernisoituva maaseutuyhteisö) suhteen ja on tärkeä vertailukohde.

Tähän mennessä tehtyjen kummitutkimuksien vertailemisen tekee haastavaksi eri tutkimuksissa käytetyt erilaiset metodit ja painotukset. Niiden avulla on kuitenkin mahdollista katsoa läpileikkauksia kummijärjestelmästä eri ajanjaksoina ja erilaisissa sosiaaliryhmissä. Kummien lukumäärä näyttää olleen sitä isompi, mitä korkeammassa asemassa perhe oli sosiaalisessa hierarkiassa. Talolliset ja käsityöläiset pyysivät yleisimmin kolme tai neljä kummiä lapsilleen, kaupunkiporvaristo kuudesta kahdeksaan kummiä, aateliset tätäkin enemmän. Yleisesti kummimäärä näyttää laskeneen, mitä lähemmäs 1800-luvun loppua tullaan.⁵⁴ Kummeiksi valittiin lähestulkoon yhtä usein naisia kuin miehiäkin, ja erityinen traditio näyttää olleen nuorten naisten suosiminen kummivalinnoissa.⁵⁵ Keski-Suomessa kummeiksi valittiin yleensä aviopari, mutta etenkin Valkealassa avioparin esiintyminen saman lapsen kummeina oli harvinaista ja vaihteli vain 4–7 prosentin välillä. Myös Porin kauppiassuvut valitsivat naimisissa olevat naiskummit yleensä kummeiksi ilman aviomiestään.⁵⁶

Kummien sosiaalinen asema oli yleensä sama tai hiukan parempi kuin kummilapsen perheellä, mutta kummien selvästi varakkaampi taso kummilapseen nähden näyttää olevan myytti.⁵⁷ Naapuruus painottui kummien valintaa ohjaavana kriteerinä vahvasti kaikissa tutkimuksissa, mutta sukulaisuuden merkitys näyttää vaihdelleen. Ammatillisen yhteisön merkitys on myös vaihdellut, sillä esimerkiksi Porin kauppiaat ja Skinnarvikin tehdasyhteisön jäsenet näyttävät solmineen mieluusti kummissuhteita keskenään, kun taas Hollolan käsityöläiset eivät muodostaneet toisiinsa nähden vahvaa kummiverkostoa. Toiset tutkijat korostavat

---

⁵² Sulinin aineistossa kummivalinnat tehtiin yleensä naapurustosta (eikä esim. sukulaisista), mutta valintojen muodostaman yhteisön rajat eivät osu yksiin kylärajojen kanssa. Sulin 1994, s. 91

⁵³ Kangasmäen aineistossa aktiivinen kenttä muodostui 10 kilometrin säteelle tilasta ja kaukaisimmat kontaktit muodostettiin 30 kilometrin päähän. Kangasmäki 2011, s. 79–85.

⁵⁴ Keskinen 2012, s. 127; Häggman 1994, s. 108; Piilahti 2007, s. 241; Uotila 2014a, s. 196, 197; Kangasmäki 2011, s. 32.

⁵⁵ Uotila 2014a, s. 206; Keskinen 2012, s. 129. Tämä ei kuitenkaan näkynyt Valkealassa, sillä siellä naimattomien osuudeksi kummeista pystyttiin osoittamaan vain 3,7 % kummeista. Piilahti 2007, s. 243.

⁵⁶ Piilahti 2007, s. 242; Kangasmäki 2011, s. 33; Keskinen 2012, s. 129.

⁵⁷ Esim. Piilahti 2007, s. 261.

kummissuhteiden olleen tietoista strategiapeliä, toisten aineistossa ovat korostuneet enemmän tilannekohtaiset tekijät.⁵⁸

1.4 Mikrohistoriallinen lähestymistapa

Mikrohistoriallisen lähestymistavan juuret ovat Italiassa 1970-luvulla. Sen esiinnousu liittyy laajempaan muutokseen 1960-luvulta alkaen, jolloin perinteinen poliittinen historia sai kilpailijakseen uusia suuntauksia tutkijoiden kiinnostuessa mm. arkipäivän ja mentaliteettien historiasta. Mikrohistorioitsijoiden kritiikki on kohdistunut erityisesti yhteiskuntatieteellisesti painottuneeseen historiaan, jossa on suuntauduttu rakenteiden tutkimiseen tilastollisten menetelmien avulla (ns. makrohistoriaan). Mikrohistorioitsijat ovat tutkineet hitaasti muuttuvien rakenteiden vastapainoksi tavallisten ihmisten historiaa, jotka tilastollinen analyysi jättää kasvottomiksi. Tyypillinen tutkimuskohde on ollut kylä, perhe tai yksittäinen henkilö.⁵⁹

Mikrohistoriaa puolestaan on kritisoitu liiasta yksityiskohtiin keskittymisestä ja ihmisten tai kyläyhteisöjen tutkimisesta irrallaan, vailla yhteyttä suurempiin kokonaisuuksiin, samoin marginaaliryhmien tai poikkeavien yksilöiden tarkastelusta. Vielä 1800-luvultakin on säilynyt vain vähän tietoa tavallisista ihmisistä. Tämän vuoksi mikrohistoriallisina aineistoina on käytetty esimerkiksi käräjäpöytäkirjoja, jolloin tutkimuksen keskiössä ovat poikkeavat yksilöt, jotka joutuivat konfliktiin vallan kanssa, eivät varsinaisesti tavalliset ihmiset. Toisaalta poikkeava yksilö tai tapahtuma voi kertoa paljon myös siitä mikä on käsitetty normaaliksi.⁶⁰

Natalie Zemon Davisin kutsuu mikrohistoriaa yhdeksi uuden sosiaalihistoriaan suuntaukseksi. Hänen mukaansa on “tärkeää, jopa välttämätöntä, soveltaa kummankinlaista sosiaalihistoriaa (eli makro- ja mikrohistoriaa) löytääkseen omaan työhönsä sopivan sekoitussuhteen.”⁶¹ Hedelmällisin tapa tehdä historian tutkimusta on yhdistää makro- ja mikrohistoriallinen näkökulma. Silloin ei ”hukuta yksityiskohtiin eikä myöskään tehdä liian karkeita yleistyksiä”.⁶²

Pertti Haapalan ja Christopher Lloydin mukaan rakennehistoria antaa puitteet ihmisen toiminnalle, se kuvailee ihmisen toiminnan mahdollisuuksia ja antaa sille rajat. Se keskittyy

---

⁵⁸ Nurmi 1971, s. 60, 61; Piilahti 2007, s. 256, 264; Kangasmäki 2011, s. 42, 56, 57; Keskinen 2012, s. 143; Uotila 2014a, s. 207.

⁵⁹ Ollila 1995, s. 7. Yksi sekä kylätutkimuksen, että mikrohistorian klassikko on vuonna 1975 ilmestynyt Emmanuel Le Roy Ladurien tutkimus Montaignon, ranskalainen kylä 1294–1324. Hän on muodostanut tarkan kuvan kyläläisten elämästä inkvisition kuulustelupöytäkirjojen avulla.

⁶⁰ Ollila 1995, s. 8, 9.

⁶¹ Davis 1996, s. 15, 16. Natalie Zemon Davisin 1980-luvun alussa tekemää tutkimusta Martin Guerresta on nimitetty modernin sosiaalihistorian klassikoksi ja mikrohistoriallisen tutkimuksen kulmakiviksi.

⁶² Ollila 1995, s. 12.

yhteiskunnan makrotasolle ja käyttää usein hyväkseen tilastoja, joiden avulla voidaan luoda kokonaiskäsitys ilmiöistä, esimerkiksi talouskasvusta tai syntyvyydestä. Monimutkaiseen todellisuuteen verrattuna näkökulma on suurpiirteinen, mutta tärkeä, jotta ilmiöt ja voidaan sijoittaa osaksi isompaa kuvaa. Esimerkiksi väestökasvu tai talouskasvu ovat ilmiöitä, joiden osana ihminen aina on, vaikka ei ymmärtäisi sitä omassa elämässään.⁶³ Tässä on yksi syy siihen, miksi rakenteisiin keskittyvä makrohistoria ja yksittäisiin kokemuksiin keskittyvä mikrohistoria eivät sulje toisiaan pois, vaan pikemminkin täydentävät toisiaan antamalla kaksi eri näkökulmaa samaan todellisuuteen.⁶⁴

Rakenteen ja toimijan välinen suhde on monesti nähty ongelmallisena, mutta siihen on yksinkertainen ratkaisu: ilman ihmisen toimintaa tai tekoja ei ole olemassa yhtään yhteiskunnan rakennetta. Ainoastaan luonnonoloihin ihminen ei kykene vaikuttaa määräänsä enempää, mutta niihinkin ihminen on pyrkinyt parhaansa mukaan sopeutumaan muokkaamalla ympäristöään. Haapalan ja Lloydin mukaan historian tutkimus on hedelmällisintä silloin, kun se yhdistää toisiinsa pienet asiat, esimerkiksi ihmisten arjen ja isot asiat, esim. yhteiskunnan.⁶⁵

Tässä tutkimuksessa tarkastelen ruohonjuuritasolla kyläyhteisön sosiaalisia kontakteja ja tutkin tavallisia ihmisiä, jotka eivät klassisessa sosiaalishistoriassa ole päässeet esiin. Kyläläisten sosiaalisten suhteiden tutkiminen ilman ymmärrystä yhteiskunnassa vallitsevista rakenteista, mm. yhteiskuntaluokkien välisistä suhteista, jättäisi tutkimustulokset ilmaan. Käytän hyödyni makrohistoriallisia kehityslinjoja, jotta voin sijoittaa kylän isompaan kontekstiin niin ajallisesti kuin paikallisestikin. Peilaan löytämiäni tietoja koko Suomen kehityslinjoihin. Millainen rakenteellinen kehikko määräsi Messukylän asukkaiden elämää 1870- ja -80 – luvuilla?

Suomi kuului vielä 1870-luvulla Euroopan köyhimpiin alueisiin, ja oli maailman pohjoisin maa, jossa harjoitettiin maataloutta. Korkea syntyvyys ja kuolleisuus sekä alhainen työn tuottavuus ja varallisuus leimasivat yhteiskuntaa. Maaseutu oli ajautumassa sekä väestö- että maatalouskriisiin. Elintaso oli ollut vuosisatoja sidottu maahan. Maatalouden päätuote oli viljanviljely, jota harjoitettiin karkeasti jakaen Itä-Suomessa kaskiviljelynä ja Etelä-Suomessa

---

⁶³ Häggman käyttää tästä esimerkkinä syntyvyyden säännöstelyä, joka levisi pikkujoukkojen yleiseksi ilmiöksi viime vuosisadan aikana. Aikalaiset eivät välttämättä tienneet tai huomanneet, että muissakin perheissä oli kaikessa hiljaisuudessa alettu ehkäisemään raskauksia tavalla tai toisella (ja prosessi etenikin eri tahdissa eri puolilla Eurooppaa ja eri yhteiskuntaryhmissä), mutta silti he olivat osana isoa rakennemuutosta, joka muutti perin pohjin länsimaita. Häggman 1996, s. 14.

⁶⁴ Haapala & Lloyd 2018, s. 6–10.

⁶⁵ Haapala & Lloyd 2018, s. 16–18.

peltoviljelyynä. Messukylän pitäjä kuului eteläiseen peltoviljelyalueeseen.⁶⁶ Perinteisesti maaseudulla oli pyritty omavaraisuuteen, johon sisältyi ruuan tuottamisen lisäksi kaikki tekstiilien, jalkineiden ja käyttöesineiden raaka-aine. Jotta omavaraisuus olisi toteutunut, piti pyrkiä tuottamaan kaikkia ravintokasveja ja pitämään kaikkia kotieläimiä itse, jolloin tilanpidon tehokkuus ja tuottavuus ei voinut kasvaa tietyn pisteen yli.⁶⁷

Karjaa oli perinteisesti pidetty, jotta pelloille saatiin lantaa, ei niinkään karjatuotteiden vuoksi. Väestön kasvamisen vuoksi eteläisellä peltoalueella niittyjäkin⁶⁸ oli raivattu pelloiksi, sillä viljellyn pinta-alan määrää oli kasvatettava, jotta kaikille riitti ruokaa. Kun karjan ruokinta huononi niittyjen vähetessä ja karjan määrää jouduttiin vähentämään, saatiin entistä vähemmän lantaa peltojen lannoittamiseen. Niittyjen määrän vähetessä jouduttiin kierteeseen, jossa peltojen tuottama viljasato alkoi heikentyä. Osa niityistä oli lisäksi niin heikkoja, ettei niiltä voinut korjata joka vuosi heinää. Niinpä rehua karjalle ei ollut tarpeeksi ja heikosti ruokitut lehmät saattoivat olla useita kuukausia ummessa. Kun Suomi oli Ruotsin ajan lopulla vienyt viljaa, muuttui tilanne 1800-luvun aikana niin, että 1870-luvulla kulutetusta viljasta jo 20 prosenttia oli tuontitavaraa. Etenkin Hämeessä tilanne oli huono.⁶⁹

Maatalouskriisin lisäksi alkoi kehittyä väestökriisi. 1800-luvun lopulla maaseudun työmarkkinat kriisiytyivät, kun väestö kasvoi eikä kaikille riittänyt työtä, ja syntyi ns. tilattoman väestön kysymys. Tilan hankkiminen pelkästään omalla työllä muuttui mahdottomaksi⁷⁰, ja samaan aikaan mahdollisuus periä tila pieneni, kun eliniänodote nousi. Tuohon aikaan talollisen neljästä eloonjääneestä lapsesta keskimäärin kaksi jäi talolliseksi, yhdestä tuli työläinen ja yhdestä tuli keskiluokkainen ammatinharjoittaja; säätykierto siis vei todennäköisemmin alas- kuin ylöspäin.⁷¹ Tilattoman väestön kasvaminen sekä luonnollisesti

---

⁶⁶ Soininen 1974, s. 16–19. Soininen jakaa Suomen kolmeen maatalousalueeseen: Länsi-Suomen peltoviljelyalueeseen, Itä-Suomen kaskiviljelyalueeseen ja Pohjois-Suomen karjatalousalueeseen. Länsi-Suomen peltoviljelyalue on jaettu eteläiseen - ja pohjanmaan peltoviljelyalueeseen. 1800-luvun toisella neljänneksellä Itä-Suomessa harjoitettu kaskiviljely tuli tiensä päähän. Väestön määrä oli kasvanut sellaisiin lukemiin, että kaskia jouduttiin polttamaan liian tiheään, jolloin sadot pienenivät. Etelä- ja Länsi-Suomessa harjoitettu peltoviljely jatkui entiseen tapaan 1860-luvun nälkävuosiin saakka. Soininen 1974, s. 382, 394.

⁶⁷ Nummela 2018, s. 92, 93, 104; Jutikkala 2003, s. 455.

⁶⁸ 1870-luvulle saakka heinää ei viljelty pelloissa, vaan sitä korjattiin karjalle ainoastaan luonnonniityiltä.

⁶⁹ Jutikkala 2003, s. 458, 460.

⁷⁰ Perukirjoista poimittujen tietojen perusteella on arvioitu, että esim. Keuruulla siihen olisi kulunut 1880-luvulla 55 vuotta. Nummela 2018, s. 105.

⁷¹ Nummela 2018, s. 105. Antti Häkkinen on analysoinut Kymmenen sukupolvea –tietokannan avulla ihmisten elämänkulkua 1700-luvulta 1900-luvun alkuun. Tietokannassa on noin 55000 vuosien 1690 ja 2000 välillä syntyneitä henkilöä, jotka ovat noin 800:n 1700-luvun vaihteessa syntyneen esivanhemman jälkeläisiä. Aineiston mukaan 1800-luvun tilattoman väestön lisääntyminen (muutamasta prosentista kolmannekseen väestöstä) johtui ennen kaikkea alenevasta säätykierrosta, ei tämän väestönosan suuresta hedelmällisyydestä.

syntyneisyyden kautta, että etenkin talollisten jälkeläisten putoamisesta tähän luokkaan, kasvatti työvoiman määrän liikatarjonnan puolelle. Tämän vuoksi tilattoman väestön ansiotaso pysyi alhaisena. Koska tulijoita oli tarjolla, talolliset saattoivat helposti esimerkiksi vaihtaa torpparinsa parempaan.⁷² Kun aiempina vuosisatoina yhteiskuntaluokkien välinen jakolinja oli sijainnut säätyläisten ja rahvaan välillä, alkoi se nyt kulkea tilanomistajien ja tilattomien välillä.⁷³

Tutkimusajankohtaa edeltävä vuosikymmen, 1860-luku oli ollut harvinaisen koetteleva Messukylässä. Sadot olivat olleet huonoja jo vuosikymmenen alkupuolella, niin että vuonna 1865 kylälaisten täytyi lainata siemenviljaa. Lisäksi Messukylän kylässä sattui vuonna 1863 tuhoisa tulipalo, joka hävitti koko kyläryhmän. Isojaon määräämää kyläryhmän hajottamista ei ollut vielä ehditty suorittaa kokonaan ja vasta tulipalon jälkeen talot sijoitettiin omien maittensa äärelle, kun ne piti rakentaa uudelleen. Kylän taloista ainoastaan neljä (Turtolat, Viiala ja Vilunen, eli kylän kaikki rusthollit) säästyivät tulipalolta, sillä ne sijaitsivat erillään muista taloista. Tulipalon ja ehkä myös huonojen satovuosien vuoksi viisi kylän taloista joutui kruununrästien takia huutokaupattavaksi. Vuodet 1867–68 muodostuivat koko Suomessa suuriksi kuolonvuosiksi, kun kato vei sadon lähes kokonaan ja taudit levisivät. Messukylän kunnan alueella liikkui paljon kerjäläisiä, kuntalaiset valmistsivat hätäleipää ja lavantautiepidemia vuonna 1868 tappoi 154 henkeä.⁷⁴ Näin ollen 1870-luvulle tultaessa kylän rakenne ja asukkaat olivat osittain uusia raskaan edellisen vuosikymmenen vuoksi.

Pertti Haapala ja Jarmo Peltola määrittelevät Suomen olleen maatalousyhteiskunta 1800-luvun puoliväliin asti, jolloin alkoi murros kohti teollista yhteiskuntaa. Muutos tapahtui verkkaisesti muuhun Eurooppaan verrattuna ja koko 1800-luvun väestö kasvoi erityisesti maaseudulla, missä perheet olivat isoja. Myös maataloudessa alkoi 1800-luvun loppupuolella tapahtua muutoksia, kun maataloudesta tuli kaupallisempaa entisen omavaraisuuden sijaan, ja puun hinta nousi.⁷⁵ Nämä muutokset satoivat maata omistavan väen laariin ja kasvattivat juopaa tilallisten ja tilattomien välillä. Tutkimusajankohtani 1870– ja 1880-luvuilla osuu näihin murroskohtiin.

Talollisten ja torpparien jälkeläisistä tuli yhä useammin itsellisiä tai mäkitupalaisia. Häkkinen 2018, s. 116, 133–135.

⁷² Soininen 1974, s. 398.

⁷³ Nummela 2018, s. 103.

⁷⁴ Arajärvi 1954, s. 666, 667.

⁷⁵ Haapala & Peltola 2018, s. 187, 189.

Nälkävuosiin kulminoituneesta kriisistä huolimatta lähes jokainen maaseudulla asuva suomalainen sai elantonsa maataloudesta 1870-luvulla. Vuonna 1875 maataloudessa toimivaa väestöä oli Suomessa edelleen lähes 90 prosenttia kaikesta ammatissa toimivasta väestöstä, vaikka määrä oli alkanut hitaasti laskea 1840-luvulta alkaen. Maaseudulla maatalous oli luonnollisesti vielä hallitsevampi elinkeino, ja 1870-luvun loppuun saakka 95 prosenttia maaseudun ammatissa toimivista miehistä sai maataloudesta elantonsa.⁷⁶ Messukylässä maataloudesta elantonsa saanut väestö noudatteli koko maan tilannetta. Messukylän pitäjä oli 1870- ja 80-luvuilla puhdasta maaseutua sen jälkeen, kun Kyttälän alue oli lohkaistu ja liitetty osaksi Tampereen kaupunkia vuonna 1877.⁷⁷ Pitäjän teollisuus rajoittui pariin tiilitehtaaseen, joista toinen oli Hatanpään kartanon ja toinen Messukylän kylässä sijaitsevan Vilusen tilan omistama.⁷⁸

Vuonna 1881 Messukylän kylässä asui 654 henkeä⁷⁹, joista vain 20 henkeä sai elantonsa muualta kuin maataloudesta, joten kylän väestä noin 97 prosenttia kuului maatalousväestöön.⁸⁰ Lukema on suurempi kuin koko maan keskiarvo, vaikka Messukylän kylän sijainti aivan laajenevan ja nopeasti teollistuvan Tampereen kaupungin kyljessä antaisi olettaa, että elantoa olisi hankittu muualtakin.⁸¹ Maatalouden ulkopuolella toimineita henkilöitä oli vuosina 1875 ja 1881 viisi ruokakuntaa: haudankaivaja, lukkari, seppä, räätäli ja suutari perheineen. Vuonna 1888 henkikirjassa näiden ammatinharjoittajien kokoonpano on hiukan muuttunut, sillä kylässä mainitaan asuneen kanttori, sepän leski, maakauppias, räätäli, sekä hänen oppilaansa, entinen suutari, kaksi kansakoulun opettajaa sekä kiertokoulun opettaja. Vilusen tiilitehtaassa

---

⁷⁶ Soininen rajoittuu pelkästään miespuolisen väestön kartoittamiseen, sillä hänen mukaansa naisten tilastointi on puutteellista. Soininen 1974, s. 23, 25.

⁷⁷ Tammerkosken itärannalla, Kyttälän alueella, sijaitsi monta suurta tehdasta, esim. masuuni, konepaja, pellavatehdas ja verkatehdas. Kanerva 1967, s. 39.

⁷⁸ Kanerva 1967, s. 375.

⁷⁹ Yli 600 henkeä käsittänyt Messukylän kylä oli väkiluvultaan iso, sillä Veikko Laakson mukaan Hauhon Hyömaen kylän suurimmillaan lähes viidensadan hengen väkiluku 1900-luvun alussa oli ”hämäläisissä oloissa varsin huomattava”. Laakso 1970, s. 24.

⁸⁰ En ole laskenut lainkaan mukaan kylän irtolaisia, sillä heidän elinkeinojaan on vaikea arvioida. Todennäköisesti myös he saivat elantonsa jollain tapaa maatalouden piiristä. Heitä oli vuoden 1881 henkikirjan mukaan kylässä 73 henkeä. KA: Henkikirjat, Hämeen läänin henkikirja 1875 (H:51, jakso 5913–5916), 1881 (H:63, jakso 242–249). Itsellisten elinkeinoja on myös hankala arvioida, sillä käytännössä he saattoivat tehdä eläkkeen lähes mitä tahansa. Olen tässä olettanut heidän työskennelleen pääosin maatalouden tilapäistyöntekijöinä.

⁸¹ Vaikka Messukylän kylässä ei asunut esimerkiksi tehtaiden työläisiä, kaupungin läheisyyttä varmasti hyödynnettiin. Jo 1830-luvulla, eli 40 vuotta tutkimusajankohtaa aiemmin, Hatanpään kartanon omistaja Nils Idman valitti Suomen talousseuralle tekemässään arvioissa torppiensa tilaa. Hänen mielestään torppien köyhyys johtui siitä, että torppien asukkaita oli vaihdettu aiemmin liian usein ja että lannoituksen määrää oli vähennetty. Torppien köyhyys vuoksi torpparien oli pakko etsiä lisätoimeentuloa kaupungista, ja torppien naiset kuljettivat kaupunkiin päivittäin pari kannua maitoa ja muutamaa luutaa, jotta saisivat leipää. Arajärvi 1954, s. 236. Useat kartanon torpista olivat aivan Messukylän kylän rajoilla, joten Idmanin lausunto torppiensa yhteyksistä Tampereelle kertoo myös Messukylän kylän yhteyksistä.

työskennelleet on täytynyt henkikirjoissa laskea joko Vilusen rengeiksi, muonamiehiksi tai itsellisiksi, sillä heitä ei ole erikseen nimetty.

Kaikki kylään tutkimusajankohtana syntyneet lapset syntyivät maataloudesta elantonsa saaviin perheisiin. Millaisiin luokkiin maatalousväestö voidaan jakaa? Karkeasti maaseudun väki voidaan jakaa niihin, jotka omistivat maata (talolliset) ja niihin, jotka eivät omistaneet (tilattomat). Tällainen jako on relevantti. Esimerkiksi Ilkka Nummela korostaa maanomistamisen suurta merkitystä 1800-luvun loppuun saakka. Maa, jota saattoi viljellä (oma tai vuokrattu) oli lähes välttämätöntä varallisuuden kartuttamiseksi. Maan omistaminen määritteli sekä taloudellisen, että yhteiskunnallisen aseman.⁸² Talolliset ja tilattomat voidaan lisäksi jakaa useisiin alaryhmiin. Jaan jatkossa maanomistajat säätyläismaanomistajiin, rusthollareihin ja talollisiin, ja tilattomat lampuoteihin, torppareihin, palkollisiin (rengit, piit ja muonamiehet), itsellisiin sekä irtolaisiin. Näiden sosiaaliryhmien määritelmät tarkentuvat myöhemmin tekstissä.

1.5 Lähteet ja prosopografinen metodi

Lähteinä käytän seurakuntien ylläpitämistä kirkonkirjoista ja valtion verotusta varten kerätyistä materiaaleista löytyviä tietoja alueen ihmisistä. Kirkonkirjoihin kuuluviksi lasketaan historiakirjat ja rippikirjat. Historiakirjoiksi nimitetään seurakuntien keräämiä väestörekisteriaineistoon kuuluvia tietoja, kuten luetteloita syntyneistä ja kastetuista, vihityistä ja kuolleista. Messukylän seurakunnan historiakirjat ovat puutteelliset vuodesta 1865 alkaen. Sisällissodan aikana vuonna 1918 Messukylän pappila paloi, ja osa kirkonkirjoista tuhoutui. Syntyneiden luetteloista puuttuvat vuodet 1889–1902. Rippikirjat ovat säästyneet kokonaisuudessaan. Koska tutkimukseni ytimen muodostaa syntyneiden ja kastettujen luettelosta löytyvät kummit, olen joutunut rajaamaan tutkimukseni päätepisteen vuoteen 1888.

Rippikirja on rekisteri seurakuntalaisista, jossa on kylittäin ja taloittain listattu tietoja asukkaista. Ne on alun perin laadittu, jotta seurakuntalaisten ehtoollisilla käyntiä on voitu seurata. Koska niissä kylän kaikki asukkaat on lueteltu taloittain ja ruokakunnittain, ne muodostavat kattavan luettelon alueen väestöstä ja sen suhteista toisiinsa. Torpat on yleensä merkitty omille sivuilleen talojen tapaan, tosin jotkut torpista on merkitty palkollisten joukkoon ja toiset samalle sivulle kantatalon kanssa. Rippikirjat ovat paikoin vaikealukuisia kirjoittajan käsialan vuoksi. Lisäksi rippikirjat laadittiin kymmenen vuoden välein, jolloin tietoja saatettiin

---

⁸² Nummela 2018, s. 98.

yliviivata ja täydentää tuona aikana; osasta merkintöjä on mahdotonta saada selvää niiden sotkuisuuden takia. Toisaalta epäselviä kohtia on mahdollista tarkistaa edeltävästä tai seuraavasta rippikirjasta: etenkin talolliset olivat suhteellisen pysyviä asukkaita ja heidän tietojaan voi tarkistaa useammalta vuosikymmeneltä.⁸³

Suomen Sukuhistoriallinen Yhdistys (SSHY) on digitoinut kirkonkirjoja omille sivuilleen. Messukylän osalta digitoituja rippikirjoja löytyy vuosilta 1762–1909 ja syntyneiden ja kastettujen luettelot vuosilta 1751–1917 pois lukien tuhoutuneet vuodet. Aineisto on laadittu valokuvaamalla mikrofilmeille tallennettuja kirkonkirjojen sivuja, joten aineistosta ei voi tehdä hakuja, mutta rippikirjan sivuja voi selata verkossa.

Rippikirjojen lisäksi tärkeä lähderyhmä tälle tutkimukselle ovat syntyneiden ja kastettujen luettelot. Ne ovat kronologisesti tehtyjä luetteloita kunnassa syntyneistä lapsista. Lapsen nimen, syntymä- ja kastepäivän lisäksi luetteloon on merkitty niin vanhempien kuin kummienkin nimet, kotipaikka ja asema. Syntyneiden luettelot ovat huomattavasti helpompilukuisia kuin rippikirjat, ja niihin koottujen tietojen on katsottu olevan luotettavia viimeistään 1850-luvulta alkaen.⁸⁴

Lähteitä tarkastellessa on otettava huomioon mitä tarkoitusta varten ne on alun perin laadittu. Kirkonkirjoja ei pidetty väestötapauksien tilastoimiseksi, vaan kirkollisia tarpeita varten. Niinpä esimerkiksi papit saattoivat jättää kuolleen syntyneen tai ennen kastetta kuolleen lapsen kirjaamatta syntyneiden ja kastettujen luetteloon, sillä kastamaton lapsi ei ollut seurakunnan jäsen. Papille oli tärkeää kirjata ylös, kuinka hyvin seurakuntalaiset osasivat kristinopin, tai kuinka säännöllisesti kävivät ehtoollisella, ei se, mikä seurakuntalaisen sosiaalinen asema oli, esimerkiksi oliko joku itsellinen vai suutari. Monissa tutkimuksissa on kuitenkin huomattu, että kirkonkirjojen täsmällisyys myös väestölähteenä paranee 1800-luvun puoliväliin mennessä.⁸⁵

Messukylän seurakuntaa koskevat syntyneiden ja kastettujen luettelot vaikuttavat kattavalta ja luotettavalta tutkimusajankohtana. Vain muutamia kertoja yli tuhannen nimen aineistossa puuttuu merkintä ammatista. Isän ammattia ei ollut merkitty kuudessa tapauksessa ja

---

⁸³ Hiski on Suomen sukututkimusseuran laatima tietokanta kirkonkirjoista, johon voi tehdä hakuja esim. henkilön nimen perusteella. Tietokantaan on syötetty kirkonkirjojen tiedot tietyiltä ajanjaksoilta ja sen avulla olisi mahdollista tarkistaa kirkonkirjoissa olevia epäselviä kohtia ja saada toisen tulkitsijan mielipide, mutta valitettavasti Messukylän kunnan osalta tietokantaan on syötetty tällä hetkellä vain vihityt vuosilta 1751–1865 ja haudatut vuosilta 1751–1872, joten tietokantaa ei ole mahdollista käyttää tämän tutkimuksen osalta.

⁸⁴ Happonen 2009, s. 139.

⁸⁵ Happonen 2009, s. 32–36; Sirén 1999, s. 175, 176.

aviottoman lapsen synnyttäneen naisen ammattia koskeva merkintä puuttui kaksi kertaa, mutta pystyin tunnistamaan henkilön rippikirjoista ja merkitsemään hänelle ammatin. Kummien ammattia koskeva merkintä puuttui useammin ja kymmenessä tapauksessa en pystynyt selvittämään heidän asemaansa edes muita lähteitä hyväksi käyttämällä; nämä merkitsin tilastoon kohtaan tuntematon. Näitä puutteita lukuun ottamatta merkinnät on tehty melko huolellisesti.

Syntyneiden ja kastettujen luetteloon merkinnät on tehnyt lapsen kastanut henkilö. Tämän työn aineistona olevana ajanjaksona lapsia kastoivat pääosin kunnan vaihtuvat kappalaiset sekä Messukylän kunnan kirkkoherra Josef Grönberg. Merkintöjen kieli on suurimmaksi osaksi ruotsiksi, mutta ajanjakson loppua kohden suomenkieliset merkinnät tulevat yhä tavanomaisemmiksi. Haasteena merkintöjen lukemiselle on vanhahtava ruotsinkielinen sanasto ammatteja koskien. Eettisiä ongelmia en näe tarkastelemassani aineistossa olevan, sillä kyseessä ovat kauan sitten kuolleet henkilöt, eikä aineisto sisällä mitään erityisen arkaluontoista.

Kirkonkirjojen lisäksi käytän kylän ja sen asukkaiden kartoittamiseen ja heidän taloudellisen tilanteensa selvittämiseen Kansallisarkiston (KA) digiarkistosta löytyviä henkikirjoja ja Kamarikonttorin arkiston kunnittaisia tilastoja tilakohtaisesta kylvöstä, sadosta ja karjakannasta. KA:n digiarkistosta löytyy myös Pitäjän kartasto, jonka avulla voi hahmottaa talojen sijaintia tutkimusaikana. Kamarikonttorin arkiston asiakirjat on laadittu taloittain, ja ne kertovat ainoastaan talollisten taloudellisesta tilanteesta. Kamarikonttorin arkiston tilastoista löysin Messukylän kylää koskevat tiedot vain vuodelta 1881 digitoituina. Tilastoon on taulukoitu kylän talot ja niiden mailla olevat ”savut”, tiedot talon kylvöstä ja sadosta ja taloon kuuluvista tiluksista. Olen käyttänyt näistä tiedoista erityisesti kunkin tilan peltoalaa koskevia tietoja ja sekä satotietoja kolmen eniten viljellyn viljan suhteen (ruis, ohra ja kaura). Tiedot perustuvat maanviljelijöiden omiin ilmoituksiin, minkä vuoksi on ajateltu, että ne eivät ole luotettavia, vaan tiedot on tahallisesti ilmoitettu alakanttiin, ja osassa ilmoituksia peltoalan on ilmoitettu olevan jopa pienempi kuin isojaon aikana laadituissa kartoissa. Eino Jutikkalan mukaan tiedot kuitenkin vaikuttavat luotettavilta, kun niitä vertaillaan myöhemmin kerättyihin tarkkoihin lukemiin; mm. kartanoiden peltoala kasvoi olennaisesti 1600-luvulta tultaessa 1800-luvun alkuun, mutta 1800-luvun aikana kasvu oli selvästi heikompaa.⁸⁶

---

⁸⁶ Jutikkala 2003a, s. 386.

Henkikirjat laadittiin henkiveron keräämistä varten. Sitä alettiin periä 1600-luvulla Ruotsi-Suomessa aluksi kaikilta yli 12 vuotta täyttäneiltä, mutta myöhemmin sen maksamisesta vapautettiin useita ammatti- ja ihmisryhmiä. Vuonna 1865 annetun asetuksen mukaan sitä perittiin 16–63-vuotiailta ja yli 63-vuotiailta talonisänniltä. Messukylää koskevista henkikirjoista näkyy, että raihnaiset, yli-ikäiset ja paljon lapsia omaavat perheet oli vapautettu verosta. Aluksi henkikirjoihin merkittiin vain verovelvolliset, mutta 1700-luvun puolivälin jälkeen kaikki ihmiset riippumatta siitä, pitikö heidän maksaa henkiveroa vai ei. Henkikirjojen laatimista valvoivat lauta- ja kuudennusmiehet, jotka tunsivat pitäjänsä hyvin, eikä heiltä voinut helposti salata esimerkiksi palkollistensa määrää.⁸⁷

Muun muassa Kirsi Sirén, Elina Waris ja Päivi Happonen ovat käyttäneet henki- ja rippikirjoja kotitalouksien ja perheen rakenteen tutkimisessa. Wariksen aineistossa osoittautui, että rippikirjoista saadut tiedot olivat luotettavampia 1700-luvun osalta, mutta henkikirjoista saadut tiedot 1800-luvun osalta. Etenkin kotitalouksista, joihin kuului palvelusväkeä, sai oikeamman kuvan henkikirjoista, sillä rippikirjoihin ei ollut merkitty palvelusväkeä.⁸⁸ Sirén pitää henkikirjoja tarkempana lähteenä sekä väestön sosiaalisen rakenteen, että kotitalouksien rakenteen kartoittamiseen kuin rippikirjoja.⁸⁹ Happonen painottaa paikallisia eroja henki- ja rippikirjojen laadinnassa ja peräänkuuluttaa henkikirjojen ja rippikirjojen luotettavuuden analysointia joka tutkimuksessa erikseen.⁹⁰

Unto Kanervan mukaan Messukylää koskevissa kirkonkirjoissa ja henkikirjoissa on eroja väestön merkinnän suhteen. Henkikirjoihin on merkitty enemmän ihmisiä kuin kirkonkirjoihin, mikä ilmeisesti selittyy sillä, että Messukylässä asui väkeä, joka oli Tampereen puolella kirkonkirjoissa, eikä kokenut tarpeelliseksi siirtää kirjojaan maalaiskuntaan.⁹¹

Olen käyttänyt luvun kaksi ruokakuntien ja perheiden kokoonpanojen selvittämiseen kolmelta poikkileikkausvuodelta pääosin henkikirjoja, sillä ne ovat selkeämmät ja edellä esitetyn perusteella ehkä luotettavammats kuin rippikirjat. Niissä olevien tietojen laajentamiseen olen käyttänyt rippikirjoja. Olen käynyt läpi kaikki syntyneet lapset Messukylän kunnassa vuosien 1875 ja 1888 välillä ja etsinyt sieltä Messukylän kylään syntyneet lapset ja heidän kummins.

---

⁸⁷ Luttinen&Happonen 2001, s. 140–142; Sirén 1999, s. 178.

⁸⁸ Waris 1999, s. 209–211.

⁸⁹ Sirén 1999, s. 179.

⁹⁰ Happonen 2009, s. 126, 127, 137.

⁹¹ Kanerva 1967, s. 176–178. Kanervan esimerkit koskevat vuosia 1901–1946.

Olen luokitellut löytyvän aineiston muodostamalla kylään syntyneistä lapsista tietokannan prosopografisen metodin mukaisesti.

Prosopografian tutkimuskohde ei ole yksilö, vaikka tietokantaan kerätään jokaisesta tutkimusjoukkoon kuuluvasta ihmisestä samat tiedot niin pitkälle kuin se on mahdollista. Yksilön sijaan tutkimuskohde on näiden yksilöiden muodostama joukko ja heidän toimintakenttensä. Koko ryhmää tarkastelemalla voidaan löytää yksilöiden kautta ryhmää kuvaavia lainalaisuuksia ja toimintamalleja. Joukon koostumuksen määrittelee tutkija, eikä siihen sisällytettyjen yksilöiden ole tarvinnut tuntea kuuluvansa joukkoon.⁹²

Jotkut tutkijat erottavat prosopografian (joukkobiografian) kahdesta lähimetodista: ryhmäbiografiasta ja kollektiivisesta biografiasta. Tämän käsityksen mukaan ryhmäbiografia tutkii yleensä suhteellisen pientä joukkoa ihmisiä, jotka jo elinaikanaan kokevat muodostavansa ryhmän. Tällainen ryhmä määrittyy sen jäsenten välisten suhteiden perusteella. Heini Hakosalo vertaa ryhmäbiografiaa ryhmäkuvaan, jossa jokaisen ryhmän jäsenen esitystapa vaikuttaa kokonaisuuteen. Kollektiivibiografia taas on tutkimusta, jossa useampia henkilöitä käsitellään rinnakkain, kuten pitkällä käytävällä olisi sijoitettuna yksilömuotokuvia. Se on suppeimmillaan joukko elämäkertoja, kuten henkilömatrikkeli. Prosopografian tutkimuskohteena sen sijaan on yksilöiden sijasta heidän edustamansa joukko.⁹³ Kaikki tutkijat eivät näe erottelua järkevänä ja käyttävät prosopografia-termiä kollektiivisen biografian synonyymina.

Prosopografiaa alettiin alun perin soveltaa antiikintutkimuksessa 1800-luvulla, sillä se tarjosi väylän saada enemmän irti hajanaisista lähteistä. Kun metodia on sovellettu lähemmäs nykyaikaa kohdistuvaan sosiaalihistorialliseen tutkimukseen, terminä on yleisesti käytetty kollektiivibiografiaa.⁹⁴ Tämän tutkimuksen kannalta relevanttia ei ole se, kumpaa termiä käytetään. Sen sijaan voidaan todeta, että metodi sopii hyvin myös 1800-luvun maaseutuyhteisön tutkimiseen, sillä virallisiin asiakirjoihin kirjatut harvat tiedot yksilöistä saavat merkityksen, kun ne kerätään systemaattisesti ja analysoidaan yhdessä.

---

⁹² Uotila 2014b, s. 240–244.

⁹³ Hakosalo 2014, s. 53, 54; Uotila 2014a, s. 34, 35.

⁹⁴ Uotila 2014b, s. 242, 245, 256.

2. KUMMIUS MESSUKYLÄSSÄ

2.1 Kummius

Kummijärjestelmä syntyi todennäköisesti toisella vuosisadalla antiikin Roomassa. Alun perin kummin tehtävät liittyivät lapsikastetta⁹⁵ edeltävään aikaan; heidän tuli selvittää, onko kasteelle haluavalla edellytykset siihen. Kirkon siirtyessä lapsikasteeseen kummin tehtävänä oli vastata lapsen puolesta kastajan kysymyksiin, pidellä lasta kasteen aikana ja erityisesti huolehtia lapsen hengellisestä kasvattamisesta kristilliseen elämään kasteen jälkeen. Ihmisen ajateltiin uudestisyntyvän kasteessa ja siksi kummeja alettiin pitää hänen uusina sukulaisinaan, joten avioliitto kummin ja kummilapsen välillä kiellettiin keskiajalla. Tämä säädös peruttiin myöhemmin. Varhaiselta keskiajalta käytössä olleet nimitykset kuvaavat tätä hengellistä sukulaisuutta: pater ja mater spirituals ja germaanissa kielissä käytössä edelleen olevat godfather ja godmother.⁹⁶

Myöhemmin kummi-instituutiolle muodostui hengellisten tehtävien lisäksi maallisia tehtäviä. Jarkko Keskinen jakaa nämä kolmeen osaan. Ensiksi kummius laajensi sukulaisuuden käsittämään myös sellaisia henkilöitä, jotka eivät olleet verisukulaisia lapsen ja hänen perheensä kanssa. Toiseksi kummit saivat vastuulleen henkisen vanhemmuuden, ja heihin oli mahdollista turvautua erityisesti jonkin kriisin aikana. Kolmanneksi kummien kautta saattoi luoda patronus-klientti -järjestelmän mukaisia hierarkkisia suhteita. Kummien päätehtävät olivat edelleen 1800-luvulla todistaa, että kaste oli oikein suoritettu, kasvattaa lasta vanhempien apuna tai sijasta ja huolehtia lapsen hengellisestä kasvusta sekä rukoilla kastettavan puolesta.⁹⁷

Kastettavien iäksi oli vuoden 1686 kirkkolaissa määrätty enintään kahdeksan päivää. Uudessa kirkkolaissa vuonna 1869 kahdeksan päivän määräaika muutettiin joustavaksi kehotukseksi kastaa lapset ”ilman tarpeetonta viivästystä”. Käytännössä raja meni kuuden viikon iässä, sillä sen jälkeen kirkkoherran oli muistutettava vanhempia ja jos lasta ei tämän jälkeen kahdeksan päivän kuluessa tuotu kasteelle, vanhemmat saattoivat kohdata kirkkokurillisia toimenpiteitä, muun muassa kirkollisen äänioikeuden menetyksen.⁹⁸

---

⁹⁵ Ensimmäisellä vuosisadalla lapsikastetta ei tunnettu vaan tapa yleistyi ilmeisesti vasta toisen vuosisadan lopulla. Kirkkoisä Augustinus vakiinnutti lapsikasteen kirkon toimintatavaksi 400-luvun alussa. Lempiäinen 2004, s. 28, 29.

⁹⁶ Lempiäinen 2004, s. 43, 44; Keskinen 2012, s. 121.

⁹⁷ Lempiäinen 2004, s. 43, 44; Keskinen 2012, s. 121.

⁹⁸ Lempiäinen 2004, s. 30; Happonen 2004, s. 37.

Kastepaikka oli 1800-luvulla yleisimmin koti, eikä kirkko, kuten aiempina vuosisatoina. Vuoden 1869 kirkkolaki salli kastamisen missä vain. Lempiäinen listaa kirkon sijasta kotona kastamisen eduksi sen, että lapsen vieminen kirkolle oli vaivalloista ja saattoi olla vaarallista vastasyntyneen terveydelle. Myös kasteen kirkollinen merkitys alkoi vähitellen hämärtyä ja ristiäisistä tuli perhejuhla. Asiaan saattoi vaikuttaa myös se, että kirkkokasteeseen lapsen äiti ei päässyt mukaan, sillä hän ei saanut poistua kotoa ennen ns. kirkkoon ottoa, joka tapahtui 40 päivää synnytyksen jälkeen.⁹⁹

Kummien lukumäärästä ei ole tarkkoja tietoja kummijärjestelmän syntymisen tienoilta. Varhaiskeskiajalla lapselle nimettiin yleensä yksi mies- ja yksi naiskummi ja keskiajan loppua kohden kummimäärä kasvoi kolmeen tai neljään. Ruotsissa kummeja nimettiin keskiajalla kaksi tai kolme. Kummien lukumäärä on vuoden 1869 kirkkolaissa määritelty muutamaaan. Kummien lukumäärä vaihteli eri seurakunnissa, mutta varsinkin ylemmissä yhteiskuntaluokissa kuudesta kahdeksaan kummiä oli yleinen tapa. Korkein asiakirjoista tavattu kummiluku on 25 kummiä yhdellä lapsella.¹⁰⁰

Vuoden 1869 kirkkolaki määräsi, että kummien tuli olla evankelis-luterilaisen kirkon jäseniä, ehtoollisella käyneitä, mikä sisälsi tietysti rippikoulun ja konfirmaation, ja elämässään nuhteettomia. Rippikirjoihin kirjattujen tietojen perusteella pappien oli helppo valvoa näiden määräysten toteutumista.¹⁰¹

Vaikka kummiuden merkitys on alun perin, ja vielä 1800-luvullakin ollut uskonnollinen, sillä oli toinen tärkeä ulottuvuus, johon tämä tutkimus keskittyy: kummien valinta kertoo millaisia kontakteja perhe solmi yhteisössään. Uuden lapsen syntymä mahdollisti vanhemmille vanhojen verkostojen vahvistamisen tai kokonaan uusien suhteiden solmimisen.¹⁰² Maaseutuyhteisön sosiaalisten suhteiden tutkiminen on useassa tapauksessa mahdollista ainoastaan kummisuhteiden kautta, sillä ne on lainsäädännön vuoksi merkitty ylös säännönmukaisesti kirkonkirjoihin, ja mitään muita lähteitä asian tutkimiseksi ei välttämättä ole tarjolla. Näin on myös Messukylän suhteen.

---

⁹⁹ Lempiäinen 2004, s. 35, 38.

¹⁰⁰ Lempiäinen 2004, s. 45.

¹⁰¹ Lempiäinen 2004, s. 45, 47.

¹⁰² Keskinen 2012, s. 120.

2.2 Kummien lukumäärä, sukupuolijakauma ja avioparikummit

Tarkastelen seuraavaksi kummiuteen liittyviä yleisiä linjoja Messukylän kylässä: kuinka monta kummiä lapselle tavallisesti nimettiin, kumpaa sukupuolta kummit olivat ja suosittiinko aviopareja kummeina. Tutkimusajankohtana Messukylän kylään syntyi 290 lasta, joista kolmet olivat kaksoset. Heille nimettiin yhteensä 913 kummiä. Kaksosille ei nimetty omia kummeja vaan yhteiset, mikä todennäköisesti kertoo siitä, että kummit oli sovittu etukäteen ennen synnytystä, ja kun lapsia syntyikin kaksi, pitäydyttiin alkuperäisessä suunnitelmassa. Kummien pyytämistä etukäteen puoltaa myös se seikka, että lapset kastettiin nopeasti, yleensä muutamassa päivässä syntymän jälkeen.¹⁰³

Messukylän kylässä lapsille nimettiin tutkimusajankohtana tavallisimmin kolme kummiä. Kummien lukumäärä näyttää vaihdelleen jonkin verran vanhempien sosioekonomisen aseman mukaan. Rusthollarit nimesivät eniten kummeja lapsilleen, keskimäärin viisi kummiä. Papisto, johon kuului aineistossa vain kaksi kappalaisen lasta, saivat kumpikin neljä kummiä. Talollisten kummimäärä oli keskimäärin kolme tai neljä kummiä lasta kohden ja yllättävää kyllä renkien lapset saivat lähes yhtä monta kummiä.¹⁰⁴ Kylän kaikki muut lapset (lampuotien, torpparien, työnjohtajien, muonarenkien ja itsellisten lapset) saivat noin kolme kummiä. Yhdessä tapauksessa kummeja ei ole merkitty ollenkaan eräälle kappalaisen virkatalon alle merkitylle itsellispariskunnan lapselle, mutta hänet on merkinnän mukaan kastettu Viipurissa, joten todennäköisesti kummit on kuitenkin nimetty, heitä vain ei ole merkitty luetteloon.¹⁰⁵

Työnjohtajien (pehtorien ja renkivoutien) kummimäärä voisi kavuta samaan lukemaan kuin renkien kummimäärä, mikäli yhtä lapsista ei olisi jouduttu hätäkastamaan, jonka vuoksi hän sai vain yhden kummin. Saman perheen toiselle lapselle oli merkitty neljä kummiä. Renkien hiukan korkeampi kummimäärä, kuin muiden tilattomaan väestöön kuuluvien, voisi selittyä sillä, että rengit olivat läheisesti tekemisissä isäntäväkensä kanssa ja saivat ehkä vaikutteita heiltä enemmän kuin muut. Toisaalta syntyneiden ja kastettujen luettelo ei paljasta rengeiksi merkittyjen sosiaalista taustaa; on mahdollista, että rengeissä oli paljon talollisten lapsia. Joidenkin renkien taustan olen pystynyt selvittämään rippikirjojen avulla ja näyttää sille, että

---

¹⁰³ Vaikka vuoden 1868 uudessa kirkkolaissa kahdeksan päivän tiukka aikamääre kumottiin ja uudeksi määräykseksi tuli kastaa lapset kuuden viikon kuluessa, suurin osa aineiston lapsista on kastettu kahdeksan päivän kuluessa, ainoastaan rusthollarien ja kappalaisten perheissä kaste oli suoritettu yleisesti tätä myöhemmin. SSHY: Messukylän seurakunta, syntyneet 1866–1888 M I C 1.

¹⁰⁴ Talollisten tilastollinen kummilukema oli 3,5 kummiä lasta kohden, renkiperheissä 3,4.

¹⁰⁵ SSHY: Messukylän seurakunta, syntyneet 1866–1888 M I C 1.

renkien taustat vaihtelivat talollisista itsellisiin. Kaikkein vähiten kummeja nimettiin aviottomien äitien lapsille, kaksi tai kolme kummiä lasta kohden.¹⁰⁶

Myös aiemmin tehdyissä tutkimuksissa kummien lukumäärä näyttää olleen sitä isompi, mitä korkeammassa asemassa perhe oli sosiaalisessa hierarkiassa. Talolliset ja käsityöläiset pyysivät yleisimmin kolme tai neljä kummiä lapsilleen, kaupunkiporvaristo kuudesta kahdeksaan kummiä. Yleisesti kummimäärä näyttää laskeneen, mitä lähemmäs 1800-luvun loppua tullaan. Esimerkiksi Merja Uotilan tutkimuksen käsityöläiset pyysivät lapsilleen kummeja keksimäärin neljä kappaletta 1810– ja 1820-luvuilla ja 1830-luvulla lukumäärä putosi kolmeen. Myös Valtteri Kangasmäki painottaa ajallista muutosta; lähempänä 1800-luvun alkua hänen aineistossaan kummeja oli useimmiten neljä kappaletta, kun 1870-luvulla yleisin kummimäärä oli kaksi.¹⁰⁷ Onkin kiinnostavaa, että Messukylässä kummimäärä ei ole pudonnut kahteen kummiin, vaikka Messukylän sijainti Tampereen kyljessä olisi voinut vaikuttaa modernisoitumiseen myös kummimäärässä paljon suuremmalla todennäköisyydellä kuin Kangasmäen tutkimassa Keski-Suomen syrjäkylässä.

Messukylän kummien sukupuolijakauma näyttää melko tasaiselta, mutta naisia oli enemmistö. Aineistossa mieskummeja nimettiin 407 kappaletta ja naisia 506 kappaletta. Naisia oli siis noin 55 prosenttia kummeista.¹⁰⁸ Myös muussa tutkimuksessa on havaittu samansuuntainen ilmiö: kummeiksi valittiin lähestulkoon yhtä usein naisia kuin miehiäkin. Esimerkiksi Jarkko Keskinen on eritellyt Porin kauppiaiden kummien sukupuolijakaumaa 1800-luvun alussa. Hänen aineistossaan 52 prosenttia kummeista oli naisia, loput miehiä. Keskinen osoittaa, että historiallisesti ajatellen kummiuden jakaantuminen näin tasaisesti miesten ja naisten kesken ei ollut itsestäänselvyys. Esimerkiksi 1500-luvun alussa Italiassa naiskummeja ei ollut joillain alueilla lainkaan. Trenton kirkolliskokous määräsi 1500-luvun puolivälissä, että toisen kummeista oli oltava nainen. Käytännössä muutos tapahtui hitaasti protestanttisessa Euroopassa vasta 1600–1700-lukujen vaihteessa.¹⁰⁹ Uotilan aineistossa kummimäärän putoaminen neljästä kolmeen kasvatti mieskummien suhteellista määrää, kun aiemmin nais- ja mieskummeja oli suurin piirtein yhtä paljon.¹¹⁰

---

¹⁰⁶ SSHY: Messukylän seurakunta, syntyneet 1866–1888 M I C 1. Aviottomien äitien tilastollinen kummilukema oli 2,5 kummiä lasta kohden.

¹⁰⁷ Keskinen 2012, s. 127; Häggman 1994, s. 108; Piilahti 2007, s. 241; Uotila 2014a, s. 196, 197; Kangasmäki 2011, s. 32, 34.

¹⁰⁸ SSHY: Messukylän seurakunta, syntyneet 1866–1888 M I C 1.

¹⁰⁹ Keskinen 2012, s. 127.

¹¹⁰ Uotila 2014a, s. 197.

Nimettiin kummeiksi aviopareja yhdessä vai enimmäkseen yksittäisiä henkilöitä? Aineistoni perusteella näyttää sille, että avioparikummit olivat yleisiä Messukylässä 1800-luvun loppupuolella. 484 henkilöä on merkitty kummeiksi yhdessä aviopuolisonsa kanssa, joten avioparikummeja on noin 53 prosenttia kummeista.¹¹¹ Trenton kirkolliskokous oli 1500-luvun puolivälissä rajoittanut kummimäärän kahteen, jonka jälkeen katolisella alueella tuli tavaksi pyytää kummeiksi aviopari. Lempiäisen mukaan tapa levisi Suomeen.¹¹² Tämä pitää paikkansa ainakin Keski-Suomessa, sillä sekä Kangasmäki että Kotilainen ovat tulleet omien aineistojensa perusteella siihen tulokseen, että kummeiksi valittiin usein aviopari. Kangasmäen aineistossa 65 prosenttia lapsista oli aviopari kummina ja Kotilaisen aineistossa käytäntönä oli valita lapselle neljä kummiä; yksi aviopari ja nuoremmat poika- ja tyttökummit.¹¹³ Toisaalta joissain tutkimuksissa avioparikummit ovat osoittautuneet harvinaisiksi. Esimerkiksi Piilahden tutkimassa Valkealassa avioparin esiintyminen saman lapsen kummeina oli harvinaista ja vaihteli vain 4 ja 7 prosentin välillä. Myös Porin kauppiassuvut valitsivat naimisissa olevat naiskummit yleensä kummeiksi ilman aviomiestään.¹¹⁴

2.3 Kummien maantieteellinen ja sosioekonominen jakauma

J. U. E. Lehtosen mallia¹¹⁵ mukaillen Messukylän kylän ensimmäisen maantieteellisen kummikentän muodostaa oma kylä, jossa kummin ja kummilapsen kotipaikan etäisyys oli enintään viiden kilometrin luokkaa. Kylän lapsille pyydetty kummit olivat useimmiten omasta kylästä eli ensimmäisestä kummikentästä; heitä oli 613 kappaletta eli 67 prosenttia. Eniten omasta kylästä kummeja pyysivät torppari- ja renkiperheet. Vähiten omasta kylästä kummeja pyysivät työnjohtaja- ja itsellisperheet sekä aviottomat äidit, mutta silti heidänkin lapsilleen noin puolet kummeista tuli oman kylän sisäpuolelta. Itsellis- ja työnjohtajaperheiden suosiossa olivat tehdastyöläiskummit, minkä vuoksi useiden kummien kotipaikka on Tampere.

Toisen kummikentän muodostaa oma pitäjä, jossa maantieteellinen etäisyys oli maksimissaan kahdenkymmenen kilometrin luokkaa. Sen sisältä pyydettiin kummeja 718 kertaa eli lähes 80 prosenttia kaikista pyydettyistä kummeista. Talollisten, lampuotien ja renkien kummipyynnöt osuivat erittäin suurella, noin 90 prosentin, todennäköisyydellä oman pitäjän sisään.

---

¹¹¹ SSHY: Messukylän seurakunta, syntyneet 1866–1888 M I C 1.

¹¹² Keskinen 2012, s. 129; Lempiäinen 1965, s. 188.

¹¹³ Kangasmäki 2011, s. 33; Kotilainen 2008, s. 137.

¹¹⁴ Piilahti 2007, s. 242; Keskinen 2012, s. 129.

¹¹⁵ Lehtonen 1968, s. 39.

Kolmannen kummikentän muodostavat naapuripitäjät, joihin olen laskenut Tampereen, Pirkkalan, Lempäälän, Ylöjärven, Kangasalan, Oriveden, Akaan ja Hämeenkyrön. Kenttä on maantieteellisesti maksimissaan noin 40 kilometrin säteellä Messukylän kylästä. Tämän kentän sisältä tuli 830 kummiä eli noin 90 prosenttia. Kolmannen kentän ulkopuolelta kummeja pyydettiin aniharvoin. Nämä olivat yksittäisiä kummeja Mouhijärveltä, Hämeenlinnasta, Säkylästä, Harjavallasta, Raumalta ja Kurikasta. Pisin etäisyys, josta kummeja hankittiin, oli noin 170 kilometrin päässä Kurikassa.

Taulukko 1. Kummeiksi pyydettyjen lukumäärä kotipaikkakunnan ja pyytäjän sosioekonomisen aseman mukaan*

Paikkakunta	K	R	T	L	T	TY	R	M	I	A
Oma kylä	5	60	47	29	119	11	117	65	127	33
Muut pitäjän kylät	1	8	2	13	6	4	14	7	39	11
YHTEENSÄ	6	68	49	42	125	15	131	72	166	44
Tampere	0	0	7	2	2	8	10	15	34	9
Muut naapuripitäjät**	0	4	5	0	0	0	2	7	3	4
Kauempaa***	1	2	0	0	3	0	0	1	3	0
Tunnistamaton	1	20	4	3	4	1	3	9	19	7
YHTEENSÄ	8	94	65	47	134	24	146	104	225	64

*Lähde: SSHY, Messukylän seurakunta, syntyneet 1866–1888 M I C 1. Taulukon lyhenteet: K=kappalaiset, R=rusthollarit, T=talolliset, L=lampuodit, T=torpparit TY=työnjohtajat R=rengit, M=muonarengit, I=itselliset, A=aviottomat äidit. Kaikkien kummien kotipaikkaa ei ilmoiteta, mutta rippikirjojen avulla pystyin päättämään suurimman osan kotipaikan. Jos asemaksi oli merkitty työläinen, päätin kummin olevan Tampereelta.

**Pirkkala, Lempäälä, Ylöjärvi, Kangasala, Orivesi, Akaa ja Hämeenkyrö

***Mouhijärvi, Hämeenlinna, Säkylä, Harjavalta, Rauma ja Kurikka

Taulukossa 2 olen jaotellut kylään tutkimusajankohtana syntyneiden lasten vanhempien sosioekonomisen aseman siten kuin se on merkitty syntyneiden ja kastettujen luetteloon. Taulukkoa luettaessa pitää ottaa huomioon, että samat vanhemmat saattoivat saada ajanjaksolla useampia lapsia ja siinä tapauksessa heidät on kirjattu taulukkoon monta kertaa. Aviottomien lasten tapauksessa, joita on aineistossa 27 kappaletta (26 äitiä, sillä yksi äiti sai kaksoset) syntyneiden ja kastettujen luetteloihin on merkitty äidin sosioekonominen asema, muuten pelkästään isän asema.¹¹⁶

¹¹⁶ Olen koostanut kaikki kummiutta koskevat taulukot tietokannasta, jonka laadin Messukylän seurakuntaa koskevasta syntyneiden ja kastettujen luettelosta. Kävin vuodet 1875–1888 läpi systemaattisesti ja poimin tietokantaan jokaisen Messukylän kylässä syntyneen lapsen tiedot. Jatkossa en merkitse viitettä, mikäli asiayhteydestä selvästi näkyy aineiston olevan tästä tietokannasta. SSHY: Messukylän seurakunta, syntyneet 1866–1888 M I C 1.

Käytännössä jokainen kylässä lapsen saanut sai elantonsa maataloudesta. Ainoastaan kappalaisen voidaan laskea olleen kirkon virkamies, mutta hänkin asui ja viljeli samalla kruununtilaansa. Lisäksi huomionarvoista on, että merkinnöissä ei ole kertaakaan mäkitupalaista tai muonamiestä, sen sijaan termi muonarenki (statdräng ja spannmålsdräng) esiintyy hyvin usein. Todennäköisesti muonamieslaitoksen ja rengiksi pestäamiseen väliin oli paikoin syntynyt välimuotoja tai kirjaaja käytti muonarenki termiä muonamiestermiin sijasta.

Taulukko 2. Lasten vanhempien sosioekonominen asema*

Sosioekonominen ryhmä	Lukumäärä	% (noin)
Papisto (kappalaiset)	2	1
Rusthollarit	19	7
Talolliset	18	6
Lampuodit	17	6
Torpparit	46	16
Työnjohtajat (renkivoudit ja pehtorit)	8	3
Rengit ja piiat	67	23
Muonarengit	35	12
Itselliset	75	26
YHTEENSÄ	287	100

*Lähde: SSHY, Messukylän seurakunta, syntyneet 1866–1888 M I C 1.

Suurimmat lapsia saaneet ryhmät olivat itselliset (26 prosenttia), rengit ja piiat (23 prosenttia) ja torpparit (16 prosenttia). Itselliset (inhyses) ovat aineistossa yhtenäinen ryhmä, joita nimitettiin kautta linjan samalla termillä, samoin kuin rengit (drenge), piiat (pigan) ja torpparit (torparen). Lamputeihin olen laskenut termeillä landbonden tai arrendatorn nimitetyt; kyseessä ovat kokonaisen tilan vuokranneet henkilöt. Työnjohtajiin olen taulukossa laskenut renkivoudit (drengefodgen) ja pehtorit (gårdinspektorn). Talollisiksi olen laskenut sekä nimityksellä bonden, että gårdsegaren nimitetyt; kyseessä ovat verotalonpojat, jotka omistivat itse maansa. Rusthollari-termi (rusthållaren) on aineistossa yhtenäinen. Papistoon olen laskenut kuuluvaksi ne kaksi kappalaisperhettä (kapellanen), jotka saivat lapsen tutkimusajankohtana. Pieni osa on merkitty “entiseksi” (förr), esimerkiksi muutaman kerran aineistosta löytyy termi entinen muonarenki tai entinen itsellinen (förr statdrenge tai förr inhysingen). On kiinnostavaa, miksi tällaiseen merkintään päädyttiin. Jos esimerkiksi muonarenki ei ollut enää muonarenki, eikö hänen asemakseen olisi voitu merkitä itsellinen?

Aviottomia äitejä oli aineistossa 26, joista yksi sai kaksoset, joten aviottomia lapsia syntyi yhteensä 27. Näin ollen kylään syntyneistä lapsista n. 9 prosenttia oli aviottomia. Kahden

aviottoman lapsen äidin asemaksi on merkitty itsellisen leski, kymmenen toimi piikana ja loput neljätoista on merkitty syntyneiden ja kastettujen luetteloihin entisiksi piioiksi (förra pigan).

Taulukosta 3 näkyy, että kummien sosioekonominen jakauma on laajempi kuin lasten vanhempien jakauma. Kylän lasten kummit eivät olleet pelkästään maatalouden töistä elantonsa saavia, vaan heidän joukossaan oli sivistyneistön ammateissa toimivia, neitejä opiskelijoita ja työläisiä. Sivistyneistöön olen laskenut kuuluvaksi mm. seuraavia ammatteja: apteekkari, kirjanpitäjä, insinööri, lääkäri ja opettaja. Alkuperäisessä aineistossa käytettyyn termiin neiti (fröken) on syntyneiden ja kastettujen luetteloissa kirjattu ilmeisesti sivistyneistöön kuuluvien tyttäriä; yhdessä tapauksessa neiti sanaa on täydennetty merkinnällä tohtorin tytär ja ainakin yksi neideistä on nimen perusteella yhdistettävissä kirkkoherra Grönbergin tyttäreksi. Opiskelijoiksi olen niputtanut termeillä oppilas, ylioppilas, studerande ja lyceisten merkityt henkilöt.

Keskiluokkaisia ammattinimikkeitä saaneet (esim. postimestari, tukkiesimies ja tukkiasioitsija) olen lisännyt samaan kategoriaan maatalouden työnjohtajien rinnalle. Suurin osa työläisiksi merkityistä on ollut töissä joko puuvilla- tai pellavatehtaassa (bomullspinneriarbetaren ja linnefabriksarbetaren) tai yksinkertaisesti merkitty tehtaan työläiseksi (fabrikarbetaren). Tämä selittyy Tampereen kaupungin läheisyydellä. Vaikka kylässä ei rippikirjojen mukaan asunut yhtään tehtaan työläistä, heitä on merkitty kummeiksi lähes 10 prosenttia kylän lapsista. Työläiseksi olen niputtanut myös yhden haudankaivajan, yhden vaakamiehen (vågkarl), joka ilmeisesti työskenteli kaupungin vaakahuoneelle ja yhden höyrysahan asettajan (ångsågställare), muutamia mainitakseni. Työläisten ryhmään en ole laskenut maatyöläisiä. Maatyöläiset on taulukoitu palkollisina tai muonarenkeinä.

Aineiston sosiaalista asemaa koskevissa merkinnöissä näkyy maalaisyhteisön hierarkkisuuden monivivahteisuus. Syntyneiden ja kastettujen luettelot laatineet kappalaiset ja kirkkoherra eivät ole luokitelleet väkeä yksinkertaisesti esim. talollinen – torppari – palkollinen – itsellinen - akselilla, kuten henkikirjoihin on tehty, vaan paljon monimutkaisemmin, kuten edellä esitellyistä termeistä käy ilmi. Olen kuitenkin tilastollisen vertailun helpottamisen vuoksi luokitellut joukon hiukan yksinkertaistaen, kuten taulukosta 3 käy ilmi.

Millainen oli kummien sosioekonominen asema? Kummien suurimmat ryhmät muodostuvat torppareista (16,5 prosenttia), palkollisista (16 prosenttia) ja talollisista (15,5 prosenttia). Tämä on kiinnostavaa, sillä lasten vanhempien suurimmat ryhmät olivat itselliset (26 prosenttia), rengit ja piit (23 prosenttia) ja torpparit (16 prosenttia), kuten edellä on todettu. Itsellisiä, jotka

muodostivat köyhimmän tilattomien joukon, ei ole arvostettu kummeina. Sen sijaan talollisia pyydettiin usein kummiksi.

Taulukko 3. Kummien sosioekonominen asema*

Sosioekonominen ryhmä	Lukumäärä	% (noin)
Papisto (ruustinna, kappalainen, lukkari)	20	2
Sivistyneistö (mm. kauppias, kirjanpitäjä, apteekkari, insinööri opettaja)	16	2
Neidit	14	2
Opiskelijat	8	1
Rusthollarit	99	11
Talolliset	141	15,5
Lampuodit	51	6
Torpparit	150	16,5
Työnjohtajat (mm. renkivoudit, pehtorit, postimestari)	12	1
Työläiset	73	8
Käsityöläiset	29	3
Rengit ja piijat	147	16
Muonarengit ja -torpparit	42	4
Itselliset	101	11
Tuntematon	10	1
YHTEENSÄ	913	100

*Lähde: SSHY, Messukylän seurakunta, syntyneet 1866–1888 M I C 1.

Millaisia kummeja eri yhteiskunta- ja ammattiryhmiin kuuluvat vanhemmat hankkivat lapsilleen? Tarkastellaan seuraavaksi kutakin lapsia saanutta sosioekonomista ryhmää tarkemmin.

3. HERRASVÄKEÄ

3.1 Suurtiloja ja suuria perheitä

Maata omistavien talollisten joukosta voidaan erottaa kolme sosiaalista kerrosta¹¹⁷: säätyläismaanomistajat, ratsutilalliset eli rusthollarit ja tavalliset talolliset.

¹¹⁷ Verotuksen suhteen talonpojat oli jaettu perintö- ja kruununtalonpoikiin. Tämä jaottelu oli peräisin 1600-luvulta, jolloin feodaalisen käsityksen mukaisesti talonpojilla ajateltiin olevan vain käyttöoikeus tilaansa, ei omistusoikeutta. Perintötalonpojat olivat parhaassa asemassa, sillä he saattoivat jättää tilansa perinnöksi seuraavalle sukupolvelle. Kruununtalonpojat olivat periaatteessa kruunun vuokralaisia (he olivat menettäneet perintötilansa maksamattomien verojen tähden), eikä heidän tilallaan vallinnut perinnöllistä käyttöoikeutta. Kuitenkin käytännössä myös kruununtilat muodostuivat perinnöllisiksi, sillä ani harvoin viranomaiset vaihtoivat kruununtilan asukasta. Vuonna 1789 yhdistys – ja vakuuskirjassa annettiin perintötalonpojille täysi omistusoikeus tilaansa ja kruununtalonpojille perinnöllinen käyttöoikeus. 1800-luvulla näiden ryhmien ero oli enää muodollinen ja sosiaalisesti nämä kuuluivat samaan talollisten joukkoon. Messukylän kylässä kaikki talot

Säätyläismaanomistajista vain osa viljeli itse tilaansa, monilla oli myös muu ammatti. Heidän omistamiaan tiloja kutsuttiin yleensä kartanoiksi. Pääammattinaan maataloutta harjoittavien säätyläisten määrä kasvoi Suomessa 1800-luvun aikana 100:n ja 200:n väliltä arviolta reiluun viiteen sataan.¹¹⁸ Noususta huolimatta ryhmän koko oli pieni muihin maanomistajiin verrattuna, mutta heidän merkityksensä maanviljelyksen kehittymiselle oli suuri, sillä he kokeilivat uusia menetelmiä viljelyn ja karjanhoidon suhteen, ja muut talolliset seurasivat perässä, kun hyviä tuloksia saavutettiin.¹¹⁹

Toiseksi ylimmän kerroksen maatalousväestöstä muodostivat rusthollit eli ratsutilat. Nimitys oli peräisin ruotujakoisen sotaväen¹²⁰ ylläpidon ajalta. Rusthollin eli ratsutilan tuli varustaa sotaa varten ratsumies ja hevonen, ja tätä tehtävää vastaan tilalle myönnettiin verohelpotuksia. Mikäli tilan verojen määrä ei riittänyt kattamaan ratsumiehen ja hevosen kustannuksia, määrättiin tilalle aputiloja eli augmentteja, jotka suorittivat veronsa ratsutilalle. Ratsutilat muodostettiin pitäjän suurimmista maatiloista. Rusthollien asema parani huomattavasti 1800-luvulla, kun ruotuarmeija lopetettiin vuonna 1809. Sotilaan varustamisen tilalle määrättiin kevyempi vakanssivero, josta hyötyivät eritoten rusthollarit. Rusthollarit olivat 1800-luvun loppupuolella säätyläismaanomistajiin verrattavissa olevia suurtilallisia ja elämäntavoiltaan rusthollarit lähestyivät säätyläisiä. Rusthollien isännät ja emännät eivät enää 1800-luvulla osallistuneet tilan fyysisiin töihin, eivätkä palkolliset kelvanneet heidän ruokapöytänsä. Jotkut rusthollarit kouluttivat lapsiaan papeiksi tai virkamiehiksi, ja kun koulunkäynyt perillinen ryhtyi tilan omistajaksi, alettiin rusthollija pitää säätyläiskartanona.¹²¹

Messukylän kylässä ei ollut varsinaista kartanoa, mutta sellainen sijaitsi aivan kylän länsipuolella. Hatanpään kartano, jonka omisti tutkimusajankohtana 1800-luvun loppupuolella C. G. Idman, omisti kaksi Messukylän kylän taloista ja vuokrasi niitä edelleen tilaa hoitaville lampuodeille.

Kylässä asuviin säätyläisiin voidaan laskea Aakkulan tilaa asunut Messukylän seurakunnan kappalainen perheineen. Aakkulan tila erosi muista kylän tiloista, sillä se oli seurakunnan kappalaisen virkatalo/pappila, ja osa hänen palkkaansa. Näin ollen Aakkulaa asuttaneet

---

yhtä lukuun ottamatta olivat perintötiloja. Ainoa kruununtila oli kappalaisen virkatalona toiminut Aakkulan tila. Soininen 1974, s. 29, 30. Lisää perintö- ja kruununtiloista mm. Jutikkala 2003b, s. 453–455.

¹¹⁸ Soininen 1974, s. 28. Myös lähes puolet isompia arvioita on esitetty. Jutikkala 2003b, s. 447.

¹¹⁹ Soininen 1974, s. 29.

¹²⁰ Ruotujakolaitos oli kuningas Kaarle XI:n 1600-luvun lopulla tekemä uudistus, jossa maatiloista muodostettiin 2–6 talon ryhmiä eli ruotuja. Yksi ruotu varusti yhden sotilaan aseineen armeijaa varten ja järjesti tälle myös torpan elannon saamiseksi.

¹²¹ Soininen 1974, s. 30, 371; Jutikkala 2003a, s. 390.

kappalaiset perheineen Messukylän kylän sosiaalisesti ylimpiin osiin, vaikka virkatalo kuului kylän pienimpiin taloihin peltoalan mukaan mitattuna (vertaa taulukoita kolme ja seitsemän). Juuri ennen vuotta 1875 Aakkulan tila oli huonossa kunnossa ja pellot jääneet moniksi vuosiksi viljelemättä, sillä edeltävät virkaa hoitaneet kappalaiset eivät olleet asuneet tilalla.¹²² Mahdollisesti vaihtuvat omistajat myös seuraavina vuosina vaikuttivat siihen, että tilan tuotto oli kylän pienin. Tilan tuotolla ei kuitenkaan ollut kappalaisen perheen sosiaaliselle asemalle merkitystä, toisin kuin esim. talollisilla, joiden asema kylässä riippui suuresta määrin siitä, kuinka suuren tilan omistajia he olivat.

Messukylän kylässä sijaitsi neljä rusthollia, joista kaksi, G. Turtola ja V. Turtola¹²³, oli muodostunut niin, että Turtolan alkuperäinen tila oli jaettu kahtia 1700-luvun kuluessa. Kaksi muuta rusthollia olivat Vilusen ja Viialan tilat. Viialan tila oli perustamisestaan asti ollut talonpoikien omistuksessa ja Turtola ja Vilunen melkein alusta lähtien.¹²⁴ Vaikka kylässä ei sijainnut kartanoa, säätyläismaanomistajiin voitaisiin lukea Vilusen tila, jonka omisti tutkimusajankohtana kunnallisneuvos Knut Alfred Woldemar Stjernvall.¹²⁵ Vilusen tilan merkitys kylän maatalouden kehittymisessä oli suuri, sillä sinne ostettiin muun muassa pitäjän ensimmäinen niittokone 1800-luvun lopulla. Koska Vilusen isäntä oli pitäjän kirkkoherra Josef Grönbergin vävy, johon hän luotti, pian myös pappilaan¹²⁶ hankittiin sama kone. Tämä esimerkki vaikutti niin paljon, että muutamassa vuodessa niittokoneet yleistyivät pitäjässä.¹²⁷

Kylän neljä rusthollia olivat varakkuudeltaan ja ruokakuntien kokoonpanoiltaan erilaiset. Taulukosta 4 näkyy, että Vilusen tila oli Messukylän kylän suurin tila, jos tutkitaan viljeltyä peltoalaa. Sillä oli viljeltyä maata lähes puolet enemmän kuin seuraavaksi suurimmalla rusthollilla, G. Turtolalla. Ylivoima muihin tiloihin nähden kapenee, mikäli tarkastellaan kylvön tai sadon määrää. Sadon määrää tarkasteltaessa G. Turtolan tila ohittaa Vilusen ja kahden pienimmänkin rusthollin sato on suurempi kuin viljelty peltoala antaisi ymmärtää.

---

¹²² Arajärvi 1954, s. 612.

¹²³ Tiloja nimitetään rippikirjoissa isännän etunimen ensimmäisen kirjaimen mukaan eroteltuna; käytän samaa tapaa tekstissä. Tilojen omistajat olivat Gustaf Turtola ja Viktor Turtola.

¹²⁴ Messukylän pitäjään ja Teiskoon alun perin perustetuista 13 rusthollista 5 kuului säätyläisille, ja loput 8 joko alusta tai melkein alusta asti talonpojille. Arajärvi 1954, s. 215.

¹²⁵ Aikakauden lähteissä Vilusen tilaa kutsutaan rustholliksi (skatterusthåll), mutta omistajaa kunnallisneuvokseksi (rusthollarin sijaan). Hatanpäättä taas nimitetään kartanoksi (gård). Esim. SSHY: Messukylän seurakunta, rippikirja 1878–1887 MKO 63-74. Paikallishistoriat nimittävät tilaa Vilusen kartanoksi osassa tekstiä, etenkin kun käsitellään 1800-luvun loppupuolta. Esim. Kanerva 1967, s. 253. Toisaalta esitellessään Messukylän pitäjän kartanot, Arajärvi ei lue Vilusta niiden joukkoon. Arajärvi 1954, s. 201–210.

¹²⁶ Pappila ei sijainnut Messukylän kylässä, vaan viereisessä Takahuhdin kylässä.

¹²⁷ Arajärvi 1954, s. 678.

Taulukko 4. Messukylän kylän rusthollien ja kappalaisen virkatalon viljelysten koko vuonna 1881*

Talo	Peltoa (tynnyrialaa)	Sato (ruis, kaura, ohra)
Vilunen	120	205
G.Turtola	61	220
Viiala	45	160
V. Turtola	25	100
Aakkula	20	34

*lähde: KA, Kamarikonttorin arkisto, Kunnittaiset tilastot tilakohtaisesta kylvöstä, sadosta ja karjakannasta 1881 (Em:1), jakso 164. G. Turtolan lukuihin olen lisännyt Messukylän kylän Säälin ja Hallilan kylän Rehun tilojen lukemat, sillä ne olivat G. Turtolan omistuksessa. Peltoyksikkönä on käytetty tynnyrialaa, sillä se on alkuperäisissä lähteissä käytössä oleva yksikkö. Tynnyrinala merkitsi noin puolta hehtaaria viljeltyä peltoa. Sadoksi laskin kolmen pääviljan, eli rukiin, ohran ja kauran, yhteistuoton tynnyreissä.

Jos tutkitaan viljellyn pellon alaa, Vilunen ja G. Turtola olivat varakkaimmat tilat Messukylän kylässä. Ne yltävät myös Rasilan luokittelun mukaan suurtiloiksi. Rasila on eritelty maanomistajat suurtilallisiin, joilla oli peltoa yli 50 tynnyrialaa¹²⁸, talollisiin, joilla oli peltoa 10–50 tynnyrialaa ja talollisiin, joilla oli peltoa alle 10 tynnyrialaa. Hänen mukaansa suurtilallisia oli Suomen väestöstä vuonna 1865 noin neljä prosenttia, talollisia 10–50 tynnyrinalan pelloilla noin kaksikymmentä prosenttia ja talollisia alle kymmenen tynnyrinalan pelloilla noin viisitoista prosenttia.¹²⁹ Vilusen tila oli suuri koko pitäjänkin mittakaavassa. Ainoastaan Hatanpään kartano oli suurempi.¹³⁰ Sen sijaan kylän kaksi muuta rustholliä, Viiala ja V. Turtola, eivät täyttäneet peltomäärältään suurtilan kriteeriä, vaan sijoittuivat keskisuuren tilan kategoriaan.

Muistitiedon mukaan rustholleista pienimmän tilan, V. Turtolan, viljelys oli juuri tutkimusajankohtana 1800-luvun lopulla Viktorin ollessa isäntänä retuperällä. Siellä oli vain kuusi lehmää ja kolme tai neljä hevosta, “eikä keväällä ollut lehmille antaa muuta rehua kuin rukiin olkia”. Kun taloa alettiin viljellä tavoitteellisesti, ei kestänyt kauaa, kun lehmiä oli jo 50 ja tästäkin talosta tuli vauras.¹³¹ Taulukoista kolme ja seitsemän näkyy, että V. Turtolan rustholli oli ainoana rusthollina pienempi kuin kylän kaksi isointa taloa, Karl-Penttilä ja

¹²⁸ Tynnyrinala määriteltiin 1600-luvun lopussa vastaavan noin puolta hehtaaria viljeltyä peltomaata.

¹²⁹ Rasila 2003, s. 451, 452.

¹³⁰ Hatanpään kartanon viljelty peltotala oli 265 tynnyrialaa vuonna 1881. KA: Kamarikonttorin arkisto, Kunnittaiset tilastot tilakohtaisesta kylvöstä, sadosta ja karjakannasta 1881 (Em:1), jakso 163.

¹³¹ Kertonut Lauri Turtola Tammerkoski-lehdessä artikkelissa Messukylän kyläryhmän vaihteita. Tammerkoski-lehti, 1949:155–157. Lauri Turtola oli yksi G. Turtolan tilalle syntyneistä lapsista tutkimusajankohtana.

Rosenlind-Penttilä, kun katsotaan viljeltyä peltoalaa; mikäli tutkitaan sadon määrää, myös Seppälän tila tuotti enemmän kuin V. Turtola.

Taulukko 5. Kappalaisten ja rusthollarien talouden koko (henkilöä) ilman palkollisia*

Talo	1875	1881	1888
Vilunen	6	9	11
G. Turtola	8	9	9
Viiala	15	12	4
V. Turtola	5	4	5
Aakkula	0	1	4

*lähde: KA, Henkikirjat, Hämeen läänin henkikirja 1875 (H:51, jakso 5913–5916), 1881 (H:63, jakso 242–249)

ja 1888 (H:78, jakso 118–125). Taulukkoon on laskettu mukaan kaikki isäntäparin perheenjäsenet ja sukulaiset, myös mahdolliset sisarukset perheineen, mutta ei palkollisia.

Taulukko 5 osoittaa, että Aakkulaa asuttavien kappalaisten perheet olivat pieniä, mutta rusthollarien perheet suuria tutkimusajankohtana. Taulukkoon on kirjattu perhekokoon, eli kuhunkin ruokakuntaan kuuluvat perheenjäsenet ilman palkollisia. Aakkulan tilan vaihteleva perhekokoon taulukossa 5 johtuu siitä, että kappalaisen virkaa hoitavat henkilöt vaihtuivat tutkimusajankohtana moneen kertaan.¹³² Tutkimusajankohtana vuodesta 1875 vuoteen 1888 perhe vaihtui viidesti. Ensimmäiset kolme vuotta virkaa hoiti Gustaf Erander Pohjanmaalta, joka ”saavutti Grönbergin ja seurakunnan luottamuksen”.¹³³ Seuraavat kolme vuotta kappalaisen virkaa hoiti Emanuel Törmälä. Hän ei päässyt pitäjäläisten suosioon, sillä seurakuntalaiset, Vilusen tilanomistaja Stjernvallin johdolla, pyysivät tuomiokapitulilta hänen vaihtamistaan. Hänen avioliittonsa ”aiheutti pahennusta” ja kirkkoherra Grönberg valitti, kuinka hän kiihotti seurakuntalaisia kirkkoherraa vastaan. Tuomiokapituli siirsi hänet muualle ja Messukylän kappalaiseksi määrättiin Henrik Hermonen, joka toimi tehtävässä vuosina 1881–1884. Hänen seuraajansa oli vuosina 1884–1888 Johan Sandroos ja vuodesta 1888 lähtien kappalaisen virkaa hoiti Ludvig Leonard Lönnmark, joka oli virassa vuoteen 1896 asti.¹³⁴

¹³² Kappalaisen virka oli koko 1800-luvun lopun vaakalaudalla, sillä se oli päätetty lopettaa jo vuonna 1869 kustannussyistä. Tampere kuului vielä tuolloin Messukylän seurakuntaan, mutta eron aavistettiin olevan lähellä Tampereen kaupungin kasvun vuoksi, ja ajateltiin, että kun ero tapahtuisi, pitäisi kirkkoherran palkkaukseen tarvittavat lisävarat ottaa kappalaisen tuloista. Kirkkoherra Grönberg kuitenkin halusi pitää pitäjässä kaksi pappia, joten virka täytettiin väliaikaisesti. 13.6.1870 kirkonkokouksessa päätettiin, että Tampereen seurakunta eroaa Messukylästä omaksi yksikökseen, kunhan eroa vastustanut kirkkoherra Grönberg kuolee. Aluksi sanottiin: ”Tampere eroaa Messukylästä, kun Grönberg kuolee”, mutta sanonta muuttui muotoon: ”Tampere eroaa Messukylästä, jos Grönberg kuolee”, sillä hän eli pitkään ja kuoli vasta vuonna 1903 n. 90-vuotiaana, jolloin ero viimein saatiin toteutettua. Niinpä seurakunnassa toimi kappalainen lopettamispäätöksestä huolimatta vielä yli 30 vuoden ajan ja Aakkulan tila pysyi tuon ajan kappalaisenpappilana. Arajärvi 1954, s. 609, 610.

¹³³ Arajärvi 1954, s. 612.

¹³⁴ Arajärvi 1954, s. 613.

Ruokakuntien rakenne vaihteli vuodesta toiseen virkatilaa hallinnoivien vaihtuessa. Gustaf Eranderilla ja hänen vaimollaan Hilda Emilia Helsströmillä oli tilalla asuessaan kaksi lasta. Törmälän ja Hermosen pariskunnat olivat lapsettomia tilalla asuessaan, kun taas Sandroosin pariskunnalla oli ennen tilalle muuttamista syntyneet kaksi lasta. Tilalla tutkimusajankohtana viimeisenä asuneella Lönnmarkin pariskunnalla oli tilalle muuttaessaan kaksi lasta ja kolmannen he saivat tilalla asuessaan.

Messukylän kylän kappalaisten perheet näyttävät olevan keskimäärin hiukan pienempiä kuin Kai Häggmanin tutkimien helsinkiläisten kauppiasperheiden perhekoot samana aikana. Ylempien yhteiskuntaluokkien perhemallia kuvasivat pieni perhekoko ja suuret ruokakunnat. 1800-luvun puolivälissä ruokakunnat olivat keskimäärin hiukan yli kymmenen henkeä käsittäviä, kun perheen keskimääräinen koko oli 3,5 henkeä. 1880-luvulle tultaessa ruokakuntien keskimääräinen koko oli pienentynyt vähän alle seitsemään henkeen, ja perheen koko kasvanut neljään henkeen. Keskimääräistä perhekokoja pienensi naimattomien ja leskien suuri määrä sekä raju imeväis- ja lapsikuolleisuus. Ruokakuntien kokoa taas pienensi 1880-lukua kohti mentäessä se, että kauppiastalon sisälle laskettiin useampia ruokakuntia kuin ennen; yhä useammat muuttivat asumaan pois työnantajansa talosta.¹³⁵

Messukylän kylän kappalaisten perheet koostuivat pääosin ydinperheistä, eli vanhemmista lastensa kanssa. Yksinkertainen perhetalous, johon kuului vain ydinperhe eli vanhemmat ja lapset, oli yleisin myös helsinkiläisillä kauppiailla. Isovanhempien asuminen vakituisesti perheessä ei ollut yleistä. Jos kyseessä oli laajentunut perhetalous, eli joku sukulainen asui perheessä, todennäköisesti hän oli työkäinen, eli jommankumman puolison sisarus. Tosin isovanhemmat saattoivat asua hyvin lähellä lapsiaan tai tehdä kuukausienkin mittaisia vierailuja lapsiensa luo. Samoin koululaisia majoitettiin sukulaisten luo lukukausien ajoiksi.¹³⁶

Kiinnostavaa on, että kylän kappalaisten perheet olivat pieniä, mutta rusthollarien perheet olivat kylän suurimpia. Vuonna 1875 ja vuonna 1881 rusthollariperheisiin kuului keskimäärin 8,5 henkeä; vuonna 1888 se oli 7,3 henkeä.

Vilusen ja G. Turtolan perhekoko koostui tutkimusajankohtana ainoastaan ydinperheistä. Esimerkiksi Vilusen tilaa isännöi kunnallisneuvos Knut Stjernvall, joka oli avioitunut Messukylän pitäjän kirkkoherra Josef Grönbergin tyttären, Olivia Aleksandran kanssa. Knut Stjernvallin ensimmäinen vaimo oli kuollut parin esikoisen syntyessä. Knut ja Olivia

---

¹³⁵ Häggman 1994, s. 53, 54.

¹³⁶ Häggman 1994, s. 55.

avioituivat vuonna 1870 Olivian ollessa 17- ja Knutin 28-vuotias. He saivat seuraavien neljäntoista vuoden aikana joko joka tai joka toinen vuosi lapsen ja vuoteen 1884 mennessä heille oli syntynyt yhteensä kahdeksan lasta.¹³⁷ Näin ollen taulukossa 3 näkyvät lisäys perheen koossa johtuu yksinomaan uusien lapsien syntymisestä perheeseen.

Samoin oli G. Turtolan tilalla. Tilan omistajat vaihtuivat vuonna 1875¹³⁸, ja isännäksi tuli Johan Gustaf Sigfridsson, joka oli Oriveden Ala-Hörsänästä. Hänellä ja hänen vaimollaan Henrika Ottelianaalla oli heidän muuttaessaan tilalle neljä lasta, ja seuraavien kymmenen vuoden aikana syntyi neljä lisää. Lisäksi heillä oli yksi kasvattipojaksi (fosterson) merkitty poika, joka oli kuusi vuotta vanhempi kuin vanhin biologinen lapsi.¹³⁹

Viialan tila poikkesi muista kylän tiloista siten, että tilanomistajan ruokakuntaan laskettiin kuuluviksi huomattava määrä sisarusia. Tilan isäntänä oli aiemmin ollut Gustaf Johansson, joka vaimonsa Annan kanssa oli merkitty vuoden 1881 henkikirjaan syytingille heidän ollessaan tuolloin 68- ja 59- vuotiaat. Talon isännäksi on merkitty heidän neljänneksi vanhin lapsensa (toiseksi vanhin poikansa) Johan Gustafsson, joka oli avioitunut samana vuonna Emilia Johansdotter Brusilan kanssa. Tilalla asuivat lisäksi Johanin kaksi aikuista, avioitumatonta sisarta sekä yksi perheellinen isovelji, jolla oli vaimonsa kanssa kolme elossa olevaa lasta. Lisäksi tilan asukkaisiin kuului isännän sisaren perhe. Sisar oli kuollut kolme vuotta aiemmin, mutta perheestä olivat jäljellä isä (nimitetään langoksi henkikirjoissa) sekä neljä elossa olevaa lasta. Näin ollen omistajaperheeseen kuuluvia jäseniä tilalla asui neljä miestä, viisi naista ja seitsemän lasta ja kyseessä oli suurperhe.¹⁴⁰

Tällainen suurperhe, jonka yhteydessä asui talon isäntäväen sisarusia perheineen, oli harvinainen ydinperhevaltaisessa Länsi-Suomessa, kuten johdannossa tuli esille. Tässäkin tapauksessa kyseessä oli vain väliaikainen tilanne, sillä isännän veli perheineen muutti vuonna 1882 Penttilän talon Vihijoen torpan asukkaiksi ja toinen sisarista Pirkkalaan. Leskilangon

---

¹³⁷ SSHY: Messukylän seurakunta, rippikirja 1868–1877 MKO 50-62; SSHY: Messukylän seurakunta, rippikirja 1878–1887 MKO 63-74.

¹³⁸ Edellinen isäntäperhe ei rippikirjojen tietojen perusteella ollut sukua uudelle isäntäperheelle. Edellinen isäntä Simon Mattson jäi taloon syytingille (hänen vaimonsa Maria Lisa oli kuollut muutamia vuosia aiemmin) uuden vaimonsa ja tämän nuorimman tyttären sekä nuorimman tyttärensä kanssa. Uusi vaimo oli Simon Mattsonin omistaman Hallilan kylän Rehun tilan itsellisen leski. Simon Mattsonin aikuiset lapset lähtivät kuka mihinkin suuntaan, eikä siis kukaan saanut jatkaa Turtolan rusthollin isäntänä: vanhin poika on merkitty itselliseksi Takahuhdin kylän Raholan taloon. Toiseksi nuorin pojista taas päätyi naimisiin Messukylän Juvelan kylän Männyn talon leskiemännän kanssa ja tuli siten talon isännäksi. Tyttäret muuttivat mm. Kangasalle ja Pirkkalaan. SSHY: Messukylän seurakunta, rippikirja 1868–1877 MKO 50-62.

¹³⁹ SSHY: Messukylän seurakunta, rippikirja 1868–1877 MKO 50-62; SSHY: Messukylän seurakunta, rippikirja 1878–1887 MKO 63-74.

¹⁴⁰ SSHY: Messukylän seurakunta, rippikirja 1878–1887 MKO 63-74.

aikuiset lapset päätyivät lähtemään palkollisiksi kylän muihin taloihin, mm. V. Turtolan rustholliin ja Huringin taloon. Vuonna 1888 tilalla asui enää ydinperhe.¹⁴¹

V. Turtolaa isännöi tutkimusajankohtana Viktor Henriksson ja hänen vaimonsa Matilda Vilhelmina Mattsdotter. Viktorin isä, tilan edellinen isäntä Henrik Henriksson, oli kuollut vuonna 1867. Viktor oli neljänneksi vanhin poika, ja tuli tilan uudeksi isännäksi. Vielä vuoden 1875 lukemissa on mukana Viktorin aikuisia sisaruksia, mutta seuraavina poikkileikkausvuosina myös tämän tilan perhe koostui ainoastaan ydinperheestä. Viktor avioitui Matilda Vilhelminan kanssa vuonna 1877 ja perheeseen syntyi tutkimusaikana neljä lasta.

Talollisten eläkejärjestelmästä käytettiin nimeä syytinkisopimus. Se tarkoitti tilan isännyydestä ja/tai emännyydestä luopuvan talollisen oikeutta saada loppuelämänsä elatus talosta. Länsi-Suomessa syytingillä olevat asuivat yleensä erillisessä vaarinpirtistä omassa taloudessaan. Itäisemmillä alueilla syytinkijärjestelmä itsessään oli harvinaisempi ja joillain alueilla isäntä hallitsi taloa elämänsä loppuun saakka; jos syytinkijärjestelmään päädyttiin, tavallista oli, että syytinkiläiset asuivat samassa taloudessa uuden isännän kanssa. Syytinkijärjestelyä alettiin käyttää joissain tapauksissa myös muiden kuin edellisen isäntäparin eläkejärjestelmänä ja siihen saatettiin lisätä uuden isännän sisaruksia, jolloin syytinkirasite taloa kohden saattoi nousta kohtuuttoman paljon. Tämän vuoksi 1860-luvulla annettiin asetus, jonka mukaan yhteen tilaan sai kiinnittää vain yhden syytinkisopimuksen.¹⁴²

Messukylän kylää koskevista henki- ja rippikirjoista voi päätellä, että kylässä syytingillä olevat vanhukset asuivat suurimmaksi osaksi omissa talouksissaan, sillä heitä ei ole listattu yleensä isäntäperheen kanssa samaan yhteyteen. Näin ollen taulukon 5 lukemat eivät sisällä syytingille merkittyjä henkilöitä. Vielä vuonna 1875 Aakkulan tilalla ja Vilusen rusthollissa oli kaksi syytinkitaloutta, muissa rustholleissa yksi tai ei yhtään. Näyttää sille, että 1860-luvulla tulleen asetuksen vaikutukset näkyivät juuri tutkimusajankohtana, jolloin syytinkien määrä putosi myös Vilusessa ja Aakkulassa yhteen.¹⁴³

---

¹⁴¹ Peter Laslettin ja Cambridge-ryhmän tutkimuksia on kritisoitu siitä, että poikkileikkausvuosia tarkastelemalla muutokset perheiden kokoonpanoissa eivät tule noteerattua. Todellisuudessa monien perheiden rakenne muuttui vuosien saatossa ydinperheistä laajentuneisiin perheisiin ja suurperheisiin saakka ehkä palautuen taas ydinperheiksi. Viialan rusthollin perheen kokoonpano 1870- ja 80-luvuilla on tästä hyvä esimerkki. Sirén 1999, s. 10.

¹⁴² Vihola 2004, s. 147–149.

¹⁴³ KA: Henkikirjat, Hämeen läänin henkikirja 1875 (H:51, jakso 5913–5916) ja 1881 (H:63, jakso 242–249).

3.2 Säätyläiskummeja

Aakkulan virkatalossa asuvat vaihtuvat kappalaiset saivat tutkimusajankohtana vain kaksi lasta. Toinen syntyi Eranderin pariskunnalle vuonna 1877 ja toinen Lönmarkkien pariskunnalle 1888. Kummallekin lapselle pyydettiin neljä kummia, joista yläluokkaisia oli kaksi, rusthollitaustaisia viisi (taulukossa 6 opiskelijaksi merkitty on nimen perusteella tunnistettavissa rusthollarin pojaksi) ja yksi käsityöläinen.

Taulukko 6. Kappalaisten lasten kummit*

Sosioekonominen ryhmä	Lukumäärä	% (noin)
Papisto (ruustinna, kappalainen, lukkari)	2	25
Sivistyneistö (mm. kauppias, kirjanpitäjä, apteekkari, insinööri opettaja)	0	
Neidit	0	
Opiskelijat	1	12,5
Rusthollarit	4	50
Talolliset	0	
Lampuodit	0	
Torpparit	0	
Työnjohtajat (mm. renkivoudit, pehtorit, postimestari)	0	
Työläiset	0	
Käsityöläiset	1	12,5
Rengit ja piijat	0	
Muonarengit ja -torpparit	0	
Itselliset	0	
Tuntematon	0	
YHTEENSÄ	8	100

*Lähde: SSHY: Messukylän seurakunta, syntyneet 1866–1888 M I C 1.

Papistoon luokitteleman kaksi kummia olivat kappalaisen tytär ja papin tytär (prostedotter). Kappalaisen tyttären kotipaikkaa ei ole merkitty ja nimen perusteella voi rippikirjoista nähdä, että hän ei ollut kylän kappalaisia, vaan jostain muualta. Papin tytär sen sijaan on tunnistettavissa kunnan kirkkoherra Josef Grönbergin tyttäreksi. Pappila sijaitsi Messukylän kylän naapurikylässä Takahuhdissa muutaman kilometrin päässä. Rusthollareista kaksi oli Vilusen isäntä ja emäntä, Knut Stjernvall ja Olivia Alexandra Grönberg. Ensin mainittu sai myöhemmin kunnallisneuvoksen arvon ja hänen vaimonsa oli kirkkoherra Grönbergin tytär, joten myös syntyperältään pappissäädystä.¹⁴⁴ Knut Stjernvallia ei nimitetä syntyneiden ja

¹⁴⁴ SSHY: Messukylän seurakunta, rippikirja 1878–1887 MKO 63–74.

kastettujen luettelossa rusthollariksi, vaan termillä possessionaten, vaikka hänen tilaansa nimitetään rustholliksi. Näin ollen Stjernvallien tilan (joka oli yksi neljästä kylän entisestä ratsutilasta) omistajat olisivat luokiteltavissa myös sivistyneistöön, mutta olen selkeyden vuoksi pitänyt heidät rusthollarisarakkeessa, mutta toisaalta käsittelen heitä myöhemmin myös erillään muista rusthollareista. Kaksi muuta kappalaisten lasten rusthollitaustaista kummia olivat G. Turtolan rusthollin emäntä ja isäntä. G. Turtola oli kylän toiseksi suurin rustholli heti Vilusen jälkeen. Kiinnostavaa on, että myös yksi käsityöläisen leski (garfvareenkan eli nahkurinleski) Hämeenlinnasta on nimetty kummiksi toiselle kappalaisten lapsista, muttei esimerkiksi yhtään talollista. Toisaalta aineisto kappalaisten kohdalla on minimaalisen pieni, joten pitkälle meneviä johtopäätöksiä ei voi tehdä.

Kappalaisten ja rusthollarien kummivalinnoissa on paljon yhteistä. Rusthollarit saivat tutkimusajankohtana 19 lasta ja kummeja heidän lapsilleen nimettiin 94 kappaletta. He valitsivat joka kolmannen kummin yläluokasta¹⁴⁵ (papisto, sivistyneistö, neidit ja opiskelijat) ja lähes puolet toisten rusthollarien joukosta. Vain viidennes kummeista valittiin muista sosioekonomisista ryhmistä.

Taulukko 7. Rusthollarien lasten kummit*

Sosioekonominen ryhmä	Lukumäärä	% (noin)
Papisto (ruustinna, kappalainen, lukkari)	8	9
Sivistyneistö (mm. kauppias, kirjanpitäjä, apteekkari, insinööri opettaja)	9	9,5
Neidit	9	9,5
Opiskelijat	5	5
Rusthollarit	44	47
Talolliset	7	7,5
Lampuodit	0	
Torpparit	1	1
Työnjohtajat (mm. renkivoudit, pehtorit, postimestari)	2	2
Työläiset	0	
Käsityöläiset	0	
Rengit ja piijat	7	7,5
Muonarengit ja -torpparit	0	
Itselliset	2	2
Tuntematon	0	
YHTEENSÄ	94	100

*Lähde: SSHY: Messukylän seurakunta, syntyneet 1866–1888 M I C 1.

¹⁴⁵ Tarkoitan yläluokalla sekä varsinaiseen säätyläistöön kuuluvia, että sivistyneistöä, johon olen laskenut kuuluvaksi aikansa korkeasti koulutettuun väestöön kuuluvat henkilöt, kuten opettajat, insinöörit ja ylioppilaat.

Rusthollarien kummivalintaa tarkasteltaessa pistää silmään erityisesti Vilusen tilan yläluokkaiset kummivalinnat. Niinpä erottelen seuraavassa Vilusen tilan kolmesta muusta kylän rusthollista. Vilusen tilan isännälle ja emännälle syntyi tutkimusajankohtana viisi lasta ja heille nimettiin yhteensä 23 kummaa, eli neljä tai viisi kummaa lasta kohden. Näistä kummeista kaksitoista kuului yläluokkaisiin nuoriin (neitejä ja opiskelijoita), neljä papistoon (kaksi kappalaisen leskeä ja kaksi kertaa ruustinna, joka oli Vilusen emännän äiti), viisi sivistyneistöön kuuluvaa (esim. lääkäri ja apteekkari) sekä kaksi kertaa rusthollarin leski (jota nimitetään kenraalin leskeksi (generalenkan)), joka oli Vilusen isännän äiti. Näyttääkin sille, että Vilusen sosiaaliset kontaktit suuntautuivat pois Messukylän kylästä. He eivät verkostoituneet edes oman kylän toisten rusthollien kanssa, vaan kaikki kontaktit suuntautuivat yläluokkaan. Omassa kylässä ei ollut tarpeeksi korkea-arvoisia kummeja kylän suurimman tilan lapsille. Toisaalta tilan sijainti erillään kylästä on myös saattanut vaikuttaa kummivalintoihin.

Kolmen muun rusthollin kummisuhteet suuntautuvat pääosin toisiin rustholleihin. Heille syntyi yhteensä 14 lasta, joille nimettiin 71 kummaa, eli viisi kummaa lasta kohden. Näistä kymmenen henkilöä kuului yläluokkaan (neitejä, sivistyneistöä, papistoa ja opiskelijoita). Suurin osa kummeista pyydettiin toisista rusthollareista, yhteensä 42 henkilöä (60 %). Kiinnostavaa on, että kuitenkin Vilusen rusthollista ei pyydetty kertaakaan kummaa Messukylän kylän muihin rustholleihin, vaan kolme muuta rustholliä solmivat kaikki kontaktit toisiinsa tai kylän ulkopuolisiin rustholleihin. Vilusen isäntäväki näyttäytyykin kylässä omana erillisenä saarekkeenaan, joka ei pyrkinyt luomaan kontakteja kylän suuntaan, eivätkä kylän muut rusthollarit lähestyneet heitä. Kolmen muun rusthollin kummeiksi pyydettiin myös muutamia sosioekonomiselta asemaltaan alempia henkilöitä; seitsemän talolliskummaa, yksi torpparintytär, kaksi työnjohtajaa (tukkiasioitsija vaimonsa kanssa), seitsemän renkiä tai piikaa ja kaksi itsellisenlasta (tytär ja poika). Kummeiksi pyydettyt rengit, piikat (yhtä piikaa lukuunottamatta) ja itselliset olivat kaikki kyseisen rusthollin omia palkkalaisia tai talon kirjoihin muuten merkittyjä.

Näiden kolmen rusthollin kummeissa pistää silmään yhden henkilön iso edustus. Turtolan rusthollin kasvattipojaksi (fosterson) nimetty henkilö Johan Gustaf Hermansson on nimetty kummiksi yhteensä seitsemän kertaa rusthollarien taholta. Kaikkien sosiaaliryhmien joukosta hänet on nimitetty tutkimusajankohdan aikana kummiksi 17 kertaa. On mahdollista, että hänen

asemansa kasvattipoikana on tehnyt mahdolliseksi lähestyä häntä helposti myös alemmista luokista, mutta saada silti yhteys arvostettuun rustholliperheeseen. Toisaalta hänen suosionsa toisten rusthollarien kummiksi (myös oman perheen) on ehkä ollut keino sitoa hänet perheeseen ja yhteisöön ottopojan asemasta huolimatta.

Aineistosta on nähtävissä rusthollarien erottautuminen talollisista, vaikka periaatteessa kummatkin viljelivät perintötilaansa eli olivat yhteisössä maanomistajia ja näin ollen sosioekonomisesti lähellä toisiaan. Rusthollarit pyysivät lastensa kummeista alle kymmenesosan (7,5 prosenttia) talollisista. Renkejä ja piikoja pyydettiin täsmälleen yhtä usein kummeiksi kuin talollisia. Kyseessä oli toki oman talon läheinen työväki. Kyseessä saattaa olla myös rusthollarien halu tehdä eroa heidän ja oman kylän talollisten välille.

Tällainen erottautuminen on nähtävissä myös Messukylän pitäjän rusthollarien avioitumisessa. Pitäjänhistorian kirjoittaja Kirsti Arajärvi on tutkinut hiukan aiemmalta ajalta (vuosina 1750–1824) koko pitäjän rusthollarien avioitumista. Arajärvi kirjoittaa, että rusthollarit tunsivat oman arvonsa ja solmivat avioliitot mieluiten oman “säädyn” kesken ja jos avioliittoja solmittiinkin talollisten kanssa, ne kohdistuivat vierailta paikkakunnilta kotoisin oleviin talollisiin, kun taas oman pitäjän talonpojista haluttiin eristäytyä.¹⁴⁶ Rusthollien kummissuhteet näyttävät vahvistavan tämän 1800-luvun loppupuolen Messukylässä, sillä rusthollarien pyytämistä seitsemästä talolliskummista yksikään ei ollut omasta kylästä.

Kai Häggmanin tutkimissa helsinkiläisessä kauppiasperheissä 1800-luvun loppupuolella kaikille lapsille nimitettiin kahdeksan kummiä, joista miehiä ja naisia oli yhtä monta. Häggmanin tutkiman suvun kummeista noin kolmasosa oli sukulaisia, kolmasosa vaurasta kauppiaskuntaa ja kolmasosa (usein aatelista) virkamieskuntaa.¹⁴⁷ Messukylän kylän rusthollien lasten kummeista 33 eli n. 37,5 prosenttia on sukulaiskummeja. Rusthollareita ilman sukulaisuussuhdetta oli 11, eli noin 14 prosenttia. Kuten aiemmin olen todennut, sivistyneistön osuus oli n. 38 prosenttia, ja loput olivat alemmista luokista, mutta suurimmaksi osaksi oman talon väkeä. Näin ollen Messukylän kylän rusthollien kummit eivät ole suoraan verrattavissa helsinkiläisiin kauppiaisiin, mutta yhtymäkohtia löytyy. Myöskään rusthollarien perhekoot eivät olleet suoraan verrannollisia Häggmanin aineistoon. Kuitenkin etenkin Vilusen rusthollien kummissuhteet muistuttavat Häggmanin aineiston kummissuhteita.

---

¹⁴⁶ Arajärvi 1954, s. 217, 218.

¹⁴⁷ Häggman 1994, s. 108, 109.

4. TALOLLISET JA LAMPUODIT

4.1 Keskisuuria tiloja ja vaihtelevan kokoisia perheitä

Maataomistavan väestön suurin kerros olivat tavalliset talonpojat. 1700-luvulla raskas verotus painoi sen sosiaalisesti lähelle tilatonta väestöä, mutta 1800-luvun aikana sen asema jatkuvasti kohosi. Talonpoikien verotus perustui tilan kokoon, ns. manttaalilukuun. 1700-luvun loppupuolella annettiin säädös, jonka mukaan uusia, raivattuja peltoja ei alettu verottaa. Näin ollen mitä enemmän uutta peltoa talolliset ottivat käyttöönsä, sitä pienemmäksi maavero suhteessa tilan tuottoon muuttui ja yleisesti talollisten elintaso nousi.¹⁴⁸ Messukylän pitäjässä raivattiin maata 1800-luvun viimeisellä neljänneksellä yli tuhat hehtaaria.¹⁴⁹ Soinisen mukaan 1700-luvulla talolliset olivat olleet maatalousväestön keskikerros, mutta 1800-luvulla pikemminkin yläkerrosta.¹⁵⁰ Talollisten elintaso vaihteli paljonkin tilan koon mukaan.

Maata omistamattomasta väestöstä sosiaalisesti korkeimmalle kohosivat lampuodit, jotka olivat vuokranneet kokonaisen tilan. Parhaassa asemassa olivat kruununpuustellien vuokraajat, joita olivat esimerkiksi kirkollisen viran haltijat, kirkkoherrat ja kappalaiset, jotka hallitsivat palkkatilanaan pappilaa tai kappalaisenpappilaa. Vaikka he käytännössä viljelivät vuokratilaa, sosiaalisesti heidän asemansa oli säätyläisiin verrattavissa. Messukylän kylän kappalaisenpappila Aakkulan tiedot olen käsitellyt herrasväkeä käsittelevässä luvussa.

Yleensä, ja tässä tutkimuksessa, lampuotitilalla tarkoitetaan ennen itsenäistä talonpoikaistilaa, jonka omistussuhde oli muuttunut vuokrasuhteeksi ja tilan omisti toinen itsenäinen tila, esimerkiksi kartano. Lampuoti, joka oli vuokrannut tilansa talonpojalta, oli usein torpparin asemassa, vaikka hallinnoikin kokonaista tilaa.¹⁵¹ Toisaalta viljellessään kokonaista tilaa, lampuodit olivat tilattomasta väestöstä erottuva yläkerros, vaikka eivät maata omistaneetkaan.¹⁵² Rasila erottaa lampuodit, jotka maksoivat ainakin osan vuokrasta tekemällä työtä päätilalle, arentimiehistä, jotka olivat vuokranneet tilan määrätyksi ajaksi ja maksoivat

---

¹⁴⁸ Jutikkala 2003b, s. 453, 454.

¹⁴⁹ Arajärvi 1954, s. 668. 1890-luvulla Messukylän kylässä tärkein maanraivaus oli Kirkonmäen ja Pullerikinmäen välillä olleen Kirkkosuon kuivattaminen viljelysmaaksi suoperäisestä niittyaukeasta.

¹⁵⁰ Soininen 1974, s. 31.

¹⁵¹ Mikäli talonpoika vuokrasi ainoan tilansa toiselle, kyseessä oli yleensä tilanne, jossa hän ei pystynyt hoitamaan tilaansa itse. Tällainen tilanne saattoi syntyä esimerkiksi emännän jäätyä leskeksi alaikäisine lapsineen. Soininen 1974, s. 32.

¹⁵² Soininen 1974, s. 32.

vuokran rahassa.¹⁵³ Lampuotien määräksi Suomessa Soininen on laskenut alle 3% maatalouden ammatissa toimivista miehistä vuonna 1875, joten heidän ryhmänsä on ollut pieni.¹⁵⁴

Taulukko 8. Talojen viljelysten koko vuonna 1881.*

Talo	Peltoa (tynnyrinalaa)	Sato (ruis, kaura ja ohra)
Karl-Penttilä	40	141
Rosenlind-Penttilä	35	118
Seppälä	25	112
Hurinki	25	88
Muotiala	23	50
Veisu	12	53
Kokki	12	43

*lähde: KA: Kamarikonttorin arkisto, Kunnittaiset tilastot tilakohtaisesta kylvöstä, sadosta ja karjakannasta 1881 (Em:1), jakso 164. Penttilän tilojen ”liikanimiä”, Rosenlind ja Karl, ei ole mainittu Kamarikonttorin aineistossa, vaan tilastossa lukee vain kaksi Penttilää. On mahdotonta päätellä aineistosta, kumpi Penttilöistä oli kumpi, joten taulukon sarakkeet koskien peltoa ja satoa on eivät välttämättä ole oikein. On mahdollista, että lukemien pitäisi olla Rosenlind-Penttilän kohdalla 38 ja 112 ja Karl-Penttilän kohdalla 37 ja 147. En lisännyt näitä vaihtoehtoja taulukkoon selkeyden vuoksi. Tilojen suuruusluokka on suurinpiirtein sama kummalla vaihtoehdolla tahansa. Karl-Penttilän lukemiin olen lisännyt Hallilan kylän Skraatarlan tilan tiedot ja Rosenlind-Penttilään osan Veisua tiedot, sillä nämä tilat olivat edellä mainittujen omistuksessa.

Messukylän kylässä oli Aakkulan virkatalon ja neljän rusthollin lisäksi seitsemän taloa: kaksi Penttilää, Veisu, Muotiala, Seppälä, Hurinki, Kokki, sekä kolme lampuodeille vuokrattua taloa: kaksi Uotilaa ja Finni. Messukylän kylän kaikki talot sijoittuvat aiemmin mainitun Rasilan jaottelun mukaan keskisuuriin tiloihin. Suurimmat talot olivat kaksi Penttilää; kumpaakin kutsuttiin isäntien mukaan, toista Karl-Penttiläksi (myöhemmin Kalle-Penttiläksi) ja toista Rosenlind-Penttiläksi. Kumpaankin tilaan oli liitetty toinen tila: Karl-Penttilään Hallilan kylän Skraatarlan talo ja Rosenlind-Penttilään osa Veisua.¹⁵⁵ Taulukko 8 osoittaa, että Penttilän tilat

¹⁵³ Rasila 2003, s. 368.

¹⁵⁴ Soininen 1974, s. 33.

¹⁵⁵ Talojen liittäminen toisiinsa ei ehkä ollut selkeä tapahtuma, sillä henki- ja rippikirjojen tiedot poikkeavat eri vuosilta toisistaan. Rosenlind-Penttilään liitettyä Veisua nimitetään vuoden 1888 henkikirjassa Veisu Lauluksi, ja kahdessa aiemmassa tarkastelemassani henkikirjassa vuosilta 1876 ja 1881 pelkästään Veisuksi. Rippikirjassa vuodelta 1878–1887 taas mainitaan erikseen talo Laulu, jonka sivulle ei ole merkitty yhtäkään asukasta; seuraavalle sivulle on merkitty Laulun talon alle Veisun torppa, jossa ei kuitenkaan asu torppariperhettä, vaan sivun alalaitaan on merkitty muutamia itsellisiä. Näiden jälkeen tulee Veisun talo omalla sivullaan ja sen perään normaalisti Veisun palkolliset. Asiaa selvittää muistitieto: Lauri Turtolan kertomana kylässä oli aiemmin talo nimeltä Laulu, joka myöhemmin jaettiin kahtia. Toinen näistä puolikkaista liitettiin Veisuun ja toinen Rosenlind-Penttilään. Tämä vaikuttaisi päteväälle selitykselle, sillä Laulua ei esiinny omana yksikkönään myöskään vuoden 1875 maakirjassa, vaikka se onkin jäänyt rippikirjan sivuille kummitelemaan. KA: Henkikirjat, Hämeen läänin henkikirja 1875 (H:51, jakso 5913–5916), 1881 (H:63, jakso 242–249) ja 1888 (H:78, jakso 118–125); SSHY: Messukylän seurakunta, rippikirja 1878–1887 MKO 63–74; KA: Maanmittaushallituksen maakirjat ja kruununmaaluettelot, Hämeen läänin maakirja 1875 (52:1); ”Messukylän kyläryhmän vaihteita”, *Tammerkoski-lehti*, 1949: 156.

olivat 1880-luvulla suurin piirtein yhtä varakkaita ja varakkaimmat tilat kylän muihin taloihin verrattuna (jos kolmea isointa rusthollia ei oteta lukuun), tosin Seppälän tila tuli sadon määrän suhteen aivan vanavedessä. Peltoalan mukaan tarkasteltuna Penttilöiden koko oli isompi kuin kylän pienimmän rusthollin, V. Turtolan. Seppälä ja Hurinki olivat yhtä suuret kuin tämä pienin rustholli.

Messukylän kylässä sijaitsi tutkimusajankohtana kolme tilaa, jotka oli vuokrattu lampuodeille. Tiloista kaksi, Uotilat, olivat muodostuneet siten, että alkuperäinen Uotilan tila oli jaettu kahtia. Kolmas tila oli Finni. Jokainen näistä tiloista oli Hatanpään kartanon omistajan C. G. Idmanin omistuksessa. Tilat olivat kooltaan samoissa lukemissa kuin kylän pienimmät talot; samaa luokkaa Kokin ja Veisun kanssa; tuotoltaan hiukan isompiakin.

Taulukko 9. Lampuotitilojen viljelysten koko vuonna 1881*

Lampuotitila	Peltoa (tynnyrinalaa)	Sato (ruis, kaura ja ohra)
Finni	16	68
1 Uotila	13	60
2 Uotila	12	50

*lähde: KA: Kamarikonttorin arkisto, Kunnittaiset tilastot tilakohtaisesta kylvöstä, sadosta ja karjakannasta 1881 (Em:1), jakso 164. Uotiloiden lampuotitiloja ei ole mahdollista erottaa toisistaan Kamarikonttorin arkiston tietojen perusteella.

Talollisten perhekoko oli Messukylän kylässä melko pieni tutkimusajankohtana. Esimerkiksi vuonna 1888 se oli keskimäärin hiukan alle viisi henkeä, jos jätetään laskuista pois Seppälä, jolla ei asunut isäntäväkeä lainkaan. Näin ollen talollisten perheet olivat keskimäärin huomattavasti pienempiä kuin rusthollarien perheet. On kuitenkin muistettava, että poikkileikkauksena tarkastellut lukemat eivät kerro mitään perheiden lopulta toteutuneista lapsien lukumääristä, vaan ainoastaan lukemat joltain tietyltä vuodelta.

Viljo Rasila on arvioinut, kuinka paljon yhtä tilaa kohden keskimäärin asui talonpoikaissäättyyn kuuluvia henkilöitä Suomessa vuonna 1865. Hän on sisällyttänyt lukemiin isäntäparin ja heidän kotona-asuvien lapsiensa lisäksi syytingillä asuneet vanhukset ja tilalla asuneet isäntäparin sisarukset. Näin laskien keskimääräinen henkilöluku tilaa kohden oli 8,2.¹⁵⁶ Näin ollen Messukylän kylän talollisten perhekoko oli pienempi kuin Suomessa keskimäärin. Kylän rusthollarien perhekoko sen sijaan oli hyvin lähellä keskiarvoa.

¹⁵⁶ Rasila 2003, s. 451.

Taulukko 10. Talollisten talouden koko (henkilöä) ilman palkollisia*

Talo	1875	1881	1888
Karl-Penttilä	3	6	5
Rosenlind-Penttilä	0	0	5
Seppälä	1	0	0
Hurinki	7	6	5
Muotiala	8	2	5
Veisu	6	5	5
Kokki	4	4	4

*lähde: KA: Henkikirjat, Hämeen läänin henkikirja 1875 (H:51, jakso 5913–5916), 1881 (H:63, jakso 242–249) ja 1888 (H:78, jakso 118–125)

Talojen omistus- ja hallintasuhteissa tapahtui tutkimusajalla muutoksia neljässä talossa ja se vaikutti olennaisesti taulukossa 10 näkyviin perhekokoihin. Mikäli perhekooksi on taulukossa merkitty nolla, tarkoittaa se, että talossa ei asunut lainkaan isäntäperhettä. Esimerkiksi Rosenlind-Penttilän omisti koko tutkimusajan esimies (förmän) Mikel Rosenlind Tampereelta, mutta ei asunut itse tilalla missään vaiheessa. Tila oli vuosien 1875 ja 1881 henkikirjoissa ilman isäntäperhettä, ja henkikirjaan on merkitty tilalla asuviksi ainoastaan palkollisia. Vuoden 1881 lopussa isännäksi (bonden) on tullut rippikirjojen mukaan Henrik Rosenlind Tampereelta, lieneekö omistajan sukulainen saman sukunimen perusteella pääteltynä. Syntyneiden ja kastettujen luetteloon hänet on systemaattisesti merkitty talolliseksi, ei esim. lampuodiksi tai arrendaattoriksi. Ilmeisesti hän kuitenkin ei ollut talon varsinainen omistaja, sillä vuoden 1888 henkikirjassa hänet on merkitty talon hoitajaksi (lyhenne hoit.). Hän avioitui vuonna 1882 Hilma Johanna Kustaantytären kanssa ja he saivat vuoteen 1888 mennessä kolme lasta.¹⁵⁷

Samantapainen oli Seppälän tilan tilanne. Sen omisti vuonna 1875 Frans Larsson, jonka kanssa tilalla ei asunut perhettä.¹⁵⁸ Vuonna 1878 hän kuoli ja tilan peri ilmeisesti hänen sukulaisensa, mahdollisesti veli, sillä sen omisti vuoden 1881 henkikirjan mukaan vaatetehtaan kirjanpitäjä¹⁵⁹ (bokhållaren) Karl Larsson, joka ei itse asunut tilalla.¹⁶⁰ Myöhemmin tila vaihtoi

¹⁵⁷ KA: Henkikirjat, Hämeen läänin henkikirja 1875 (H:51, jakso 5913–5916), 1881 (H:63, jakso 242–249) ja 1888 (H:78, jakso 118–125); SSHY: Messukylän seurakunta, rippikirja 1878–1887 MKO 63-74; SSHY: Messukylän seurakunta, syntyneet 1866–1888 M I C 1.

¹⁵⁸ Vielä vuoden 1875 alussa tilalla oli ollut isäntänä Karl Gustaf Karlsson ja emäntänä hänen vaimonsa Henrika Gustafsdotter, jotka muuttivat tilalta saman vuoden aikana, ennen henkikirjojen kirjoittamista pois, Takahuhdin kylän Kässälän tilan isäntäväeksi. SSHY: Messukylän seurakunta, rippikirja 1868–1877 MKO 50-62.

¹⁵⁹ Vuoden 1888 henkikirjassa ammattinimike on kirjuri.

¹⁶⁰ KA: Henkikirjat, Hämeen läänin henkikirja 1875 (H:51, jakso 5913–5916), 1881 (H:63, jakso 242–249) ja 1888 (H:78, jakso 118–125); SSHY: Messukylän seurakunta, rippikirja 1878–1887 MKO 63-74.

useasti omistajaa, kunnes se myytiin Ahlmannin maamieskoulun kannatusyhdistykselle ja tila muutettiin kouluksi 1900-luvun alussa.¹⁶¹

Kolmas talo, jonka omistussuhteissa tapahtui muutoksia tutkimusajankohtana, oli Muotialan talo. Talossa asui tutkimusajankohdan alussa Johan Johansson perheineen, joka oli muuttanut tilanomistajiksi Köyliöstä¹⁶² vaimonsa Lovisa Vilhelminan ja kahden lapsensa kanssa vuonna 1862. Vuonna 1879 perhe joutui kuitenkin muuttamaan naapuritila Finnille lampuodeiksi ja Muotialan tila oli hetken ilman isäntää. Vuoden 1881 satotiedot ovat mahdollisesti matalahkot tästä isännänvaihdoksesta johtuen taulukossa 7.¹⁶³

Vuonna 1881 tilan isännäksi tuli Johan Fredrik Gustafsson ja emännäksi hänen vaimonsa Karolina Granlund. Rippikirjoihin Johan Fredrik on merkitty talolliseksi (bonden), mutta henkikirjoista käy ilmi, että talon omisti todellisuudessa rusthollari Gustaf Norrmark Kangasalta. Johan Fredrik ja Karolina olivat avioituneet aiemmin samana vuonna. Johan Fredrikin syntymäpaikaksi on rippikirjoihin merkitty Messukylä¹⁶⁴, ja Karolinan Pirkkala, ja he muuttivat tilalle Pirkkalasta. He saivat vuoteen 1888 mennessä neljä lasta, joista yksi kuoli pienenä.¹⁶⁵

Weisun tilan isäntäväki vaihtui vuonna 1878, kun talon tytär, Ida Serafia, avioitui yhden V. Turtolan rusthollin pojan, Gustaf Henrikssonin, kanssa ja tämä siirtyi kotivävyksi ja isännäksi Weisun tilalle. Aiemmin isäntänä ja emäntänä olivat toimineet Idan vanhemmat.¹⁶⁶ Ida Serafia

---

¹⁶¹ Lauri Turtolan kertoman mukaan sen omistajia olivat Larssonin jälkeen Pellavatehtaan kasööri Soilunen, Schurigin, Bomm, joka oli tunnettu kivinavettojen rakentamisesta ja Ilkka, joka talon myi lopuksi Ahlmannille. Kertonut Lauri Turtola Tammerkoski-lehdessä artikkelissa Messukylän kyläryhmän vaiheita. Tammerkoski-lehti, 1949:155–157.

¹⁶² Muistitiedon mukaan 1860-luvulla tapahtuneen tuhoisan tulipalon vuoksi. ”Toinen Penttilä, Kraatala (eli viereisen kylän Skraatarla, toim. huom.), Veisut ja Muotiala joutuivat tulipalon jälkeen kokonaan myytäviksi, ”kansliaan”, kun eivät kyenneet maksamaan kruununverojaan. Tähän aikaan alkuperäiset omistajat hävisivätkin monilta Messukylän tiloilta ja Messukylästä tuli ikään kuin siirtomaa, sillä tänne muuttu asukkaita muualta, ja Messukylän taloista siirryttiin kaupunkiin. Köyliöstä Messukylään siirtyneen kirkkoherran mukana tuli tänne myös köyliöläisiä maanviljelijöitä, jotka ostivat ainakin toisen Penttilän, Veisun ja Kraatarlan talot.” Kertonut Lauri Turtola Tammerkoski-lehdessä artikkelissa Messukylän kyläryhmän vaiheita. Tammerkoski-lehti, 1949:155–157.

¹⁶³ SSHY: Messukylän seurakunta, rippikirja 1878–1887 MKO 63-74.

¹⁶⁴ Johan Fredrik oli syntyessään Hallilan kylän Skraatarlan talon kuudenneksi nuorin poika. Vanhemmat on merkitty vuoden 1868–1877 rippikirjassa tilalle syytingille, mutta isäntänä ei ole kukaan heidän pojistaan, vaan Köyliöstä muuttanut uusi omistaja. Johan Fredrik muutti pois tilalta Tampereelle 16-vuotiaana. SSHY: Messukylän seurakunta, rippikirja 1853–1860, MKO 15-29 I Aa:11; SSHY: Messukylän seurakunta, rippikirja 1868–1877, MKO 50-62 I Aa:14.

¹⁶⁵ KA: Henkikirjat, Hämeen läänin henkikirja 1888 (H:78, jakso 118–125); SSHY: Messukylän seurakunta, rippikirja 1878–1887 MKO 63-74.

¹⁶⁶ Idan vanhemmat, Joel Reinhold Thomasson ja Lovisa Johansdotter olivat alkuaan tulleet kylään Köyliöstä vuonna 1863 ostettuaan Hallilan Skraatarlan tilan. Vuonna 1869 he ostivat lisäksi Veisun. Veisun aiempi omistaja oli niin ikään Köyliöstä, Gustaf Thomasson, mahdollisesti Joel Reinholdin veli. Hän oli kuollut vuonna 1869 ja

Joelsdotter ja Gustaf Henriksson saivat vuoteen 1888 mennessä kaksi lasta. Taulukon 6 lukemat eivät kuitenkaan selity ydinperheen jäsenillä. Mikä selittää lukemat?

Veisun tila on hyvä esimerkki siitä, miten rippikirjan ja henkikirjojen luoma kuva perheen rakenteesta saattoi erota toisistaan. Rippikirjojen kautta tarkasteltuna perherakenne Veisun tilalla näytti ydinperheeltä koko tutkimuskauden ajan. Sen sijaan vuoden 1875 henkikirjoissa perheeseen on laskettu ydinperheen lisäksi ”mor Lena” (joka ei todellisuudessa ollut isännän tai emännän äiti vaan tilan entinen emäntä, ehkä sen hetkisen isännän käly) sekä Hedda Mäkelä-niminen nainen, jonka sukulaisuus ei selviä edes rippikirjoista. Vuonna 1881 henkikirjat liittävät (ydin)perheeseen apen (mor Lena ja Hedda Mäkelä ovat poistuneet merkinnöistä) ja vuonna 1888 ydinperheeseen on liitetty lanko Joel Tuomaanpoika, jonka täytyy olla todellisuudessa nimen ja syntymäajan perusteella sama appi, joka perheeseen oli liitetty jo henkikirjassa 1881. Näin ollen Veisun tilalla ilmeisesti syytingillä olleita ei ole merkitty henkikirjoihin syytingille, vaan heidät on merkitty perheeseen kuuluviksi. Käytännössä tämä saattoi tarkoittaa sitä, että heillä ei ollut omaa vaarinpirttiä, vaan he asuivat ja söivät yhdessä isäntäperheen kanssa.

Kolmella kylän seitsemästä talosta oli pysyvät omistajat koko tutkimuskauden ajan. Näiden talojen perheet koostuivat pelkästään ydinperheistä. Karl-Penttilän isäntänä toimi siis alkuaan Veisun poika Karl Erland Joelsson, joka oli muuttanut Messukylään vanhempiensa mukana Köyliöstä vuonna 1863. Emäntänä toimi Anna Maria Markusdotter ja heillä oli vuosina 1872–1880 syntyneet neljä lasta. Huringin tilan isäntänä toimi Karl Henrik Henriksson, joka oli perinyt tilan perheen vanhimpana poikana¹⁶⁷, ja emäntänä Vilhelmina Paulina Mattsdotter. Perheen seitsemäs ja kahdeksas lapsi syntyivät tutkimusaikana; neljä lapsista kuoli jo varhain.¹⁶⁸ Kokin tila, joka oli kylän pienin talo sadon määrällä mitattuna, oli isännöinyt Johan Gustaf Johansson vuodesta 1858, jolloin hänen isänsä ja tilan entinen isäntä oli kuollut. Johan Gustaf oli parin ainoa poika ja luonnollinen tilan perijä. Hän oli avioitunut vuonna 1866 Anna Josefina Rosenlindin kanssa, joka sukunimen perusteella saattoi olla sukua Rosenlind-Penttilän

---

leskiemäntä jäi tilalle syytingille. Uusilla omistajilla, Joel Reinholdilla ja Lovisalla, oli vuosien 1868–1877 rippikirjan mukaan neljä lasta, joista vanhin, Karl Erland, siirtyi Penttilän tilan (Karl-Penttilä) isännäksi ja Skraatarla yhdistettiin siihen vuonna 1868. Karl Erlandin lisäksi Joel Reinholdilla ja Lovisalla oli kolme tytärtä, joista nuorin, Ida Serafia, jäi Veisun tilan emännäksi. Kaksi muuta tytärtä pysyivät niin ikään Messukylän pitäjässä. Vanhin tyttäristä, Maria Vilhelmina, avioitui Järvensivun Nekalan lampuodin pojan kanssa vuonna 1873 ja toiseksi vanhin tytär, Sofia Josefiina, avioitui Messukylän Uotilan lampuodin pojan kanssa vuonna 1876. SSHY: Messukylän seurakunta, rippikirja 1868–1877, MKO 50-62 I Aa:14.

¹⁶⁷ SSHY: Messukylän seurakunta, rippikirja 1853–1860, MKO 15-29 I Aa:11.

¹⁶⁸ SSHY: Messukylän seurakunta, rippikirja 1878–1887 MKO 63-74.

isännälle Henrik Rosenlindille. Parille syntyi kaksi lasta. Ainoa aineistossa talollisille merkitty rikostuomio on Kokin isännälle Johan Gustafille vuonna 1877 merkitty tuomio juopumuksesta¹⁶⁹.

Mitkä seikat vaikuttivat talollisten keskimääräistä pienempään perhekokoon? Lapsikuolleisuus pienensi huomattavasti muutamien perheiden kokoa. Esim. Huringille oli syntynyt kahdeksan lasta ja jos he kaikki olisivat selvinneet hengissä aikuisiksi, perheen koko olisi ollut vuonna 1888 yhdeksän henkeä viiden sijaan.¹⁷⁰ Se, missä vaiheessa elinkaartaan perhe oli, vaikutti myös. Monet kylän perheistä sattuivat olemaan tutkimusajankohtana juuri perustettuja, nuoria ydinperheitä, joihin ei ollut vielä ehtinyt syntyä paljon lapsia. Esim. Muotialaan ja Veisuun syntyi seuraavien vuosien aikana kumpaankin vielä kolme lasta lisää. Kylässä oli myös elinkaareltaan vanhoja perheitä, joissa silti oli vain vähän lapsia. Esim. Kokin isäntäpari oli mennyt naimisiin vuonna 1866, mutta he saivat ensimmäisen lapsensa vasta yhdeksän vuotta myöhemmin. Yhteensä perheeseen syntyi vain kaksi lasta. Oliko kyseessä lapsettomuus vai perhesuunnittelu, ja vaikuttiko isännän juopottelu tähän, on lähteistä mahdotonta selvittää.

Taulukon 10 perhekokoon vaikutti myös se, miten henkikirjan laatija luokitteli asukkaita. Rasilan arvioon talonpoikien keskimääräisestä perhekoosta on laskettu mukaan kaikki talossa asuneet isäntäparin sukulaiset. Messukylää koskevissa henkikirjoissa vanhat isännät ja emännät on yleensä merkitty omiin ruokakuntiinsa syytingille. Ainoastaan Veisun talon ruokakuntaan laskettiin kuuluvaksi appi ja äiti, eikä heitä ole merkitty syytingillä oleviksi, kuten aiemmin tuli ilmi. Muiden talojen kohdalla äidit ja isät on merkitty syytinkinimikkeellä, ja heidät on kirjattu omille riveilleen. On mahdollista, että tämä merkintäero tarkoitti käytännössä sitä, että Veisun talossa he nukkuivat ja söivät saman katon alla isäntäväen kanssa, kun taas muissa taloissa syytingillä olevilla oli oma asumus, vaarinpirtti. On myös mahdollista, että Veisussa ei syystä tai toisesta ollut tehty virallista syytinkisopimusta, kun taas muissa taloissa ehkä oli. Joka tapauksessa se, että syytingillä olevat on yleisesti merkitty omiksi ruokakunnikseen pienentää taulukon yhdeksän lukemia.

Lampuotien keskimääräinen perhekoko oli suurempi kuin kylän talollisilla. Esimerkiksi vuonna 1881, sen ollessa suurimmillaan, se oli lähes kolmetoista henkeä, kun kylän talollisten vastaava luku samana vuonna oli neljä henkeä ja rusthollarien yli 8 henkeä. Lampuotien suuret

---

¹⁶⁹ Samoin Johan Gustafin isä, talon entinen isäntä, oli tuomittu juopumuksesta. SSHY: Messukylän seurakunta, rippikirja 1878–1887 MKO 63-74; SSHY: Messukylän seurakunta, rippikirja 1853–1860, MKO 15-29 I Aa:11.

¹⁷⁰ Toiseksi vanhin poika oli tuolloin jo muuttanut pois.

perhekoot vuonna 1881 johtuvat sekä vertikaalisesti- että horisontaalisesti laajentuneista perheistä, joita tiloilla tuona vuonna asui. Vuonna 1888 perhekoot ovat jo selvästi pienentyneet.

Taulukko 11. Lampuotien talouden koko (henkilöä) ilman palkollisia*

Lampuotitila	1875	1881	1888
Finni	2	11	6
1 Uotila	8	10	8
2 Uotila	2	9	9

*lähde: KA: Henkikirjat, Hämeen läänin henkikirja 1875 (H:51, jakso 5913–5916), 1881 (H:63, jakso 242–249) ja 1888 (H:78, jakso 118–125).

Finnin tilan lampuoti oli vuoden 1875 henkikirjan kirjoittamisen aikaan poikamies Stepan Demitrieff, joka asui tilalla siskonsa kanssa. Vuonna 1878 tilan lampuoti vaihtui, kun tilalle muutti Johan Johanssonin ja Lovisan perhe Muotialan tilalta. Vuonna 1881 tilan henkilöluku oli melko korkea, kuten taulukko kymmenen osoittaa, sillä tilalla asui isäntäparin ja heidän seitsemän lapsensa lisäksi vanhimman pojan vaimo ja näiden yksi lapsi. Vuoteen 1888 perhekoko on jälleen pienentynyt, sillä aikuisia lapsia perheineen on muuttanut pois tilalta ja jäljelle on jäänyt isäntäpari ja heidän neljä lastansa.¹⁷¹

Olen nimennyt taulukossa 11 Uotilan tilat ensimmäiseksi ja toiseksi. Ensimmäistä tilaa isännöi tutkimuskauden alussa Erik Eriksson, ja tilalla asui kahdeksan hengen ydinperhe. Vuonna 1881 tila koostuu suurperheestä, sillä kaksi vanhinta poikaa on avioitunut ja jäänyt perheineen asumaan tilalle. Tällainen perhemuoto ei kestänyt kauaa, sillä vuoden 1888 henkikirjan mukaan tilaa on jäänyt isännöimään yksi pojista perheineen ja muut sisarukset ovat muuttaneet pois. Vanha isäntäpari on laskettu edelleen samaan ruokakuntaan kuuluvaksi. Toista Uotilan tilaa vuokrasi koko tutkimuskauden ajan Finnin tilan isännän täyskaima, Johan Johansson. Heidän perheensä koostui pelkästään ydinperheestä koko tutkimuskauden ajan.¹⁷²

4.2 Kummeja toisista maanomistajista

Kylän kuuteen taloon¹⁷³ syntyi tutkimusajankohtana yhteensä 18 lasta, joille nimettiin 63 kummiä, eli 3,5 kummiä lasta kohden. Taulukosta 12 ilmenee, että suurin osa kummeista

¹⁷¹ SSHY: Messukylän seurakunta, rippikirja 1878–1887 MKO 63-74; KA: Henkikirjat, Hämeen läänin henkikirja 1875 (H:51, jakso 5913–5916), 1881 (H:63, jakso 242–249) ja 1888 (H:78, jakso 118–125).

¹⁷² KA: Henkikirjat, Hämeen läänin henkikirja 1875 (H:51, jakso 5913–5916), 1881 (H:63, jakso 242–249) ja 1888 (H:78, jakso 118–125).

¹⁷³ Kylässä oli yhteensä seitsemän taloa, mutta yhteen taloista (Seppälä) ei syntynyt yhtään lasta tutkimusajankohtana.

hankittiin toisista talollisista (55,5 prosenttia). Neljälle lapselle nimettiin kummeja pelkästään toisista talollisista, mutta suosituimpaa oli nimetä esim. kolme tai kaksi talollista ja yksi kummi muusta ryhmästä. Esimerkiksi Penttilän taloon marraskuussa 1882 syntynyt Henrik Hjalmar sai neljä kummia, joista kolme kuului talollisiin ja yksi torppareihin. Talolliset olivat Penttilän lähimmän naapuritalon Muotialan uusi isäntä ja emäntä, Fredrik ja Vilhelmina Muotiala, jotka olivat edellisenä vuonna muuttaneet Pirkkalasta Messukylään, sekä kylän yhden talon, Kokin, emäntä Anna Josefina. Neljäs kummi oli Rosenlind-Penttilän Naarankorven torpan poika Ivar Vilhelminpoika.

Taulukko 12. Talollisten lasten kummit*

Sosioekonominen ryhmä	Lukumäärä	% (noin)
Papisto (ruustinna, kappalainen, lukkari)	0	
Sivistyneistö (mm. kauppias, kirjanpitäjä, apteekkari, insinööri opettaja)	0	
Neidit	1	1,5
Opiskelijat	0	
Rusthollarit	5	8
Talolliset	35	55,5
Lampuodit	8	13
Torpparit	2	3
Työnjohtajat (mm. renkivoudit, pehtorit, postimestari)	2	3
Työläiset	3	5
Käsityöläiset	0	
Rengit ja piijat	5	8
Muonarengit ja -torpparit	1	1,5
Itselliset	0	
Tuntematon	1	1,5
YHTEENSÄ	63	100

*Lähde: SSHY: Messukylän seurakunta, syntyneet 1866–1888 M I C 1.

On kiinnostavaa, että kylän talolliset eivät pyytäneet juuri ollenkaan kummeja sivistyneistöön kuuluvasta väestä. Pelkästään yksi neidiksi merkitty on pyydetty talollislapselle kummiksi koko tutkimusajankohtana, joten sivistyneistökummit talollisten lapsilla jäävät reiluun prosenttiin. Kyseessä on Rosenlind-Penttilän taloon marraskuussa vuonna 1886 syntyneelle tytölle, Sigrid Josefinalle nimetty kummi, neiti Sofia Gustava Larsson Tampereelta, jonka taustasta ei selviä kirkonkirjojen avulla muuta. On mahdollista, että hän oli sukua Seppälän talon omistajalle Karl Larssonille.

Millaiset olivat kylän talollisten ja rusthollarien suhteet? Vaikka kummatkin ryhmät omistivat verotilan, rusthollarien kuuluminen talonpoikien yläluokkaan näkyy selvästi kummissuhteissa, kuten edellisessä alaluvussa osoitin. Talolliset pyysivät suurin piirtein yhtä usein rusthollareita (8 prosenttia) kummeiksi kuin rusthollarit talollisia (7,5 prosenttia), mutta rusthollarien pyytämät talolliskummit olivat kylän ulkopuolelta, kun taas talollisten pyytämät rusthollitaustaiset kummit olivat kaikki oman kylän rusthollareita. Kylän talolliset pyrkivät kummissuhteiden avulla lähestymään rusthollareita, mutta strategia ei ollut molemminpuolinen.

Yhtä usein (tai pikemminkin harvoin) kuin rusthollareita, talolliset pyysivät lapsilleen kummeiksi renkejä ja piikoja (8 prosenttia). Kiinnostavaa on, että jokainen kummiksi pyydetystä palkollisesta oli oman talon väkeä. Näin ollen talolliset eivät suosineet palkollisia kummeiksi, ellei kyse ollut omasta palkkaväestä. Erityisesti Huringin talolla näyttää olleen tapana pyytää kummeiksi oman talon piikoja ja renkejä. Esimerkiksi taloon lokakuussa 1877 syntyneelle kahdeksannelle lapselle, Eli Anshelmille, on pyydetty kolme kummiä, joista kaksi on omia palkollisia: renki Karl Lindell ja piika Amanda Pentti. Kolmanneksi kummiksi on pyydetty pirkkalalainen talollisenvaimo.

Vahvimmat suhteet kylän talollisilla näyttää olleen lampuoteihin (13 prosenttia) heti toisten talollisten jälkeen. Kummeiksi pyydettyt lampuodit olivat omasta tai viereisestä Hallilan kylästä. Kaikki omasta kylästä pyydettyt lampuotikummit olivat Finnin vuokratilalta. Tämä on merkittävää, sillä Finnin vuokratilan lampuodeiksi tutkimusajankohdan alkupuolella päätyneet olivat kylän entisiä talollisia Muotialan talosta. Jos heidät laskettaisiin talollisiksi, lampuodeista pyydetty kummimäärä putoaa kahteen henkilöön eli reiluun kolmeen prosenttiin talollislasten kummeista. Näin laskettuna talolliskummien prosenttiosuus talollisten kummeista nousisi 65:en prosenttiin ja yhdenkään muun ryhmän osuus ei kohoaisi yli kymmenen prosentin.

Käsityöläisiä ei pyydetty kertaakaan talollislasten kummeiksi, kuten ei myöskään edellisessä luvussa käsiteltyjen rusthollarien lasten kummeiksi. Tämä on kiinnostavaa, sillä Merja Uotilan aineistossa 1800-luvun alkupuolen Hollolassa käsityöläiset toimivat kummeina usein; lähes 10 prosentilla lapsista oli käsityöläiskummi, vaikka käsityöläisiä oli väestöstä yhdestä kahteen prosenttia, ja enimmäkseen he toimivat talonpoikien lasten kummeina, joihin Uotila laskee myös rusthollarit. Uotilan aineistossa erityisen vahva yhteys näyttää olleen talonpoikien ja seppien välillä.¹⁷⁴ Uotilan aineisto on kerätty 1800-luvun alkupuolelta ja mitä lähemmäs 1800-

---

¹⁷⁴ Uotila 2013, s. 198, 202.

luvun loppua kohti mennään, sitä isommaksi kasvoi ero maaseudun maataomistavan luokan ja maattoman väen välillä mm. metsien arvon nousun vuoksi. Messukylän syntyneiden ja kastettujen luetteloissa esim. seppä Karl Lindell on toisinaan merkitty sepäksi ja toisinaan itselliseksi. Ehkä käsityöläiset koettiin kylässä sosioekonomiselta asemaltaan lähelle itsellisiä, eivätkä talolliset siksi arvostaneet heitä kummeina.

Valtteri Kangasmäen tutkimuksessa tarkastellaan yhden talollisperheen, Vuorimäen, (sekä talon viiden torpan) kummisuhteita vuosina 1812–1883. Millaiset keskisuomalaisen talon kummisuhteet olivat verrattuna Messukylän talollisten kummisuhteisiin? Vuorimäen talon kummisuhteista neljännes solmittiin toisiin talollisiin (Kangasmäki sisällyttää talollisiin kaksi lukkaria), yli 40 prosenttia torppareihin ja 27 prosenttia palkollisiin. Lukemat näyttävät todella erilaisilta kuin Messukylän talollisilla. Suurta torpparien edustusta selittää Kangasmäen mukaan se, että tila oli fyysisesti syrjässä toisista taloista, ja torpan välittömän lähipiirin muodostivat tilan omat torpat, joista kummit oli pääosin pyydetty. Messukylässä sen sijaan talolliset asuivat lähellä toisiaan ja viereisen Hallilan kylän taloja. Yhteistä Vuorimäelle ja Messukylän taloille näyttää olevan käsityöläis- ja itselliskummien vähäinen tai olematon määrä.¹⁷⁵

Taulukko 13. Lampuotien lasten kummit*

Sosioekonominen ryhmä	Lukumäärä	% (noin)
Papisto (ruustinna, kappalainen, lukkari)	0	
Sivistyneistö (mm. kauppias, kirjanpitäjä, apteekkari, insinööri opettaja)	0	
Neidit	0	
Opiskelijat	0	
Rusthollarit	0	
Talolliset	10	20,5
Lampuodit	18	37
Torpparit	11	22,5
Työnjohtajat (mm. renkivoudit, pehtorit, postimestari)	0	
Työläiset	3	6
Käsityöläiset	0	
Rengit ja piijat	6	12
Muonarengit ja -torpparit	1	2
Itselliset	0	
Tuntematon	0	
YHTEENSÄ	49	100

*Lähde: SSHY: Messukylän seurakunta, syntyneet 1866–1888 M I C 1.

¹⁷⁵ Kangasmäki 2011, s. 32, 35, 36.

Messukylän kylän lampuotitiloille syntyi tutkimusajankohtana yhteensä 17 lasta ja heille nimettiin 49 kummi, eli 2,9 kummi lasta kohden. Uotiloiden tiloille syntyi valtaosa lampuotien saamista lapsista, yhteensä 14 lasta. Lampuotien kummisuhteet suuntautuvat enimmäkseen toisiin lampuoteihin (37 prosenttia), mutta ei yhtä usein kuin talollisten kummisuhteet talollisiin. Lampuodit pyysivät myös talollisista ja torppareista usein kummeja, kummastakin ryhmästä noin joka viidennen kummin. Lampuodit eivät pyytäneet kertaakaan talollisia korkeampaan sosioekonomiseen ryhmään kuuluvia kummeja, edes rusthollareita.

Tarkastelen seuraavaksi erikseen Finnin ja Uotilan lampuotitilojen lapsille pyydettyjä kummeja. Uotilan tilat olivat koko tutkimusajankohdan samojen perheiden hallussa. Finnin tilan asukkaille sen sijaan tapahtui muutoksia sosioekonomisissa asemissa ja tarkastelen Finnin tilan pojan perheen kummivalintoja tarkemmin luvussa 6.5. Finnin lampuotiperhe omisti vielä vuoteen 1879 asti Muotialan talon, ja heidän talollistaustansa kylässä vaikutti pyydettyjen kummien sosioekonomiseen asemaan.¹⁷⁶

Uotilan tiloille syntyneille 14 lapselle pyydettiin 40 kummi, jotka olivat 37,5 prosenttia toisia lampuoteja. Kummeiksi pyydettyistä lampuodeista vain kaksi oli muualta kuin omalta tai toiselta Uotilan tilalta; toinen Finnistä ja toinen Nekalan lampuotitilalta. Finnin tilalle pyydettyistä lampuotikummeista kaikki olivat omalta tilalta. Näyttääkin sille, että lampuotitilat eivät pyrkineet luomaan kontakteja toisiinsa, vaan vahvistamaan oman tilan välisiä suhteita.

Uotilan tilojen neljä viidestä talollisiksi syntyneiden ja kastettujen luetteloissa merkityistä kummeista paljastui rippikirjoja tarkastelemalla lampuodeiksi.¹⁷⁷ Näin ollen tiloille nimettiin ainoastaan yksi talolliskummi ja lampuotikummeja nimettiin tosiasiaassa melkein puolet kummeista (47,5 prosenttia). Ainoa talolliskummi oli Uotilan tilan toiselle lampuodille Johan Gustaf Johanssonille lokakuussa 1877 syntyneelle perheen kuudennelle lapselle, Mathilda Josefinalle nimetty kolmas kummi: Suomelan Rassin talon tytär Henrika Johansdotter. Koska lapsen isä Johan Gustaf Johansson on rippikirjaan merkitty perheineen muuttaneen Uotilan lampuodeiksi Kangasalta, ja kummiksi pyydetyllä talon tyttärellä on sama patronyymi kuin talon isännällä, tarkistin Kangasalan rippikirjoista, onko hän kastetun lapsen täti isän puolelta. Näin näyttää olevan.¹⁷⁸

---

¹⁷⁶ SSHY: Messukylän seurakunta, rippikirja 1878–1887 MKO 63-74.

¹⁷⁷ SSHY: Messukylän seurakunta, rippikirja 1878–1887, MKO 63-74.

¹⁷⁸ SSHY: Kangasalan seurakunta, rippikirja 1870–1879, MKO 96-117.

Ne neljä talollisiksi syntyneiden ja kastettujen luetteloissa merkittyä, jotka rippikirjoja tarkastelemalla paljastuvatkin lampuodeiksi, ovat Järvensivun Nekalan lampuotitilan isäntäväkeä tai Finnin lampuotitilan väkeä.¹⁷⁹ On ymmärrettävää, että kappalainen on merkinnyt Finnin tyttären Vilhelmina Johansdotterin asemaksi talollisentytär, sillä perhe oli vastikään ollut talollinen ja siirtynyt samana vuonna lampuodin asemaan, kuin kummisuhde on merkitty. Sen sijaan epäselvät merkinnät Järvensivun Nekalan lampuotitilassa eivät selity muutoksilla omistajaperheen asemassa, sillä rippikirjoja taaksepäin tutkimalla näkyy, että sama perhe oli ollut Nekalan vuokraajina jo ainakin kymmenen edellistä vuotta.¹⁸⁰

Talolliskummien vähäinen edustus Uutiloissa tuntuu kummalle, sillä toisen tilaa pitävän lampuodin poika, Isak Eriksson, oli mennyt naimisiin kylässä sijaitsevan Veisun talon tyttären, Sofia Josefina Joelsdotterin kanssa vuonna 1877 ja he saivat tutkimusajankohtana viisi lasta.¹⁸¹ Kun heidän ensimmäinen lapsensa syntyi, Isak toimi renkinä isänsä lampuotitilalla, joten heidän solmimansa silloiset kummisuhteet on tilastoitu renkeihin. Ensimmäiselle lapselle nimettiin yksi talolliskummi, ja hän oli Veisun talon toinen tytär, eli lapsen äidin sisko. Myöhemmin pariskunnan siirtyessä palkollisista lampuotiluokkaan yksikään pariskunnan lapsista ei saanut talollistaustaista kummiä, edes äidin sukulaisista. Perheen kaikki kummisuhteet solmittiin joko muihin lampuoteihin, oman tilan renkeihin, tai oman ja viereisen kylän torppareihin.

Finnin lampuotitilalle pyydetyistä kummeista sen sijaan yli puolet oli talollisia ja joka kolmas lampuotitaustainen, kaikki omasta kylästä. He pyrkivät luomaan kontakteja kylän taloihin, mm. Muotialan talon uusiin omistajiin. Ilmeisesti talon menettäminen heille ei ollut katkeroittanut suhteita.

5. TORPPARIT

5.1 Torppia perustetaan lisää

Tilattoman maatalousväestön muodostivat torpparit, palkolliset (eli talon vakituinen työväki) ja irtain työväki. Torppari oli vuokraviljelijä, jonka haltuun oli uskottu osa päätilan maista, jonka avulla hän elätti perheensä. Vuokran hän maksoi tekemällä työtä tilan omistajalle. Torpparijärjestelmä oli edullinen puolin ja toisin, koska sen avulla maaton mies sai maata

---

¹⁷⁹ SSHY: Messukylän seurakunta, rippikirja 1878–1887, MKO 63-74.

¹⁸⁰ SSHY: Messukylän seurakunta, rippikirja 1868–1877, MKO 50-62.

¹⁸¹ SSHY: Messukylän seurakunta, rippikirja 1868–1877, MKO 50-62; SSHY: Messukylän seurakunta, rippikirja 1878-1887, MKO 63-74.

viljeltäväksi ja tilan omistaja sai tarvitsemaansa pitkäaikaista työvoimaa, joka ei helposti vaihtanut työnantajaa. Torppaan kuului määritelty maa-alue, asunnoksi sopiva rakennus sekä navetta ja muut pienet talousrakennukset. Torppien määrä oli suurimmillaan Suomessa 1860-luvulla, jolloin niitä oli yli 60 000.

Rasila jakaa torpat kolmeen luokkaan niiden syntyvän perusteella. Ensimmäinen torppia syntyi kartanoiden työvoimantarpeen tyydyttämiseen erityisesti 1700-luvun alkupuolella. Toiseksi torppia perustettiin perinnönjaon yhteydessä, kun yksi lapsista sai tilan ja muille lohkaistiin osa maasta torpan muodossa. Näissä sopimuksissa vuokraa ei yleensä peritty lainkaan ensimmäisen sukupolven aikana; myöhemmin torpasta tuli normaalin päivätyövelvollisuuden alainen, kun sukupolvet vaihtuivat. Kolmanneksi torppia muodostettiin tilattoman väestön tarpeiden vuoksi. Tyypillinen tarina oli, että talon renki oli avioitumassa ja tarvitsi perheelleen asumuksen ja toimeentulon, jolloin isäntä mieluusti antoi hänelle syrjäisen paikan viljeltäväksi ja ehkä raivattavaksikin. Isäntä sai näin vakaan työmiehen pariksi päiväksi viikossa ja apua aina kiireaikoina ja torppari varman, vaikkakin ehkä niukan toimeentulon tulevalle perheelleen.¹⁸²

Kyttälän alueen erikoisuus olivat numerotorpparit, joilla tarkoitettiin Tammerkosken itäpuolelle pystytetyissä mökeissä asuneita työläisiä. Tampereen kaupunki ei pystynyt järjestämään kaikille tehtaisiin töihin tulleeille uusille työntekijöille asuntoa, jolloin kosken itäpuolen maanomistajat ryhtyivät vuokraamaan maata. Erityisesti asutus kasvoi Hatanpään kartanon mailla Kyttälän kylässä. 1870-luvun puoliväliin tultaessa Hatanpään omistaja maisteri Idman oli vuokrannut mökinpaikan lähes neljällesadalle vuokralaiselle. Jokaisen mökin seinään oli naulattu puulaatta, johon oli maalattu talon numero; tämän perusteella mökkien vuokraajia alettiin kutsua numerotorppareiksi.¹⁸³

Messukylän kylän monien talojen strategiana työvoiman turvaamiseksi näyttää olleen torppien perustaminen 1870-luvun lopulta alkaen. Vuonna 1875 vain kylän kolmella varakkaimmalla rusthollilla sekä kappalaisen virkatalolla oli torppa tai kaksi, mutta yhdelläkään tavallisella talolla ei ollut. Kun tarkastellaan taulukosta 14 vuosia 1881 ja 1888 torppien lukumäärää,

---

¹⁸² Rasila 2003, s. 365–367.

¹⁸³ Työläisten ja heidän perheidensä lukumäärä kosken itäpuolella kasvoi nopeasti: vuonna 1859 heitä oli 545 henkeä, ja vuonna 1875 jo 1764 henkeä. Maisteri Idmanin pyytämä tavallinen vuokra numerotorpasta oli neljä työpäivää vuodessa, joista kaksi oli omassa ruuassa ja kaksi talon ruuassa sekä rahaa 16 markkaa. Idman ei tehnyt lainkaan kirjallisia vuokrasopimuksia, vaan pelkästään suullisia ja lohdutteli vuokralaisiaan toteamalla, että hänen sanansa on parempi kuin kontrahti. Nimismiehille Idman paljasti, että teki pelkästään suullisia sopimuksia, jotta voi esteettömämmin häätää vuokralaiset, jos sellaiseen ilmaantuu aihetta. Kanerva 1967, s. 43, 48 ja 49.

voidaan nähdä, että Vilusen torppien määrä väheni¹⁸⁴, mutta suurimpaan osaan taloja oli perustettu vuoteen 1888 mennessä yksi tai useampia torppia. Etenkin G. Turtolan rustholli, sekä molemmat Penttilät perustivat useita torppia. Vuonna 1888 torppia oli yhteensä 16 ja enää kolme tilaa oli ilman torppaa: pienin rustholli V. Turtola, Seppälä (jossa ei asunut isäntäväkeä), sekä kylän pienin talo Kokki. Myöskään lampuotitiloilla ei ollut torppia.¹⁸⁵

Taulukko 14. Torppien lukumäärä*

Talo	1875	1881	1888
Vilunen	2	1	1
G.Turtola	1	4	3
Viiala	2	2	2
V. Turtola	0	0	0
Rosenlind-Penttilä	0	1	3
Karl-Penttilä	0	4	3
Seppälä	0	0	0
Hurinki	0	1	1
Muotiala	0	1	1
Aakkula	1	1	1
Veisu	0	1	1
Kokki	0	0	0
YHTEENSÄ	6	16	16

*lähde: KA: Henkikirjat, Hämeen läänin henkikirja 1875 (H:51, jakso 5913–5916), 1881 (H:63, jakso 242–249) ja 1888 (H:78, jakso 118–125).

Samansuuntainen torppien lukumäärän kasvu tapahtui Hauhon Hyömäen kylässä. Veikko Laakso on jakanut kylän asukkaat agraarisosiaaliin ryhmiin siten, että lampuodit ja torpparit on luettu samaan kategoriaan. Heidän lukumääränsä nousi Hyömäen kylässä vuoden 1870 kahdesta seuraavan kahdenkymmenen vuoden aikana kahdeksaan.¹⁸⁶

Jos verrataan Hyömäen kylään, Messukylän kylässä torppia oli suhteessa talojen määrään runsaasti, sillä Hyömäessä taloja oli 17 ja 20 väliltä, eli torppia oli taloa kohden parhaimmillaan 0,4. Messukylän taloluku rustholliit ja kappalaisen virkatalo mukaan luettuina oli 12, joten torppia oli taloa kohden 1,3.

¹⁸⁴ Vilusen työvoimastrategiana eli käyttää muonarenkijärjestelmää torppien sijaan, kuten palkollisia koskevasta alaluvusta voi nähdä.

¹⁸⁵ Vuonna 1888 taloilla oli seuraavat torpat: Vilusella Siik, G. Turtolalla Björk, Siiki, Luko ja Jokipohja, Viialalla Krut, Aakkulalla Jokipohja, Rosenlind-Penttilällä Naarankorpi, Vuorenmaa ja Koivisto, Karl-Penttilällä Maijala, Vihijoki ja Tanhuanpää, Huringilla Mäkelä, Muotialalla Hakala ja Veisulla Lähdekorpi. KA: Henkikirjat, Hämeen läänin henkikirja 1888 (H:78, jakso 118–125).

¹⁸⁶ Laakso 1970, s. 48.

Taulukko 15. Torpparitalouksien koko vuonna 1888*

Talouden henkilömäärä	Talouksien lukumäärä	Prosenttia kaikista torpparitalouksista
1 tai 2	0	0
3 tai 4	4	25
5 tai 6	5	31
yli 7	7	44
YHTEENSÄ	16	100

*lähde: KA: Henkikirjat, Hämeen läänin henkikirja 1888 (H:78, jakso 118–125).

Torppien varallisuuseroja ei ole helppoa hahmottaa, sillä Kamarikonttori ei kerännyt niistä erikseen koko- tai satotietoja. Yksi mahdollisuus tulkita varallisuuseroja on tarkastella palkatun työvoiman tai henkiveron maksukyvyn eroja. Lähes kaikissa torpissa työt hoidettiin oman väen kesken, mutta kahdessa oli vuonna 1888 palkattua työvoimaa. G. Turtolan Jokipohjan torpassa oli tuona vuonna palkattu renki ja Aakkulan Jokipohjan torpassa muonarenki. Tämä kertoo noiden torppien olleen ehkä keskivertoa suurempia tai varakkaampia torppia. Nämä torpat olivat myös olleet olemassa jo ennen tutkimuskauden alkua, toisin kuin useimmat kylän torpat. Kolmessa torpista ei maksettu henkiveroa kyseisenä vuonna lasten suuren määrän vuoksi. Tällaisia torppia olivat Vilusen Siikin torppa, G. Turtolan Lukon torppa sekä Rosenlind-Penttilän Koiviston torppa.¹⁸⁷

Torppien perheet koostuivat suurimmaksi osaksi ydinperheistä. Torpparien perhekoko oli vuonna 1888 keskimäärin 6,1 henkeä, eli isompi kuin kylän talollisten, mutta pienempi kuin rusthollarien. Kolmessa torpassa asui ydinperheen lisäksi vanhat vanhemmat tai vanha äiti. Yksi torppien perheistä edusti laajentunutta perhettä; Wiialan Krutin torpassa asui vanha isäntä, sekä tämän poika ja vävy perheineen.

5.2 Vahva keskinäinen kummiverkosto

Kylän torpparit saivat tutkimusajankohtana 48 lasta (joihin sisältyi kahdet kaksoset) ja heille nimettiin yhteensä 134 kummi. Torpparien kummisuhteissa näkyy kiinnostavasti laajempi vaihtelu eri yhteiskuntaluokkien välillä kuin talollisilla tai lampuodeilla. Torpparilapsille pyydettiin kummeja niin papistosta kuin itsellisistä; kaikista muista ryhmistä paitsi sivistyneistöstä ja opiskelijoista. Yläluokasta pyydettyjen kummien määrä oli vähäinen, vain noin kaksi prosenttia kaikista kummipyynnöistä. Kuten talolliset ja lampuodit, torpparitkin pyysivät ison osan kummeista omasta yhteiskuntaluokastaan. Taulukosta 16 näkyy, että toisia

¹⁸⁷ KA: Henkikirjat, Hämeen läänin henkikirja 1888 (H:78, jakso 118–125).

torppareita pyydettiin lähes joka toiseksi kummiksi (n. 42 prosenttia). Vähän alle viidennes kummeista pyydettiin talollisista.

Kummeiksi pyydetty toiset torpparit löytyivät lähes poikkeuksetta omasta kylästä. Vain neljä torpparikummiä oli pyydetty oman kylän ulkopuolelta, ja näistäkin kolme naapurikylästä. Kylän torpparit näyttävät siis muodostaneen vahvan kummiverkoston keskenään.

Taulukko 16. Torpparien lasten kummit*

Sosioekonominen ryhmä	Lukumäärä	% (noin)
Papisto (ruustinna, kappalainen, lukkari)	2	1,5
Sivistyneistö (mm. kauppias, kirjanpitäjä, apteekkari, insinööri opettaja)	0	
Neidit	1	0,7
Opiskelijat	0	
Rusthollarit	9	6,7
Talolliset	24	17,9
Lampuodit	5	3,7
Torpparit	56	41,8
Työnjohtajat (mm. renkivoudit, pehtorit, postimestari)	2	1,5
Työläiset	0	
Käsityöläiset	2	1,5
Rengit ja piijat	13	9,7
Muonarengit ja -torpparit	10	7,5
Itselliset	10	7,5
Tuntematon	0	
YHTEENSÄ	134	100

*Lähde: SSHY: Messukylän seurakunta, syntyneet 1866–1888 M I C 1.

Kummisuhteet kaikkien muiden luokkien kanssa jäivät alle kymmeneen prosenttiin. Yksi neidiksi taulukoimani, joka pyydettiin Rosenlind-Penttilän talon Koiviston torppaan, oli merkitty syntyneiden ja kastettujen luettelossa neidoksi. Koska en pystynyt nimen avulla tunnistamaan henkilöä, arvoitukseksi jää, oliko hän todella sivistyneistöön kuuluva nuori nainen vai esimerkiksi talon tai torpan tytär, jota kirjaaja nimitti neidoksi. Muita kyseisellä nimityksellä nimitettyjä ei koko aineistossa ollut. Kaksi papistoon kuuluvaa kummiä olivat alempaa papistoa, eli lukkari Helenius ja hänen vaimonsa.

Tarkastellaan seuraavaksi kylän kahden eri torppariperheen kummivalintoja. Valitsin toiseksi esimerkkiperheeksi Vilusen rusthollin Siikin torpparit ja toiseksi Rosenlind-Penttilän Naarankorven torpparit. Siikin torppa edustaa vähävaraista torppaa, joka oli lasten suuren

määrän vuoksi vapautettu henkiverosta. Naarankorven torppa taas kykeni maksamaan henkiverot, vaikka lapsia oli sielläkin runsaasti.

Rosenlind-Penttilän talon Naarankorven torppaan syntyi tutkimusaikana perheen neljä viimeistä lasta. Lapsia oli ennestään viisi, joista yksi oli kuollut viisivuotiaana.¹⁸⁸ Torpan isäntäväki ja aikuiset lapset olivat suosittuja kylän lasten kummeina, heille nimettiin tutkimusajankohtana yhteensä 26 kummilasta. Perheen isä, Wilhelm Johansson pyydettiin kummiksi kuusi kertaa, hänen vaimonsa Henrika Karolina Mattsdotter 13 kertaa, heidän vanhin poikansa Oscar Wilhelm kolme kertaa, toiseksi vanhin poika Iwar Fabian myös kolme kertaa ja kolmanneksi vanhin poika Anton yhden kerran. Millaisia heidän omat kummivalintansa olivat neljälle nuorimmalle lapselle?

Kymmenestä kummista neljä oli kylän talollisia; toinen pariskunta Seppälän isäntä ja emäntä, toiset Veisun talon uusi isäntä ja emäntä.¹⁸⁹ Kaksi kummeista olen lajitellut työnjohtajiin, he olivat tarkemmin määrittelemättömässä esimiesasemassa (förmannen) oleva mies ja hänen vaimonsa Tampereelta. Kaksi kummeista oli käsityöläisiä; räätäli ja hänen vaimonsa. Lisäksi kummeiksi pyydettiin yksi piika ja yksi itsellisenvaimo, kumpikin omalta kylältä. On kiinnostavaa, että Naarankorven perhe ei pyytänyt lapsilleen lainkaan torpparitaustaisia kummeja, kuten kylän torpparit yleensä, vaan talolliskummit olivat heillä kaikkein isommin edustettuina (40 %). Naarankorven lähentyminen talollisiin ei ollut pelkästään yksipuolista, sillä kun aineiston talolliset pyysivät (vain kaksi kertaa) torppareita lastensa kummeiksi, kummallakin kerralla pyyntö kohdistui Naarankorpeen.

Vilusen rusthollin isäntäväki erottautui kummivalintojensa perusteella muista kyläläisistä, mutta entäpä heidän torppansa? Valitsin tarkastelun kohteeksi Sikin torpan, johon syntyi tutkimusajankohtana kuusi lasta. Perheellä oli ennestään viisi lasta.¹⁹⁰ Perheelle nimettiin tutkimusajankohtana 20 kummilasta; kuusi perheen isälle August Mattssonille, 12 äidille Gustava Johandotterille ja kahdelle vanhimmalle lapselle kummallekin yksi. Lapsille nimettiin yhteensä 17 kummiä. Yksitoista eli 65 prosenttia näistä kummeista oli torppareita, jotka olivat kaikki kotoisin joko Viialan Krutin torpasta tai Vilusen Sillantakan torpasta. Nämä olivat Sikin torpan lähimpiä naapureita. Loput kuusi kummiä olivat joko piikoja, renkejä, muonarenkejä tai itsellisiä. Yhtään lampuotia, talollista tai sitä korkeammassa asemassa olevaa ei nimetty.

---

¹⁸⁸ SSHY: Messukylän seurakunta, rippikirja 1878–1887, MKO 63–74.

¹⁸⁹ Veisun talossa oli vastikään tapahtunut sukupolvenvaihdos. SSHY: Messukylän seurakunta, rippikirja 1878–1887, MKO 63–74.

¹⁹⁰ SSHY: Messukylän seurakunta, rippikirja 1878–1887, MKO 63–74.

Kaikki näistä on myös paikannettavissa Vilusen tai Viialan rusthollin palkollisiksi tai muuten kirjoille merkityiksi. Näyttääkin sille, että Vilusen ja Viialan rusthollien alustalaiset muodostivat keskenään pienen yhteisön, johon ei kummivalintojen perusteella kelpuutettu muita kyläläisiä, jotka asuivatkin selvästi kauempana omassa ryhmässään.

Naarankorven ja Vilusen Sikin torpan kummivalinnoista näkyy, että mahdollisesti torpan varakkuus vaikutti siihen, pyydettiinkö kummeja omaa sosioekonomista ryhmää korkeammalta vai samasta ryhmästä tai alemmasta. Naarankorven torpassa kyettiin maksamaan henkiveroa ja heidän kummipyyntönsä kohdistuivat enimmäkseen talolliskummeja, kun taas Sikin torpan asukkaat eivät kyenneet maksamaan henkiveroa ja heidän lapsilleen kummit pyydettiin toisista torpista, palkollisista tai itsellisistä.

Keski-Suomessa Vuorimäen kylässä torpparit pyrkivät saamaan lapsilleen talolliskummeja. Kangasmäen aineiston talolliset pyysivät toisia talollisia kummeiksi vain kolmesta kertaa, kun taas kahdella alueen suurimmalla torpalla talolliskummeja oli kummallakin 30 kappaletta, yhdellä torpalla jopa 37 kappaletta. Näin ollen Vuorimäen kylässä kummeja pyrittiin hankkimaan ylemmistä sosioekonomisista ryhmistä ja kyseessä on voinut olla samankaltaisen suhteen tavoittelemisen, kuin patronuksella ja klientillä oli.¹⁹¹ Messukylän kylän torpparit näyttävät eroavan tässä suhteessa Vuorimäen alueesta, sillä vaikka talollisia pyydettiin kummeiksi, suhteet toisiin torppareihin vaikuttavat tärkeämmiltä.

6. MAATYÖLÄISET

6.1 Palkollisten määrä kylässä kasvaa

Talon vakituinen työväki koostui maatilalla työsuhteessa työskentelevistä ja asuvista, yleensä naimattomista miehistä ja naisista, eli rengeistä ja piioista, sekä muonamiehistä, jotka yhtä lailla olivat talon palkollisia, mutta asuivat omissa mökeissään.¹⁹² Rengit ja piit palkattiin vuodeksi kerrallaan, ja useimmat heistä vaihtoivat joka vuosi palveluspaikkaa. Iältään he olivat yleensä 15–30-vuotiaita perheettömiä nuoria, joista isäntä vastasi aivan kuten muistakin perheenjäsenistään. He söivät samasta pöydästä kuin isäntäväki ja isäntä maksoi heidän

---

¹⁹¹ Kangasmäki 2011, s. 32, 34, 35.

¹⁹² Aikakauden asiakirjoissa käytetään muonamiehen lisäksi termejä muonarenki ja muonatorppari. Näiden välinen raja on epäselvä. Muonarenki tarkoitti tilalla työskentelevää, naimisissa olevaa renkiä, joka ei asunut tilalla, sillä hänellä oli oma perhe, jonka vuoksi hän asui tavallisesti jossain talon lähistöllä sijaitsevassa mökissä. Muonatorppari taas asui mökissään ja teki taloon sovitun määrän työpäiviä muonapalkkaa eli viljaa vastaan. Soinisen mukaan 1800-luvun loppupuolella nimitykseksi vakiintui yksinkertaisesti muonamies. Näin ei kuitenkaan näytä käyneen Messukylän kylää koskeissa asiakirjoissa, vaan niissä käytetään yksinomaan termiä muonarenki (statdrenge). Soininen 1974, s. 40.

puolestaan henkirahan. Palkaksi he saivat ylläpidon talosta ja sekä jonkin verran rahaa, kangasta, vaatteita ja kenkiä. Palveluspaikan vaihtaminen riippui isännän työvoimantarpeesta; kun tilaa kohtasi taloudellinen ahdinko, esimerkiksi katovuodet, palvelussopimuksia ei välttämättä uusittu. Toisaalta palveluspaikan vaihtaminen oli yhtä lailla palkollisen oikeus: jos palkollinen ei tullut toimeen isäntäperheen kanssa, vuoden kuluttua oli mahdollista pyrkiä parempaan paikkaan. Nuoren palveluspaikan vaihtamista saatettiin pitää suotavana, jotta hän saisi mahdollisimman laajaa työkokemusta.¹⁹³

Taulukko 17. Palkollisten lukumäärä*

Talo	1875	1881	1888
Vilunen	7	7	11
G.Turtola	10	8	9
Viiala	2	3	7
V. Turtola	2	5	7
Rosenlind-Penttilä	1	3	2
Karl-Penttilä	3	5	4
Seppälä	4	5	5
Hurinki	7	4	4
Muotiala	0	0	4
Aakkula	2	0	5
Veisu	1	2	2
Kokki	2	4	2
YHTEENSÄ	41	46	62

* lukemiin laskettu mukaan työnjohtajat (pehtorit ja voudit), rengit, piiat ja renkien vaimot, mutta ei mahdollisia lapsia. Päädyin laskemaan renkien vaimot osaksi palkollisia, sillä todennäköisesti he työskentelivät tilalla siinä missä piiatkin. KA: Henkikirjat, Hämeen läänin henkikirja 1875 (H:51, jakso 5913–5916), 1881 (H:63, jakso 242–249) ja 1888 (H:78, jakso 118–125).

Keskimäärin Messukylän kylässä työnjohtajia, renkejä, heidän vaimojaan ja piikoja oli vuonna 1875 hiukan alle neljä per talo ja vuonna 1888 yli viisi per talo. Kuten taulukosta 17 näkyy, palkollismäärät taloa kohden eivät olleet tasaisia, vaan kylän pienimmillä taloilla oli vain kaksi palkollista edelleen vuonna 1888, kun taas isoimmilla taloilla kymmenen pintaan.

Taulukossa 17 näkyy, että osassa taloista ei ollut lainkaan renkejä ja piikoja tiettyinä poikkileikkausvuosina. Tällaisia tiloja olivat Muotiala vuosina 1875 ja 1881 sekä Aakkula vuonna 1881. Muotialan tilalla oli mainittuina vuosien yksi muonarenki, joten täysin ilman palkollisia tila ei ollut. Se, että tilalla oli näin vähän palkollisia noina vuosina, ja kuitenkin vuonna 1888 jo neljä palkollista, saattaa selittyä sillä, että 1870-luvun lopulla tilaa uhkasi konkurssi, ja sen isäntäperhe joutuikin muuttamaan vuokraviljelijöiksi (lampuodeiksi)

¹⁹³ Wilmi 2003, s. 224, 226, 227, 231.

läheiselle Finnin tilalle vuonna 1878. Tila oli hetken ilman isäntäperhettä, kunnes vuonna 1881 sitä hoitamaan tuli uusi perhe, jonka hallitessa tilaa väkeä alettiin jälleen palkata.

Aakkulan tilanne oli samantapainen. Vuoden 1881 henkikirjassa tilalle ei ole merkitty yhtään palkollista, mutta todennäköisesti tämä johtui siitä, että virkaa tekevä kappalainen oli juuri vaihtumassa tai vaihtunut henkikirjan kirjoittamisen aikaan, eikä ollut vielä ehtinyt palkata palvelusväkeä. Jos katsotaan henkikirjaa vuodelta 1888, Aakkulassa oli viisi palkollista.

Vielä vuonna 1875 Vilusen ja G. Turtolan tilat kilpailivat kylän suurimman työnantajan tittelistä, mutta 1880-luvulla Vilusesta muodostui kylän työllistävin tila, kun lasketaan yhteen renkien, piikojen ja muonarenkien määrä.

Messukylän kylässä näyttää olleen hyvinkin mahdollista, että talossa palvelleella rengillä oli vaimo ja lapsia. Kylään on vuoden 1881 henkikirjassa merkitty yhteensä 24 renkiä, joista seitsemällä oli vaimo ja viidellä lapsia. Sen sijaan piioilla ei tilastojen mukaan vaikuta olleen yhdessäkään tapauksessa puolisoa, mutta sen sijaan joissain tapauksessa avioton lapsi. Vuonna 1881 kylän taloihin palkatuilla 16 piialla oli 4 aviotonta lasta.

Viialan rusthollin pienehköä palkollismäärää etenkin vuonna 1881 selittää se, että tilalla asui tuolloin huomattava määrä aikuisia isännän sukulaisia, jotka epäilemättä ottivat osaa tilan töihin. On kiinnostavaa, miksi tilalla kasvaneet nuoret miehet päätyivät hakeutumaan palkollisiksi naapureihin, kun kuitenkin omalle tilalle palkattiin samaan aikaan ulkopuolista työvoimaa.

Muonarenkijärjestelmän käyttö kylän taloissa väheni yleisesti tutkimuskauden loppua kohden, mutta sen sijaan Vilusen tila kasvatti muonarenkiensä määrää. Vuonna 1875 muonarenkejä oli palkattuna kahdeksaan taloon kahdestatoista. Vuonna 1888 kaikki muut tilat olivat luopuneet muonarenkien palkkaamisesta paitsi Vilunen, joka päinvastoin oli lisännyt muonarenkiensä määrää yhdestä seitsemään. Koska Vilusen tilan yhteydessä toimi tiilitehdas, on mahdollista, että muonarengeiksi henkikirjoihin merkityt miehet tai osa heistä oli töissä tehtaassa, eikä maatalouden parissa, sillä henkikirjoissa tai rippikirjoissa ei ole nimetty erikseen tiilitehtaan työntekijöitä.

Samanlainen muonamiesten väheneminen tapahtui samoihin aikoihin Hauhon Hyömäen kylässä. Siellä muonamiehiä oli vuonna 1870 palkattuna vielä 12 kappaletta, kun seuraavassa kymmenessä vuodessa määrä putosi pysyvästi 2–3 muonarenkiin.¹⁹⁴

Taulukko 18. Muonarenkitalouksien lukumäärä ja koko vuonna 1881*

Talouden henkilömäärä	Talouksien lukumäärä	Prosenttia kaikista muonarenkitalouksista
1 tai 2	1	14,5
3 tai 4	2	28,5
5 tai 6	2	28,5
yli 7	2	28,5
YHTEENSÄ	7	100

*lähde: KA: Henkikirjat, Hämeen läänin henkikirja 1881 (H:63, jakso 242–249).

Muonarenkien perhekoko oli melko vaihteleva, kuten taulukosta 18 näkyy. Keskimääräinen perhekoko oli 4,7 henkeä. Mukaan mahtui vuonna 1881 niin monilapsisia perheitä kuin yksi yksinasuvakin henkilö. Yli viisihenkiset muonarenkiperheet on henkikirjojen mukaan vapautettu henkiveron maksamisesta varattomuuden vuoksi, ja kahdesta tasan viisihenkisestä perheestä toinen perheenpään raihnaisuuden vuoksi. Sen sijaan vähälapsiset muonarenkiperheet selviytyivät henkiverosta.¹⁹⁵

6.2. Tehdastyöläis- ja säätyläiskummit sulassa sovussa

Olen seuraavissa palkollisten kummissuhteita käsittelevissä taulukoissa erotellut työnjohtajat ja rengit toisistaan, vaikka kummatkin toimivat palkkasuhteessa maanomistajaan. Työnjohtajiksi olen määritellyt syntyneiden ja kastettujen luetteloissa pehtoreiksi ja renkivuodeiksi nimitetyt henkilöt, joita oli vain Vilusen rusthollista ja Aakkulan kappalaisen virkatalolta. He saivat tutkimusajankohtana yhteensä kymmenen lasta, joista kahdet olivat kaksoset. Näille nimettiin 24 kummiä.

Taulukosta 19 ilmenee, että suurin osa työnjohtajien lapsille nimetyistä kummeista oli kylän ulkopuolella olevia tehdastyöläisiä (33,3 prosenttia), joista suurimman osan kotipaikkaa ei ole kerrottu, mutta koska titteli useimmiten oli pellavatehtaantyöntekijä (linnefabriksarbetaren), voimme päätellä heidän olleen ainakin pääosin Tampereelta. Toisen ison ryhmän muodostavat rengit ja piijat, joiden ryhmästä kummi pyydettiin joka neljäs kerta. Lähes kaikki tai kaikki työnjohtajien renki- ja piikakummit olivat kylän taloista, ainoastaan yhden kotipaikkaa ei ollut

¹⁹⁴ Laakso 1970, s. 48.

¹⁹⁵ KA: Henkikirjat, Hämeen läänin henkikirja 1881 (H:63, jakso 242–249).

mainittu, eikä se selvinnyt rippikirjoista. Työnjohtajat eivät pyytäneet juuri ollenkaan kummeja yhteisön alimmista ryhmistä, sillä muonarenkejä ei pyydetty kertaakaan ja itsellisiä vain yhden kerran.

Papiston iso lukema työnjohtajien lapsille nimetyissä kummeissa on peräisin (n. 17 prosenttia kummeista) Vilusen pehtori Karl Albin Hynnisen ja hänen vaimonsa Serafina Pekkasen lapselle Karl Johannekselle pyydetyistä neljästä kummista. Näistä yksi oli kunnan kappalainen Heikki Hermonen, kaksi kunnan lukkaripariskunta Heleniukset ja yksi kirkkoherra Grönbergin tytär Agnes Elina Grönberg. Koska Vilusen emäntä oli kirkkoherra Grönbergin tytär, myös talon pehtorilla oli ehkä paremmat mahdollisuudet pyytää pappistaustaisia kummeja kuin jonkun tavallisen talon palkollisella. Kirkkoherra Grönbergillä oli tapana käydä joka torstai kylässä tyttärellään ja vävyllään Vilusen tilalla.¹⁹⁶

Taulukko 19. Työnjohtajien lasten kummit*

Sosioekonominen ryhmä	Lukumäärä	% (noin)
Papisto (ruustinna, kappalainen, lukkari)	4	16,7
Sivistyneistö (mm. kauppias, kirjanpitäjä, apteekkari, insinööri opettaja)	0	
Neidit	0	
Opiskelijat	0	
Rusthollarit	0	
Talolliset	3	12,5
Lampuodit	0	
Torpparit	0	
Työnjohtajat (mm. renkivoudit, pehtorit, postimestari)	2	8,3
Työläiset	8	33,3
Käsityöläiset	0	
Rengit ja piijat	6	25
Muonarengit ja -torpparit	0	
Itselliset	1	4,2
Tuntematon	0	
YHTEENSÄ	24	100

*Lähde: SSHY: Messukylän seurakunta, syntyneet 1866–1888 M I C 1.

Renkien lapsia syntyi tutkimusajankohtana 44 kappaletta ja heille nimettiin yhteensä 148 kummeja. Taulukosta 20 näkyy, että eniten kummeja he pyysivät toisista ja rengeistä ja piioista, noin joka kolmannen kummin. Toiseksi eniten kummeja pyydettiin itsellistä (15,5 prosenttia)

¹⁹⁶ Edes hyvin iäkkäänä Grönberg ei luopunut tavasta ajeluttaa itsensä Vilusiin, vaikka olisikin ollut niin väsynyt, ettei jaksanut nousta vaunuista ja kuskin täytyi saman tien kääntyä takaisin pappilaan. Arajärvi 1954, s. 575.

ja kolmanneksi eniten talollisista (12,8 prosenttia). Rengit olivat liikkuvaista väkeä niin sosiaalisesti kuin maantieteellisesti. Sosiaalisen liikkuvuuden merkitystä kummivalintoihin valotan alaluvussa 6.5 jossa kartoitan erään rengin ja hänen perheensä matkaa itsellisiksi ja sen jälkeen torppareiksi. Renkien tausta oli myös vaihteleva; rengeissä oli sekä talollisten, torpparien että itsellisten lapsia.

Taulukko 20. Renkien lasten kummit*

Sosioekonominen ryhmä	Lukumäärä	% (noin)
Papisto (ruustinna, kappalainen, lukkari)	1	0,7
Sivistyneistö (mm. kauppias, kirjanpitäjä, apteekkari, insinööri opettaja)	1	0,7
Neidit	0	
Opiskelijat	1	0,7
Rusthollarit	13	8,8
Talolliset	19	12,8
Lampuodit	8	5,4
Torpparit	16	10,8
Työnjohtajat (mm. renkivoudit, pehtorit, postimestari)	0	
Työläiset	7	4,7
Käsityöläiset	1	0,7
Rengit ja piit	48	32,4
Muonarengit ja -torpparit	10	6,8
Itselliset	23	15,5
Tuntematon	0	
YHTEENSÄ	148	100

*Lähde: SSHY: Messukylän seurakunta, syntyneet 1866–1888 M I C 1.

Renkien ylemmistä sosiaaliryhmistä pyytämät kummit olivat lukkari Helenius, kauppias Gustaf Sawander ja opiskelija (lyceisten) Emil Albin Hynninen, joka on nimen perusteella yhdistettävissä Vilusen pehtorina toimivan Karl Albin Hynnisen vanhimma lapsiksi.¹⁹⁷ Rusthollarit, joita rengit pyysivät kummeiksi, olivat kaikki kylän omia rusthollareita ja joka kerta rengin palkanneesta talosta. Talolliset, joita rengit pyysivät kummeiksi, olivat myös kahta lukuun ottamatta renkiperheen isäntäväkeä. Ainoastaan talollisen tyttären ja poikia saatettiin pyytää kummeiksi muista taloista kuin omasta.

Tarkastellaan nyt yhtä esimerkkiä renkiperheen kummivalinnoista. Perheen liikkuvuus antaa hyvän kuvan renkiperheiden tilanteesta. Karl Gustaf Karlsson ja hänen vaimonsa Matilda Lilja olivat avioitumisensa jälkeen asuneet Pirkkalassa ja saaneet siellä kaksi ensimmäistä lastaan.

¹⁹⁷ SSHY: Messukylän seurakunta, rippikirja 1878–1887, MKO 63-74.

Karl Gustaf oli kotoisin Hämeenkyröstä ja Mathilda Hattulasta. Vuonna 1875 perhe muutti Messukylän Takahuhtin kylän Irjalan rustholliin palkollisiksi, jossa syntyi perheen kolmas lapsi. Seuraava muutto koitti vuonna 1880 kirkonmäellä asuvan lukkarin rengiksi. Messukylän kylän V. Turtolan rustholliin perhe muutti vuonna 1882 ja jälleen kahden vuoden kuluttua Aakkulaan kappalaisen virkataloon. Kaikissa edellä mainituissa taloissa perheen isän asemaksi on kirjattu renki (drengen) ja äidin asemaksi vaimo (hustru). Kaksi heidän lapsistaan syntyi tutkimusajankohtana Messukylän kylässä, toinen V. Turtolan rustholllissa ja toinen Aakkulan talossa.¹⁹⁸

Vuonna 1883 syntynyt Hilja Aleksandra syntyi isän työskennellessä renkinä V. Turtolassa. Hänelle nimettiin neljä kummiä: itsellispariskunta kirkonmäeltä, itsellispoika kirkonmäeltä (ei kuitenkaan edellisten poika) sekä tehtaan työntekijä Tampereelta. Kun neljä vuotta myöhemmin perheen viides lapsi, Emil Valdemar, syntyi, hänelle nimettiin kaksi kummiä: Aakkulan piika sekä Seppälän tilan kirjoille merkitty itsellisvaimo. Perheen kummistrategiassa näkyy työsuhteiden ja asuinpaikan merkitys kummisuhteiden luomisen suhteen: Hilja Aleksandralle nimetyt kirkonmäellä asuvat itselliskummit olivat olleet perheen naapureita lukkarin palveluksessa olon aikana ja Emil Valdemarin toinen kummi oli parhaillaan palveluksessa saman talon palkollisena. Perheen strategiana ei näytä olleen varakkaampien kummien pyytäminen, ei edes oman isäntäväen, vaan pikemminkin naapurien ja ystävien suosiminen kummivalinnoissa.

Muonarengit saivat 35 lasta ja heille nimettiin 104 kummiä. Lapsia tutkimusaikana saaneet muonarengit olivat joko kylän rusthollien tai Penttilän talon palveluksessa. Muonarenkien kummivalinnat ovat kaikkein tasaisimmin levinneet eri sosioekonomisiin ryhmiin; yhdestäkään ryhmästä ei pyydetty yli viidennestä kummeista. Isoimmat kummiryhmät olivat rengit ja piiat, sekä torpparit ja työläiset, joista kaikista kummeja pyydettiin viidentoista prosenttia luokkaa.

Muonarengit pyysivät kummeja yläluokkaisista perheistä yllättävän usein; lähes kuusi prosenttia kummeista. Nämä kummit olivat joko sivistyneistöön tai neiteihin kuuluvia. Määrä on suuri verrattuna jopa talollisten kummipyyntöihin samoista luokista, joka oli vain 1,5 prosenttia.

---

¹⁹⁸ SSHY: Messukylän seurakunta, rippikirja 1868–1877, MKO 50-62; Messukylän seurakunta, rippikirja 1878–1887, MKO 63-74.

Taulukko 21. Muonarenkien lasten kummit*

Sosioekonominen ryhmä	Lukumäärä	% (noin)
Papisto (ruustinna, kappalainen, lukkari)	0	
Sivistyneistö (mm. kauppias, kirjanpitäjä, apteekkari, insinööri opettaja)	3	2,9
Neidit	3	2,9
Opiskelijat	0	
Rusthollarit	11	10,6
Talolliset	4	3,8
Lampuodit	2	1,9
Torpparit	16	15,4
Työnjohtajat (mm. renkivoudit, pehtorit, postimestari)	4	3,8
Työläiset	16	15,4
Käsityöläiset	3	2,9
Rengit ja piijat	17	16,3
Muonarengit ja -torpparit	14	13,5
Itselliset	9	8,7
Tuntematon	2	1,9
YHTEENSÄ	104	100

*Lähde: SSHY, Messukylän seurakunta, syntyneet 1866–1888 M I C 1.

Esimerkiksi Vilusen muonarengiksi merkitty Karl Johansson Helenius sai vaimonsa Karolina Matssdotterin kanssa Karl Juliukseksi nimetyn pojan toukokuussa 1879. Perhe ei ollut varaton, kuten jotkut kylän muonarenkiperheistä, sillä se selviytyi henkiverojen maksamisesta. He nimesivät lapselle viisi kummiä. Kaksi ensin merkittyä kummiä olivat Vilusen rusthollitilan isäntä ja emäntä, Knut Stjernwall ja Alexandra Olivia Grönberg. Kolme muuta kummiä on merkitty neidin (fröken) tittelillä: Aline, Jenny ja Naima Grahn. He olivat Haiharan kartanon kolme tytärtä. Haiharan kartano sijaitsi heti Vilusen kartanosta itään päin. Näin ollen Karl Juliuksen kaikki kummit pyydettiin omaa perhettä selvästi korkeammasta asemasta. Kyseessä ei kuitenkaan ollut perheen pysyvä strategia. Kaksi vuotta myöhemmin syntyneelle pojalle Edward Rudolfille pyydettiin kolme palkolliskummiä ja seitsemän vuotta myöhemmin syntyneelle pojalle kaksi palkolliskummiä; kaikki Vilusen tilan renkejä tai piikoja.

6.3. Kylän köyhimmät - itselliset ja irtolaiset

Loput maatyöläisistä saivat elantonsa tilapäistöistä; heillä ei ollut vakituista työsuhdetta mihinkään taloon. Heihin kuuluivat mäkitupalaiset, itselliset ja loiset. Nimityksillä oli eroja eri paikkakuntien välillä. Mäkitupalaisilla oli yleensä oma mökki vuokramaalla, itsellisillä taas

vuokramökki vuokramaalla. Tampereen seudulla itsellisillä tarkoitettiin kuitenkin yleensä henkilöä, jolla oli oma mökki. Asumista vastaan itsellinen teki töitä talossa muutaman päivän vuodessa. Mäkitupaa saattoi olla vaikea erottaa pienestä torpasta, mutta pääsääntöisesti torppari sai toimeentulonsa omasta viljelmästään, kun taas mäkitupalainen ansiotyöstä toisen viljelmällä. Loiset¹⁹⁹ olivat sosiaalisesti kaikkein alimmalla portaalla, sillä heiltä puuttui vakituisen työn lisäksi oma asunto; he asuivat toisten nurkissa, esim. saunassa.²⁰⁰ 1800-luvun loppupuolella talon vakituinen työväki, eli vuosipalkolliset, korvattiin vähitellen enenevässä määrin itsellisillä, jotka elivät omina ruokakuntinaan. He olivat halvempaa työvoimaa, sillä heitä voitiin käyttää silloin kuin tarvetta oli, eikä heidän syömisiään tarvinnut kustantaa vuoden jokaisena päivänä. Tällainen muutos halvemman ja joustavan työvoiman käyttöön tapahtui isossa osassa Eurooppaa samoihin aikoihin.²⁰¹

Messukylän kylää koskevissa merkinnöissä käytetään yksinomaan termiä itsellinen; ei kertaakaan esimerkiksi termejä mäkitupalainen tai loinen. Itsellisiä oli kylässä runsaasti tutkimusajankohtana. Henkikirjoissa kylän kaikkien talojen alle oli merkitty itsellisiä, toisiin taloihin enemmän kuin toisiin. Myös itselliset olivat talon työväkeä, sillä he maksoivat todennäköisesti mökistään vuokraa tekemällä työpäiviä taloon ja he olivat myös potentiaalista työväkeä kiireaikoina. Erityisen paljon itsellisiä on merkitty G. Turtolan rusthollin alle (14 ruokakuntaa), sillä tilaan oli liitetty myös Rehun ja Sääln tilat, ja näiden itselliset.

Taulukko 22. Itsellistalouksien lukumäärä ja koko vuonna 1881*

Talouden henkilömäärä	Talouksien lukumäärä	Prosenttia kaikista itsellistalouksista
1 tai 2	29	51
3 tai 4	18	31,5
5 tai 6	8	14
yli 7	2	3,5
YHTEENSÄ	57	100

*lähde: KA: Henkikirjat, Hämeen läänin henkikirja 1881 (H:63, jakso 242–249).

Itsellisten ruokakuntia oli yhteensä 57, ja näissä asui 159 henkeä. Määrä on melko suuri verrattuna Hauhon Hyömäen kylään, jossa itsellisperheitä oli vuonna 1880 38 kappaletta (talollisperheitä samaan aikaan 19 kappaletta). Itsellisperheitä oli siis Hyömäen kylässä 2 jokaista taloa kohden.²⁰² Messukylän kylässä itsellisperheitä oli lähes 5 (4,75) yhtä taloa

¹⁹⁹ Itä-Suomessa käytettiin nimitystä loinen tai joutolainen, Keski-Suomessa kesti ja Länsi-Suomessa koturi. Markkola 1989, s. 40.

²⁰⁰ Markkola 1989, s. 39, 40.

²⁰¹ Rahikainen 2006, s. 161, 162.

²⁰² Laakso 1970, s. 48.

kohden. Tähän saattoi vaikuttaa se, että Tampereen kaupunki tarjosi Messukylän kylän itsellisille mahdollisuuksia elämiseen, vaikka taloista ei olisi riittänyt tarpeeksi työtä ja leipää perheelle. Hauhon Hyömäen kylässä itsellisasutus mahdollisesti oli enemmän riippuvainen taloissa tarjoutuviin työmahdollisuuksiin.

Monet itselliruokakunnista olivat köyhiä, sillä 25 ruokakuntaa ei kyennyt lainkaan maksamaan henkiveroa. Toisaalta 32 kappaletta eli yli puolet pystyi. Keskimääräinen perhekoko kylässä asuvilla itsellisillä oli vuonna 1881 2,8 henkeä eli hyvin pieni. Kolmannes, eli 19 ruokakuntaa, käsitti vain yhden ihmisen. Näyttää sille, että maata omistamattoman väestönosan kasvaminen ei ainakaan tämän poikkileikkausvuoden mukaan Messukylän kylässä johtunut itselliluokan suuresta syntyvyydestä, vaan päinvastoin heidän perheensä olivat kylän pienimpiä.

Kaikkein alin yhteiskuntaryhmä olivat irtolaisiksi määritellyt henkilöt. Vielä 1800-luvun alkupuolella irtolaisiksi tai irtaimeksi väeksi oli määriteltä kaikki maata omistamaton tai muuten itsenäisesti toimeentuleva väki, joka ei nauttinut ”laillisesta suojelusta”, eli ei ollut pestautunut kenenkään palkolliseksi. Näin ollen edellisessä kappaleessa esitelty itsellisten luokka olisi vielä 1850-luvulla laskettu lainsäädännön kannalta irtolaisiksi. Vuoden 1865 palkollissääntö erotti toisistaan irtolaisuuden ja laillisen suojelun, sillä sen mukaan irtolaisiksi julistetun piti viettää ”pahatapaista laiskurielämää.” Kuntien tuli antaa tällaisille henkilöille huomautus ja heidät saatettiin tuomita pakkotyöhön tai sotapalvelukseen. Vuonna 1883 annettiin uusi irtolaisasetus, jonka mukaan irtolainen oli henkilö, joka oli työtön ja vailla elatusta, ja lisäksi eli ”siveetöntä ja säädytöntä” elämää.²⁰³

Taulukko 23. Irtolaistalouksien lukumäärä ja koko vuonna 1881*

Talouden henkilömäärä	Talouksien lukumäärä	Prosenttia kaikista irtolaistalouksista
1 tai 2	22	65
3 tai 4	10	29
5 tai 6	1	3
yli 7	1	3
YHTEENSÄ	34	100

*lähde: KA: Henkikirjat, Hämeen läänin henkikirja 1881 (H:63, jakso 242–249).

Irtolaiset (löse) on lueteltu henkikirjoissa erilleen taloista, kylää koskevien merkintöjen loppuun omaksi listakseen. Heitä oli vuonna 1881 Messukylän kylässä 34 perhettä, joissa oli

²⁰³ Markkola 1994, s. 20; Nygård 1985, s. 41, 42.

yhteensä 73 henkeä; 38 miestä ja 35 naista. Keskimääräinen perhekoko oli 2,1 henkeä, eli kylän pienin. Puolet irtolaistalouksista oli yhden hengen talouksia. Kaikista irtolaisista henkiveroa maksoi 42 henkeä, ja 31 oli vapautettu verosta, mutta henkikirjoissa ei ole eritelty ketkä veroa maksoivat ja ketkä eivät.

Syntyneiden ja kastettujen luettelossa yhtäkään isää tai äitiä ei ole merkitty irtolaisstatuksella. Koska irtolaisiksi merkityillä henkilöillä oli usein myös lapsia, on papin täytynyt merkitä heidät luetteloihin muulla statuksella, esimerkiksi itsellisiksi tai entisiksi itsellisiksi.

6.4 Talollisia, torppareita ja naiskummeja

Kylän itselliset saivat tutkimusaikana 72 lasta ja heille nimettiin 225 kummiä. Kyseessä on kylän suurin lapsia saanut ryhmä. Itsellislasten kummeiksi pyydettiin eniten toisia itsellisiä, noin viidennes kummeista. Seuraavaksi eniten kummeja pyydettiin torpparien ja talollisten ryhmästä. Kuten muonarengeilla, myös itsellisillä kummivalinnat ovat jakautuneet laajasti lähes jokaiseen sosiaaliryhmään, kuten taulukko 24 osoittaa.

Taulukko 24. Itsellisten lasten kummit*

Sosioekonominen ryhmä	Lukumäärä	% (noin)
Papisto (ruustinna, kappalainen, lukkari)	2	0,9
Sivistyneistö (mm. kauppias, kirjanpitäjä, apteekkari, insinööri opettaja)	3	1,3
Neidit	0	
Opiskelijat	1	0,4
Rusthollarit	12	5,3
Talolliset	33	14,7
Lampuodit	8	3,6
Torpparit	37	16,4
Työnjohtajat (mm. renkivoudit, pehtorit, postimestari)	0	
Työläiset	27	12
Käsityöläiset	20	8,9
Rengit ja piit	26	11,6
Muonarengit ja -torpparit	2	0,9
Itselliset	50	22,2
Tuntematon	4	1,8
YHTEENSÄ	225	100

*Lähde: SSHY, Messukylän seurakunta, syntyneet 1866–1888 M I C 1.

Itselliset pyysivät suhteessa eniten käsityöläiskummeja (lähes 10 prosenttia), kun kaikissa muissa ryhmissä käsityöläiskummin pyytäminen oli harvinaista (alle 4 prosenttia). Ehkä tämä kertoo käsityöläisten aseman kylässä olleen lähellä itsellistä, mutta hitusen korkeampi.

Itsellisten pyytämiä yläluokkaisiksi määrittelemiäni kummeja aineistossa oli muutama, alempaa papistoa (lukkareita), sekä kauppiaita ja kirjanpitäjiä. Vaikka olen määritellyt kauppiaat ja kirjanpitäjät sivistyneistöön, ne olisi mahdollista määritellä myös nousevaan keskiluokkaan, jolloin varsinaisia yläluokkaisia kummeja ei olisi lainkaan.

Tarkastellaan esimerkkinä Aakkulan (kappalaisen virkatalo) itsellisperhettä, johon syntyi tutkimusaikana viisi lasta. Lapsille nimettiin yhteensä 17 kummiä. Näistä suurin osa, 10 kappaletta, oli toisia itsellisiä; kahdeksan tunnistettavissa Aakkulan tilan muiksi itsellisiksi, kahden kotipaikasta ei selvyttä. Loput perheen kummeista jakaantuivat seuraavasti: kolme työläiskummiä, joista kaksi tehtaassa Tampereella, yksi merkitty termillä työntekijätär; yksi muonarenki ja yksi piika, joiden mainittu olleen töissä lukkarilla; yksi talollisen emäntä viereisestä Takahuhdin kylästä, sekä yksi lukkari. Näyttääkin sille, että perheen kummisuhteet suuntautuivat omaan sosioekonomiseen luokkaan ja lähinaapurustoon (Aakkulan tila ja lukkarin talo olivat lähellä toisiaan), Tampereelle ja viereiseen Takahuhtiin. Yksikään kummeista ei ollut Messukylän kylän ytimestä, Pullerikinmäeltä, kuten ei Aakkulan talokaan, vaan se sijaitsi lähellä kirkkoa.

Olen eritellyt aviottomien äitien lasten kummit omaksi ryhmäkseen. Kylään syntyi tutkimusajankohtana 27 aviottomaksi merkittyä lasta, joista yhdet olivat kaksoset. Äitien asemaksi on merkitty kolme kertaa itsellinen tai itsellisenleski ja loput 23 kertaa piika tai entinen piika. Lapsille nimettiin yhteensä 64 kummiä, eli n. 2,5 kummiä lasta kohden. Aviottomat äidit pyysivät eniten kummeja rengistä ja piiosta, lähes joka kolmas kummi oli tästä ryhmästä. Paljon kummeja pyydettiin myös torppareista (n. 17 prosenttia) ja työläisistä (n. 14 prosenttia). Sen sijaan yhtään kummiä ei pyydetty neljästä ylimmästä luokasta (papisto, sivistyneistä, neidit ja opiskelijat) ja rusthollarien joukosta vain kaksi kummiä.

Aviottomat äidit pyysivät lapselleen useammin naiskummin kuin kylän väestö keskimäärin. Naiskummeja pyydettiin 42 kertaa, eli n. 66 prosenttia kummeista oli naisia, kun koko kylän naiskummien osuus oli n. 55 prosenttia. Etenkin talollisten ja torpparien vaimoja on pyydetty kummeiksi ilman miehiään.

Taulukko 25. Aviottomien äitien lasten kummit*

Sosioekonominen ryhmä	Lukumäärä	% (noin)
Papisto (ruustinna, kappalainen, lukkari)	0	
Sivistyneistö (mm. kauppias, kirjanpitäjä, apteekkari, insinööri, opettaja)	0	
Neidit	0	
Opiskelijat	0	
Rusthollarit	2	3,1
Talolliset	6	9,4
Lampuodit	2	3,1
Torpparit	11	17,2
Työnjohtajat (mm. renkivoudit, pehtorit, postimestari)	0	
Työläiset	9	14,1
Käsityöläiset	2	3,1
Rengit ja piiat	19	29,7
Muonarengit ja -torpparit	4	6,3
Itselliset	6	9,4
Tuntematon	3	4,6
YHTEENSÄ	64	100

*Lähde: SSHY, Messukylän seurakunta, syntyneet 1866–1888 M I C 1.

Aviottoman lapsen saaminen laski naisen asemaa yhteisössä, sillä aineistosta on nähtävissä, että naiset, joita oli pyydetty kylässä syntyneiden lapsien kummeiksi ennen aviottoman lapsen syntymää, eivät saaneet tätä kunniaa juurikaan enää lapsen syntymän jälkeen. Esimerkiksi Seppälän piika Josefina Giltig ehdittiin nimetä kahdelle kylän lapselle kummiksi, kunnes hän synnytti 20-vuotiaana toukokuussa 1879 aviottoman lapsen, joka nimettiin Frans Basiliukseksi. Tämän jälkeen häntä ei kummiksi pyydettyjen joukossa enää näy. Aviottoman lapsen synnyttäneet naiset kelpasivat kummiksi ainoastaan muille aviottomille lapsille.

Aviottomien äitien kova kohtalo yhteisössä näkyy myös Veisun itsellisenleskeksi merkityn Johanna Johansdotterin tapauksessa. Hän oli aiemmin ollut kylän torpparin vaimo. Perhe asui Laulun talon Veisu-nimisessä torpassa. Perheen isä oli Karl Reinhold Petersson ja perhe oli tullut kylään 1860-luvulla Köyliöstä suuntautuneen laajan muuton mukana. Perheellä oli tuolloin kolme lasta. Laulun torppareina perheelle syntyi vielä yksi lapsi vuonna 1866. Perhettä kohtasi kuitenkin suuri vastoinkäyminen, kun perheen isä kuoli vuoden 1869 helmikuussa. Kuusi vuotta myöhemmin perheen äiti Johanna synnytti aviottoman lapsen, Robertin. Kaikki sujui ilmeisesti aluksi hyvin, sillä lapsi on kastettu kaksi päivää syntymän jälkeen kappalaisen toimesta ja hänelle on nimetty kaksi kummiä: Vilusen rusthollin renki Matts Fredrik vaimonsa Karolinan kanssa. Perheenäidin mielenterveys ilmeisesti kuitenkin oli järkkynyt, sillä alle

kuukauden kuluttua hän yritti metsään jättämällä surmata vastasyntyneen poikansa ja hänet tuomittiin syyskuussa kahdeksi vuodeksi vankeuteen lapsensurmanyrytyksestä. Rippikirjojen merkintöjen mukaan perhe kuitenkin pysyi merkittynä Veisun itsellisiksi koko tämän ajan. Rippikirjoista paljastuu, että avioton lapsi Robert kuoli vuonna 1880 viisivuotiaana ja neljä vuotta myöhemmin Johanna siirtyi Veisun itsellisen asemasta Takahuhdin Raholan tilan piiaksi. Vanhemmat lapset olivat lähteneet jo hieman aikaisemmin palkollisiksi pois kotoa. Samaan aikaan Laulun tila ja sen Veisu-niminen torppa häviää kokonaan rippikirjoista. Liekö torpan maine mennyt edellä mainittujen tapahtumien seurauksena ja sen annettiin autioitua?²⁰⁴

Kangasmäen tutkimuksessa lapsen aviottomuudella ei ollut suurta vaikutusta kummivalintoihin, mutta kummivalinnat pyrittiin tekemään lähipiiristä.²⁰⁵ Messukylän kylän osalta en löytänyt viitteitä siihen, että aviottomien lapsien kummeja olisi pyydetty sen lähempää kuin muissakaan sosioekonomisissa ryhmissä. Päinvastoin näyttää sille, että aviottoman lapsen saaneet piit eivät tohtineet pyytää kummeiksi heidät palkannutta isäntää ja emäntää, vaan kummit pyydettiin mieluummin kylän muista taloista tai torpista. Tässä on iso ero renkeihin ja heidän vaimoihinsa, jotka lähes poikkeuksetta pyysivät lapselleen kummin heidät palkanneesta isäntäväestä, jos päätyivät talollisiin kummeihin.

6.5 Sosiaalisen nousun ja laskun mahdollisuus

Koska olen jakanut lasten vanhemmat sosioekonomisen aseman mukaan, saattaa muodostua käsitys, että vanhemmat pysyivät tietyssä luokassa koko tutkimusajankohdan ajan saadessaan useampia lapsia. Näin ei kuitenkaan joka perheessä ollut, vaan joissain tapauksissa vanhempien asema vaihteli useaan kertaan. Siinä tapauksessa samat vanhemmat ovat edustettuna useassa eri sosioekonomisessa luokassa, esimerkiksi yhden lapsen kohdalla itsellisissä ja toisen kohdalla torppareissa. Kerron seuraavaksi kaksi esimerkkiä tällaisista tapauksista.

Johan Viktor Johansson on merkitty Muotialan talon pojaksi vuonna joulukuussa 1878, kun hän ja vaimonsa Hedda Lisa Gustafsdotter Dvick saivat ensimmäisen lapsensa, Johan Hjalmariksi nimetyn pojan. Vihille he olivat menneet kolme kuukautta aiemmin syyskuussa. Hedda Lisa oli tullut Messukylään Tampereelta edellisenä vuonna Karl-Penttilän taloon piiaksi. Karl-Penttilän ja Muotialan talot sijaitsivat aivan liki toisiaan. Johan Viktor oli ensimmäisen lapsen syntyessä 22-vuotias, Hedda Lisa viisi vuotta vanhempi. Perhe ei

---

²⁰⁴ SSHY: Messukylän seurakunta, rippikirja 1868–1877, MKO 50-62; Messukylän seurakunta, rippikirja 1878–1887, MKO 63–74.

²⁰⁵ Kangasmäki 2011, s. 36.

muodostanut ensimmäisen lapsen saatuaan omaa taloutta, vaan asui Johan Viktorin isän isännöimässä taloudessa Muotialan talossa, jossa Johan Viktor oli esikoinen ja hänellä oli kuusi nuorempaa sisarusta, joista nuorin oli kaksivuotias.²⁰⁶

Ensimmäinen muutos perheen sosioekonomisessa asemassa tapahtui pian ensimmäisen lapsen synnyttyä. Kun Johan Viktorille ja Hedda Lisalle syntyi toinen lapsi, Ida Elisabeth, kaksi vuotta myöhemmin, perhe on kirjattu Finnin talon lampuodin pojaksi. Rippikirjoista käy ilmi, että koko kolmen sukupolven perhe on muuttanut vuonna 1879 Muotialan talosta Finnin tilan vuokraajaksi. Tilan omisti Hatanpään kartonon omistaja Karl Gustaf Idman. Johan Viktorin lapsuudenperheelle siirtyminen lampuodin asemaan oli pidempiaikainen ratkaisu, sillä he pysyivät talon kirjoilla ainakin tutkimusajankohdan loppuun asti. Sen sijaan Johan Viktor ja Hedda Lisa jatkoivat matkaa ja seuraavan lapsensa, Karl Abelin, syntyessä vuonna 1883, heidät on merkitty Veisun talon itsellisiksi. Rippikirjat paljastavat, että muutto pois Johan Viktorin lapsuudenperheen yhteydestä tapahtui vuonna 1881, ja syynä saattoi olla se, että samana vuonna Johan Viktorin pikkusisko Vilhelmina Emilia avioitui sahalahtelaisen Henrik Gustafssonin kanssa, joka muutti Finnin vuokratilalle kotivävyksi. Ehkä vuokratila ei enää pystynyt elättämään kaikkia perheenjäseniä. Johan Viktor ja Hedda Lisa pysyivät ainakin saman vuosikymmenen loppuun Veisun itsellisinä ja saivat vielä kaksi lasta lisää, Gustaf Adolfin ja Lempin.²⁰⁷

Miten sosioekonomisen aseman aleneminen vaikutti perheen tekemiin kummipyyntöihin? Tarkastellaan Johan Viktorin ja Hedda Lisan perheen viidelle lapselle pyydettyjä kummeja. Ensimmäisen lapsen, Johan Hjalmarin, synnyttyä vuoden 1878 joulukuun 10.päivänä perhe luettiin talollisiin. Kun lapsi kastettiin kaksi päivää myöhemmin, hänelle nimettiin neljä kummiä: Karl-Penttilän talon isäntä ja emäntä, Johan Viktorin vanhin pikkusisko Vilhelmina, joka oli siis Muotialan talon tytär ja oman talon renkinä toimiva Wilhelm Annasson.

Seuraavan lapsen syntyessä vuonna 1880 perheen asema oli alentunut talollisesta lampuodiksi. Ida Elisabethille nimettiin syyskuussa syntymästä yhden päivän kuluttua suoritettuna kasteessa kolme kummiä. Kunnian saivat jälleen Karl-Penttilän isäntäpari (Karl Joelsson Penttilä ja Anna Maria) ja Johanin toiseksi vanhin sisko, Ida, joka tässä vaiheessa edusti lampuotien luokkaa.

---

²⁰⁶ SSHY: Messukylän seurakunta, rippikirja 1868–1877, MKO 50-62; Messukylän seurakunta, rippikirja 1878–1887, MKO 63–74.

²⁰⁷ Messukylän seurakunta, rippikirja 1878–1887, MKO 63–74.

Kolmannen lapsen syntyessä ja perheen ollessa itsellisen asemassa heille syntyivät seuraavat kolme lasta. Näistä ensimmäinen, Karl Abel syntyi tammikuussa 1883 ja kastettiin neljän päivän kuluttua syntymästä. Hänelle nimettiin vain kaksi kummiä, seppä Karl Lindell ja hänen vaimonsa. Seuraavalle lapselle, Gustaa Adolfille, joka syntyi vuoden 1884 loppupuolella, nimettiin kolme kummiä; täsmälleen samat henkilöt kuin perheen toisen lapsen kummit; Karl-Penttilän isäntäpari ja lapsen isän sisko. Viimeinen tutkimusajankohtana syntyneistä lapsista, Lempi, sai myös kolme kummiä. Ensimmäiseksi on merkitty aiemmin seppänä toiminut Karl Lindell, joka on nyt merkitty itsellisen asemaan, ja hänen vaimonsa. Kolmanneksi kummiksi on jälleen pyydetty lapsen isän sisko Ida, joka oli lähtenyt Muotialan taloon (entiseen kotitaloonsa, nyt uusien omistajien omistuksessa) piiaksi.

Johan Viktorin ja Hedda Lisan säätykierto vei heitä alaspäin talollisista itsellisiksi. Samoin lasten kummien asema näyttää olevan alenevassa suunnassa, kun ensimmäinen lapsista sai neljästä kummistaan kolme talollisista ja yhden rengeistä ja viiden lapsi kaksi itselliskummiä ja yhden piikakummin. Tarkempi, henkilöiden nimien kautta tehty tunnistaminen kuitenkin paljastaa viimeisimmänkin lapsista saaneen todellisuudessa kaksi käsityöläiskummiä, jotka vain oli merkitty syntyneiden ja kastettujen luetteloon itsellisiksi sekä yhden alun perin talollistaustaisen kummin, joka toimi nyt piikana. Näin ollen mikrohistoriallinen ote, jossa pienen aineiston ansiosta on mahdollista tarkastella sitä tarkemmin (tässä tapauksessa tunnistaa henkilöitä nimeltä ja jäljittää heidän liikkeitään rippikirjoista), antaa tuloksia, jotka isojen aineistojen kanssa jäisivät piiloon.

Johan Viktorin ja Hedda Lisan kummivalinnoissa toistuvat samat henkilöt; vaikka kummeja heidän viidelle lapselleen pyydettiin yhteensä 15, eri henkilöitä näistä oli vain seitsemän kappaletta. Jos perheellä oli erityinen strategia kummien pyytämistä ajatellen, he ilmeisesti halusivat vahvistaa erityisesti suhteitaan Karl-Penttilän talon isäntään ja emäntään (Hedda Lisa oli nuorena heidän piikanaan), kylässä toimineeseen seppään ja tämän vaimoon sekä omiin sukulaisiin.

Toinen esimerkki sosiaalisesta liikkuvuudesta löytyi oman sukuni piiristä ja siihen sisältyy sekä sosiaalista laskua, että nousua: rengistä ja piiasta itsellisiksi, jonka jälkeen torppareiksi. Myös heille syntyi tutkimusajankohtana viisi lasta, joten muutoksia kummisuhteissa on kiinnostavaa katsoa.

Vuonna 1875 Otto Wilhelm Henriksson toimi S. Turtolan rusthollin renkinä, kun hän oli 29-vuotias nuori mies. Samana vuonna Rosenlind-Penttilän talon piiaksi tuli 22-vuotias Amanda

Karoliina Gustafsdotter Teiskosta. Otto Wilhelm ja Amanda Karolina avioituivat heinäkuussa vuonna 1877 ja pääsivät palkollisiksi Seppälän taloon, jonne Otto merkittiin rengiksi ja Amanda tämän vaimoksi.²⁰⁸ Heille syntyi ensimmäinen lapsi maaliskuussa seuraavana vuonna, Signe Maria. Signe Maria kastettiin kuuden päivän päästä syntymästä ja hänelle nimettiin viisi kummi: Rosenlind-Penttilän Naarankorven torpan isäntä ja emäntä, Wilhelm Naarankorpi ja vaimonsa Karolina Mattsdotter, puuseppäkisälli Mikael Friman ja sekä Seppälän talon kaksi piikaa, Josefina Giltig ja Hilma Josefina Andersdotter.

Kun pariskunnalle kahden vuoden päästä, toukokuussa vuonna 1880 syntyi seuraava lapsi, Otto Evert, perhe ei enää toiminut palkollisina, vaan he olivat siirtyneet Veisun talon kirjojen alle itsellisiksi. Otto Evertille kirjattiin vain kaksi kummiä, viereisen Hallilan kylän Hallin lampuotitilan isäntä ja emäntä. Pieneen kummimäärään on voinut vaikuttaa se, että poika kastettiin samana päivänä kuin hän syntyi. Hätäkasteesta ilmeisesti kuitenkin ei ole kyse, sillä kastajaksi on merkitty kirkkoherra Grönberg, joka tuskin olisi ollut sattumalta paikalla. Myöskään syntyneiden ja kastettujen luettelossa ei ole merkintää hätäkasteesta tässä tapauksessa, toisin kuin joidenkin syntymäpäivänään kastettujen lasten kohdalla.

Kahden vuoden päästä, joulukuussa 1882 perheeseen syntyi kolmas lapsi, Karl Johannes. Myös hänet kastettiin syntymäpäivänään, mutta tälläkään kertaa kirkonkirjoihin ei ole tehty merkintää hätäkasteesta ja kastajana on toiminut kirkkoherra Grönberg. Kummeja lapselle on nimetty kolme kappaletta: Veisun talon isäntä Joel Reinhold Thomasson, Muotialan talon Hakalan torpan torpparinvaimo Hilma Josefina Andersdotter sekä Rosenlind-Penttilän Naarankorven torpan emäntä Henrika Karolina (sama kummi kuin perheen ensimmäisellä lapsella Signellä).²⁰⁹

Perheen neljäs lapsi, Johan Ignatius, syntyi noin vuoden päästä, vuoden 1883 joulukuussa. Perhe on edelleen merkitty Veisun talon itsellisiksi. Liekö kyseessä jälleen ollut vaikea synnytys tai huonovointinen lapsi, sillä hänetkin on kastettu samana päivänä kuin hän on syntynyt. Kastajana toimi kylän uusi kappalainen Heikki Hermonen. Kummeja nimettiin kaksi kappaletta, jälleen Rosenlind-Penttilän Naarankorven torpan emäntä Henrika Karolina ja toiseksi kummiksi perheen 22-vuotias poika Oscar Vilhelm, joka oli ollut välillä töissä

---

²⁰⁸ SSHY: Messukylän seurakunta, rippikirja 1868–1877, MKO 50-62.

²⁰⁹ Rippikirjoista paljastuu, että Karl Johannes menehtyi kolmen viikon ikäisenä. Koska Messukylän kunnan kuolleiden luettelot puuttuvat vuosilta 1881–1902, hänen kuolinsyytään ei pystytä selvittämään.

Tampereella, ja sen jälkeen renkinä Järvensivun ja Viialan rustholleissa ja kummiksi pyytämishetkellä Muotialan talossa.²¹⁰

Perheen viides lapsi, Jenny Matilda, syntyi kesäkuussa 1886. Perheen sosioekonomisessa asemassa oli tapahtunut nousu, sillä heidät on nyt merkitty torppareiksi Veisun talon Lähdekorven torppaan²¹¹. Jenny Matilda on kastettu kolmen päivän kuluttua syntymästään, ja hänet on kastanut kunnan uusi kappalainen J. A. Sandroos. Kummeja Jenny Matildalle on nimetty kolme kappaletta: Veisun talon uusi isäntä Kustaa Heikinpoika ja hänen vaimonsa Ida Serafia²¹² sekä saman talon renki Josua Friman. Oliko Josua Friman sukua ensimmäisen lapsen kummiksi merkitylle puuseppäkisälle Mikael Frimanille (todennäköisesti) ja mitä kautta Otto Vilhelm ja Amanda Karolina heidät tunsivat, jää arvoitukseksi.

Miten Otto Vilhelmin ja Amanda Karolinan kummipyynnöt erosivat toisistaan perheen sosioekonomisen aseman muuttuessa? Palkollisina ollessaan he pyysivät kummeja ison joukon (5 kpl), itsellisinä sekä myös torppareina vähemmän (2-3kpl). Suosittu perhe kummeiksi oli Veisun talon Naarankorven torpan asukkaat, erityisesti torpan emäntä Henrika Karolina, joka pyydettiin kummiksi kolmelle viidestä lapsesta. Veisun talon kirjoille siirtyessään näyttäisi siltä, että suhteita Veisun taloon pyrittiin rakentamaan kummisuhteiden avulla, sillä keskimmaiselle viidestä lapsesta pyydettiin kummiksi Veisun talon isäntä ja emäntä ja viidennelle lapselle Veisun uusi isäntäpari, talon tytär miehensä kanssa. Perheen kummistrategiaa on saattanut haitata kolmen lapsen kastaminen syntymäpäivänään, sillä vaikka kummit todennäköisesti oli sovittu jo etukäteen, on ollut mahdollista, että kaikki kaavaillut kummit eivät ole ehtineet osallistua kastetoimitukseen nopealla varoitussajalla.

Kummien sosioekonomisessa asemassa näyttää tapahtuneen hienovaraista muutosta perheen oman tilanteen muuttuessa. Ollessaan palkollisina perhe pyysi kummit torppari-käsityöläinen-palkollinen –akselilta, itsellisinä ollessaan talollinen-lampuoti-torppari –akselilta ja torppareina talollinen-palkollinen –akselilta. Koska itselliset yleensä pyysivät eniten kummeja tilastollisesti toisista itsellisistä, perheellä näyttää olleen suunta pyytää kummit ylemmistä luokista kuin itsellisillä keskimäärin. Ehkä strategia oli toimiva, sillä perhe pääsi siirtymään itsellisistä torppareiksi aikana, jolloin säätykierto vei todennäköisesti alas– kuin ylöspäin.

---

²¹⁰ SSHY: Messukylän seurakunta, rippikirja 1878–1887, MKO 63–74.

²¹¹ Kirjoitusasu on osassa lähteitä Lähdekorpi, osassa Lähdetkorpi.

²¹² Veisun talossa vanha isäntä ja emäntä ovat jääneet syytingille ja nyt isännäksi on merkitty perheen tyttären Ida Serafinan kanssa naimisiin mennyt Turtolan talon poika Kustaa Heikinpoika, joka oli tullut vävyksi Veisun taloon vuonna 1878. SSHY: Messukylän seurakunta, rippikirja 1878–1887, MKO 63–74.

7. PÄÄTELMÄT

Messukylän kylä oli 1870– ja –80-luvuilla asukasmäärältään suuri hämäläinen kahdentoista talon kylä, joista peräti neljä oli vanhoja ratsutiloja eli rustholleja. Näiden lisäksi kylässä oli kolme lampuodeille vuokrattua tilaa. Yksikään tiloista ei ollut pieni, vaan kaikki kuuluivat vähintään keskisuuriin tiloihin; kaksi suurinta rustholliä voidaan laskea suurtiloiksi. Muonamiehien käyttäminen työvoimana lähes loppui lukuun ottamatta kylän suurinta tilaa, mutta sen sijaan kylään perustettiin useita uusia torppia; niiden lukumäärä kasvoi kuudesta kuuteentoista. Kylän talojen kasvaminen ja vaurastuminen näkyi myös siinä, että renkejä ja piikoja palkattiin yhä enemmän. Vajaassa viidessätoista vuodessa heidän lukumääränsä kasvoi yli 50 prosenttia. Kylässä oli lisäksi suuri joukko itsellisiksi ja irtolaisiksi merkittyjä, joiden perheet olivat pieniä ja vähävaraisia.

Kylässä oli hetkellisesti joitain suurperheitä, mutta tavallisin perhetyyppi oli ydinperhe, jonka yhteydessä asui kummatkin tai toinen isovanhemmista syytingillä omassa taloudessaan. Lampuotien perheet olivat kylän suurimpia johtuen sekä suurista lapsiluvuista että vertikaalisesti laajentuneista veljesperheistä. Rusthollarien perheet ylsivät maan keskiarvoon perhekoossa, mutta talollisten perheet olivat pieniä johtuen muun muassa suuresta lapsikuolleisuudesta.

Kummeja nimettiin keskimäärin kolme, ja mitä korkeammassa asemassa perhe oli kylän sosiaalisessa hierarkiassa, sitä suurempi kummimäärä yleensä oli. Ainoa poikkeama tästä olivat renkien lapset, joille nimettiin enemmän kummeja kuin lampuotien tai torpparien lapsille. Naisia pyydettiin kummeiksi hiukan useammin kuin miehiä, erityisesti aviottomat äidit suosivat naiskummeja lapsilleen. Hiukan yli puolet kummeista on pyydetty kummiksi yhdessä aviopuolisonsa kanssa.

Kylään pyydetty kummit tulivat todennäköisimmin omasta kylästä; useampi kuin kaksi kolmesta kummista tuli naapuristosta. Kylä oli suuri, ja sen sisältä oli mahdollista löytää lukuisia vaihtoehtoja kummeiksi, vaikka lapsia olisi ollut monta ja heille olisi pyritty pyytämään eri kummit. Jos lasketaan mukaan koko Messukylän pitäjässä ja viereisessä Tampereen kaupungissa asuvat kummit, heitä oli lähes 90 % kaikista kummeista.

Etenkin ylemmissä sosiaaliluokissa kummit tavattiin hankkia omasta sosiaaliryhmästä. Esimerkiksi rusthollarit pyysivät lapsilleen lähes joka toisen kummin toisista rusthollareista, ja talollisilla lukema oli vieläkin korkeampi. Lampuotien ja torpparien lapsien kummit olivat

samasta ryhmästä myös usein, noin 40 prosentissa tapauksista. Sen sijaan tilattoman työväestön lasten kummit jakaantuivat tasaisemmin eri ryhmien välille. Etenkin itsellisten lapset saivat kumminsa vain joka viides kerta muiden itsellisten joukosta ja muonarenkien lapset joka seitsemäs kerta muiden muonarenkien joukosta. Tämä kertoo siitä, että ylemmät luokat eivät olleet halukkaita pyytämään kummia itseään alemmista ryhmistä. Sen sijaan alimmissa sosioekonomisissa ryhmissä kummeja pyydettiin niin omasta kuin mahdollisuuksien mukaan ylemmistä ryhmistä.

Miten usein kummivalinnat tehtiin omaa sosioekonomista luokkaa ylempää, eli näkykö kylän kummivalinnoissa patronus–klientti-idean noudattaminen? Maatyöläiset pyysivät kummin maanvuokraajista ja maanomistajista keskimäärin joka kolmas kerta kaikista tekemistään kummipyynnöistä. Maanvuokraajat pyysivät kummin maanomistajista 23 prosentissa kummipyynnöistään. Näyttääkin sille, että mitä alempi asema perheellä oli kylässä, sitä useammin he pyrkivät pyytämään kummin omaa yhteiskuntaluokkaa ylempää. Silti suurin osa kummeista pyydettiin läheltä omaa yhteiskuntaluokkaa.

Kappalaisperheiden ja rusthollarien kummit olivat usein oman kylän ulkopuolella asuneita säätyläisiä. Kappalaisperheet pyysivät eniten kummeja papistoon kuuluvista perheistä sekä oman kylän suurimmista rustholleista. Rusthollarien kummit olivat yläluokkaa tai toisia rusthollareita, mutta eivät kertaakaan oman kylän talollisia. Talolliset ja lampuodit pyysivät kummeja pääosin omista sosioekonomisista ryhmistään, mutta myös oman kylän rusthollareita tai oman talon työväkeä pyydettiin kummeiksi. Torpparit muodostivat kylään vahvan keskinäisen kummiverkoston. Jos torppa oli vakavarainen, se saattoi suosia myös talollisia lastensa kummeiksi, mutta vähävaraisemmat torpat pyysivät kummeiksi toisia torppareita tai alempiin sosioekonomisiin luokkiin kuuluneita. Pehtorit ja renkivoudit pyysivät suurimman osan kummeista Tampereen tehdastyöläisistä. Rengit pyrkivät muodostamaan kummisuhteita heidät palkanneeseen isäntäväkeen ja muonarengit tohtivat lähestyä kummipyynnöillä myös yläluokkaa. Itsellisten pyytämät kummit tulivat laajasti kaikista sosioekonomisista ryhmistä painottuen kuitenkin toisiin itsellisiin. Aviottomia äitejä ei pyydetty enää kummeiksi heidän saatuaan lapsen, ja he itse suosivat naiskummeja lapselleen. Perheen sosiaalisen aseman laskeminen tai nouseminen näkyi jonkin verran kummipyynnöissä, ja kummipyynnöillä näytti olevan yhteys sosiaalisen nousun edesauttamiseen.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

I ARKISTOLÄHTEET

Kansallisarkiston (KA) digitaaliarkisto

Henkikirjat

Hämeen läänin henkikirja 1875 (H:51), jakso 5913–5916

Hämeen läänin henkikirja 1881 (H:63), jakso 242–249

Hämeen läänin henkikirja 1888 (H:78), jakso 118–125

Kamarikonttorin arkisto

Kunnittaiset tilastot tilakohtaisesta kylvöstä, sadosta ja karjakannasta 1881 (Em:1), jakso 163

Maanmittaushallituksen historiallinen kartta-aineisto

Pitäjän kartasto

Aitolahti, Messukylä (2123 11)

Aitolahti, Messukylä (2123 08 Ia.*/--)

Maanmittaushallituksen maakirjat ja kruununmaaluettelot

Hämeen läänin maakirja 1875 (52:1)

Kansalliskirjasto (Doria)

4.Topografisia karttoja ja karttasarjoja (176)

Kalmbergin kartasto

Tampere, Messukylä, Kangasala, Sahalahti, Pirkkala,
Lempäälä, Vesilahti, Orivesi

Suomen sukuhistoriallinen yhdistys (SSHY) ry:n digitaaliarkisto

Messukylän seurakunta

Rippikirja 1868–1877 MKO 50-62

Rippikirja 1878–1887 MKO 63-74

II PAINETUT LÄHTEET

“Messukylän kyläryhmän vaiheita”, *Tammerkoski-lehti*, 1949:155–157.

IV KIRJALLISUUS

Arajärvi, Kirsti (1954), *Messukylän - Teiskon - Aitolahden historia I*. Tampereen keskuspaino.

Davis, Natalie Zemon (1996), Sosiaalishistorian haasteet. Teoksessa *Matkoja moderniin*. Toim. Rahikainen, Marjatta. Hakapaino Oy, Helsinki.

Haapala, Pertti ja Lloyd, Christopher (2018), Johdanto: rakennehistoria ja historian rakenteet. Teoksessa *Suomen rakennehistoria. Näkökulmia muutokseen ja jatkuvuuteen (1400–2000)*. Toim. Haapala, Pertti. Vastapaino Oy, Tampere.

Haapala, Pertti ja Peltola, Jarmo (2018), Elinkeinorakenne 1750–2000. Teoksessa *Suomen rakennehistoria. Näkökulmia muutokseen ja jatkuvuuteen (1400–2000)*. Toim. Haapala, Pertti. Vastapaino Oy, Tampere.

Hakosalo, Heini (2014), Tasohyppelyä. Varhaiset suomalaiset naislääkärit ja historiallisen biografian monimuotoisuus. Teoksessa *Historiallinen elämä. Biografia ja historiantutkimus*. Toim. Hakosalo, Heini etc. Hansaprint Oy, Vantaa.

Happonen, Päivi (2004), *Sukututkimuksen asiakirjaopas - väestöhistorialliset lähteet*. Karjala-tietokantasäätiö. Oswald Interkopio Oy, Mikkeli.

Happonen, Päivi (2009), *Kaksi todellisuutta? Kirkonkirjat ja henkikirjat Sortavalan kaupungin väestöllisen profiilin kuvaajina 1800-luvun alusta vuoteen 1940*. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja nro 96. Arkistolaitoksen toimituksia 8. Joensuu.

Heervä, Ismo ja Tommila, Päiviö (1980) (toim.), *Muuttuva kylä. Turun yliopiston kylätutkimusryhmän loppuraportti*. Vaasa Oy, Vaasa.

Hägg, Niina (2017), *Aviottomana syntyneet lapset ja heidän äitinsä Kymintehtaan tehdasyhdyskunnassa 1904–1915*. Suomen ja pohjoismaiden historian julkaisematon pro gradu –tutkielma. Helsingin yliopisto, Humanistinen tiedekunta.

Häggman, Kai (1994), *Perheen vuosisata. Perheen ihanne ja sivistyneistön elämäntapa 1800-luvun Suomessa*. Suomen Historiallinen Seura. Historiallisia tutkimuksia 179. Painatuskeskus Oy, Helsinki.

Häggman, Kai (1996), *Johdatus perhehistoriaan*. Helsingin yliopiston historian laitoksen julkaisuja 11. Hakapaino Oy, Helsinki.

Häkkinen, Antti (2018), Elämäntulku esteellisessä yhteiskunnassa 1700–1900. Teoksessa *Suomen rakennehistoria. Näkökulmia muutokseen ja jatkuvuuteen (1400–2000)*. Toim. Haapala, Pertti. Vastapaino Oy, Tampere.

Jutikkala, Eino (2003a), Kartanot. Teoksessa *Suomen maatalouden historia osa 1. Perinteisen maatalouden aika esihistoriasta 1870-luvulle*. Toim. Rasila, Viljo; Jutikkala, Eino ja Mäkelä-Alitalo, Anneli. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 914:1. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.

Jutikkala, Eino (2003b), Tilalliset ja tilattomat. Teoksessa *Suomen maatalouden historia osa 1. Perinteisen maatalouden aika esihistoriasta 1870-luvulle*. Toim. Rasila, Viljo; Jutikkala, Eino ja Mäkelä-Alitalo, Anneli. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 914:1. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.

Kanerva, Unto (1967), *Messukylän historia II*. Tampereen keskuspaino.

Kangasmäki, Valtteri (2011), *Tilan väkeä ja naapureita: varhaismodernin maaseutuyhteisön sosiaalinen kenttä ja kontaktinmuodostus Vuorimäen tilalla 1807–1883*. Julkaisematon Suomen historian pro gradu –tutkielma, Jyväskylän yliopisto.

Keskinen, Jarkko (2012), *Oma ja yhteinen etu. Kauppiainien keskinäinen kilpailu ja yhteistyö Porin paikallisyhteisössä 1765–1845*. Annales Universitatis Turkuensis C 345. Turun yliopisto, Turku.

Laakso, Veikko (1970), *Hauhon Hyömäen asutus ja väestö 1860–1940*. Turun yliopiston kylätutkimusryhmän julkaisuja 4. Turku.

Lehtonen, Heikki (1990), *Yhteisö*. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä.

Lehtonen, Juhani U. E. (1968), *Suomenlahden suomalaisten saarikylien avioliittokenttiä*. Forssan kirjapaino, Forssa.

Lempiäinen, Pentti (1965), *Kastekäytäntö Suomen kirkoissa 1500- ja 1600 –luvulla*. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 69. Forssan kirjapaino Oy, Forssa.

Lempiäinen, Pentti (2004), *Pyhät toimitukset*. Karisto Oy, Hämeenlinna.

Luttinen, Rauno ja Hyppönen, Marjo (2001), *Sukututkimuksen käsikirja*. WS Bookwell Oy, Porvoo.

Markkola, Pirjo (1989), Maaseudun työläisvaimot. Teoksessa *Tuntematon työläisnainen*. Toim. Laine, Leena ja Markkola, Pirjo. Vastapaino, Mänttä.

Markkola, Pirjo (1994), *Työläiskodin synty: tamperelaiset työläisperheet ja yhteiskunnallinen kysymys 1870-luvulta 1910-luvulle*. Suomen historiallinen seura, Helsinki

Markkola, Pirjo (2010), Yhteisö, yksilö ja julkiset areenat maaseudun historiassa. Teoksessa *Monelta kantilta. Ilkka Nummelalle omistettu juhla kirja*. Toim. Ojala, Jari; Eloranta, Jari ja Roiko-Jokela, Heikki. Historian ja etnologian laitos. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylän yliopistopaino.

Miettinen, Tiina (2012), *Ihanteista irrallaan. Hämeen maaseudun nainen osana perhettä ja asiakirjoja 1600-luvun alusta 1800-luvun alkuun*. Acta Universitatis Tamperensis 1756. Tampereen Yliopistopaino Oy Juvenes Print.

Nummela, Ilkka (2018), Väestö, asutus ja elintaso ennen teollistumista 1500–1900. Teoksessa *Suomen rakennehistoria. Näkökulmia muutokseen ja jatkuvuuteen (1400–2000)*. Toim. Haapala, Pertti. Vastapaino Oy, Tampere.

Nurmi, Virpi (1971), Skinnarvikin lasitehdasyhdyskunnan aktiviteettikenttä vuosina 1875–1934 vihki-, kaste- ja muuttokirjojen valossa. Turun yliopiston kansatieteen laitos. Monisteita 7. Turku.

Nygård, Toivo (1985), *Irtolaisuus ja sen kontrolli 1800-luvun alun Suomessa*. Studia historica Jyväskyläensia; 31. Jyväskylän yliopisto.

Ollila, Anne (1995), Mitä mikrohistoria on? Teoksessa *Rakkautta, ihanteita ja todellisuutta. Retkiä suomalaiseen mikrohistoriaan*. Toim. Mäkinen Katariina ja Rossi, Leena. Painosalama Oy, Turku (2. painos).

Partanen, Jukka (2004), *Isän tuvasta omaan tupaan. Väestö ja kotitaloudet Karjalankannaksen maaseudulla 1750–1870*. Bibliotheca historica 86. Hakapaino Oy, Helsinki.

Piilahti, Kari-Matti (2007), *Aineellista ja aineetonta turvaa. Ruokakunnat, ekologis-taloudelliset resurssit ja kontaktinmuodostus Valkealassa 1630–1750*. Bibliotheca Historica 106. Hakapaino Oy, Helsinki.

Rahikainen, Marjatta (2006), Maatalouden piit pitäjänhistorioiden valossa. Teoksessa *Työteliäs ja uskollinen. Naiset piikoina ja palvelijoina keskiajalta nykypäivään*. Toim. Rahikainen, Marjatta ja Vainio-Korhonen, Kirsi. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 1092. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.

Rannikko, Pertti; Sireni, Maarit; Härkin, Päivi; Itkonen, Hannu; Knuuttila, Seppo; Lähteenmäki, Maria; Oksa, Jukka ja Simula, Mikko (2016) (toim.), *Kotona, kylässä, liikkeellä. Sivakka ja Rasimäki arjen ja mielen tiloina*. Hansaprint Oy, Turenki.

Rasila, Viljo (2003), Suomalainen yhteiskunta 1865. Teoksessa *Suomen maatalouden historia osa 1. Perinteisen maatalouden aika esihistoriasta 1870-luvulle*. Toim. Rasila, Viljo; Jutikkala, Eino ja Mäkelä-Alitalo, Anneli. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 914:1. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.

Ruggles, Steven (2011), *Intergenerational coresidence and family transitions in the United States, 1850–1880*. Journal of Marriage and Family; Minneapolis. Vol 73, Iss. 1: 136–148.

Sirén, Kirsi (1999), *Suuresta suvusta pieneen perheeseen. Itäsuomalainen perhe 1700-luvulla*. Bibliotheca historica 38. Hakapaino Oy, Helsinki.

Soininen, Arvo M. (1974), *Vanha maataloutemme. Maatalous ja maatalousväestö Suomessa perinnäisen maatalouden loppukaudella 1720-luvulta 1870-luvulle*. Forssan kirjapaino Oy, Forssa.

Sulin, Juha (1994), *Kummivalinnat Hämeenkyrössä vuosina 1720–1850*. Suomen historian julkaisematon pro gradu –tutkielma. Tampereen yliopisto, Historiatieteen laitos.

Uotila, Merja (2013), Kylän kummit. Käsityöläisten kummiverkostot maaseutuyhteisön sosiaalisten suhteiden heijastajina 1800-luvun alkupuolella. Teoksessa *Yhteisöllisyyden perintö. Tutkimuksia yhteisöistä eri vuosisadoilla*. Toim. Eilola, Jari ja Moilanen, Laura-Kristiina. Hansaprint Oy, Vantaa.

Uotila, Merja (2014a), *Käsityöläinen kyläyhteisönsä jäsenenä. Prosopografinen analyysi Hollolan käsityöläisistä 1810–1840*. Jyväskylä studies in humanities 237. Jyväskylä University Printing house, Jyväskylä.

Uotila, Merja (2014b), Tavallisuuden tavoittelua. Prosopografia elämäkerrallisen tutkimuksen välineenä. Teoksessa *Historiallinen elämä. Biografia ja historiantutkimus*. Toim. Hakosalo, Heini etc. Hansaprint Oy, Vantaa.

Waris, Elina (1999), *Yksissä leivissä. Ruokolahtelainen perhelaitos ja yhteisöllinen toiminta 1750–1850*. Bibliotheca historica 48. Hakapaino Oy. Helsinki.

Vihola, Teppo (2004), Pärjääkö pienviljely? Teoksessa *Suomen maatalouden historia osa 2. Kasvun ja kriisien aika 1870-luvulta 1950-luvulle*. Toim. Peltonen, Matti. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 914:2. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.

Wilmi, Jorma (2003), Palkolliset ja tilaton väestö. Teoksessa *Suomen maatalouden historia osa 1. Perinteisen maatalouden aika esihistoriasta 1870-luvulle*. Toim. Rasila, Viljo; Jutikkala, Eino ja Mäkelä-Alitalo, Anneli. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 914:1. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.

KARTTALIITE

*lähde: Doria: 4.Topografiasia karttoja ja karttasarjoja (176), Kalmbergin kartasto: Tampere, Messukylä, Kangasala, Sahalahti, Pirkkala, Lempäälä, Vesilahti, Orivesi. Kartta on vuodelta 1855.

Kartassa vasemmalla keskellä näkyvä iso punainen keskittymä on Tampereen kaupunki Tammerkosken länsipuolella. Messukylän pitäjän länsiraja kulki koskessa 1870-luvulle saakka, jolloin Kytälän alue liitettiin Tampereeseen. Karttaan on merkitty punaisella ristillä Messukylän vanha kirkko. Punainen piste kirkosta koilliseen on ilmeisesti Takahuhdin kylässä sijainnut pappila. Messukylän kylän asutusta oli jonkin verran kirkon ympärillä (kappalaisen virkatalo Aakkula, lukkarin talo, muutamia käsityöläisiä sekä itsellisten mökkiasutusta). Varsinainen kyläkeskus sijaitsi reilun kilometrin kirkosta etelään, ja se on merkitty karttaan Messu By, aivan Hallilan kylän pohjoispuolelle. Karttaan on merkitty kaksi Messukylän kylän rustholleista erilleen kylästä, Wiulu (Viiala) ja Willus (Vilunen). Myös Turtolan rusthollit sijaitsivat erillään kyläkeskittymästä, kylän ja Viialan rusthollin välimaastossa.